

โครงการจัดทำสื่อ ๖๕ พรรษา
เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ (สำหรับนักเรียน)
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓
ภาคเรียนที่ ๒ รายวิชาประวัติศาสตร์

ชื่อ - ชื่อสกุล.....เลขที่.....
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่.....โรงเรียน.....

สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

โครงการจัดทำสื่อ ๖๕ พรรษา
เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ (สำหรับนักเรียน)

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓
ภาคเรียนที่ ๒ รายวิชาประวัติศาสตร์

ชื่อ - ชื่อสกุล..... เลขที่.....

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่..... โรงเรียน.....

สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ รัตนโกสินทร์เรื่องรอง.....	๑
พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑.....	๒
ใบงาน เรื่อง การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีของไทย.....	๔
ใบความรู้ เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น.....	๕
ใบความรู้ เรื่อง พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑-๓)...	๗
ใบงาน เรื่อง พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.....	๑๕
ใบความรู้ เรื่อง พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑-๓).....	๑๗
ใบความรู้ เรื่อง ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑-๓).....	๒๑
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เปลี่ยนผ่านสยามสู่ความทันสมัย.....	๒๗
ใบความรู้ เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลให้รัฐสยามปฏิรูปสู่ความทันสมัยแบบตะวันตก.....	๒๘
ใบงาน เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลให้รัฐสยามปฏิรูปสู่ความทันสมัยแบบตะวันตก.....	๓๑
ใบความรู้ เรื่อง พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ (รัชกาลที่ ๔ - ๖).....	๓๔
ใบความรู้ เรื่อง บทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ (รัชกาลที่ ๔-๖).....	๔๗
ใบงาน เรื่อง บทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ (รัชกาลที่ ๔-๖)...	๕๑
ใบความรู้ เรื่อง ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ.....	๕๒
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ อภิวัตน์สยามสู่ประชาธิปไตย.....	๕๙
แหล่งข้อมูลการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕.....	๖๐
ใบงาน เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย.....	๖๙
ใบงาน เรื่อง พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยในสมัยประชาธิปไตย.....	๗๐
ชุดใบความรู้ เรื่อง พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๗ ถึงรัชกาลปัจจุบัน.....	๗๑
ใบงาน เรื่อง บทบาทของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๗ ถึงรัชกาลปัจจุบัน ในการสร้างสรรค์ความเจริญ และความมั่นคงของชาติ.....	๘๐
ชุดใบความรู้ เรื่อง ประเด็นสำคัญของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในสมัยประชาธิปไตย (พ.ศ.๒๔๗๕ ถึงปัจจุบัน).....	๘๒
ใบงาน เรื่อง ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในสมัยประชาธิปไตย (พ.ศ.๒๔๗๕ ถึงปัจจุบัน).....	๙๓
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ มองโลก มองไทย ในยุคปัจจุบัน.....	๙๔
ใบกิจกรรม เรื่อง เหตุการณ์ความขัดแย้งในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐.....	๙๕
ใบงาน เรื่อง องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐.....	๙๖
บทความ เรื่อง ครบรอบ ๑๐๐ ปี สยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑: ย้อนรอยการเลือกข้าง เพื่อความอยู่รอด.....	๙๗
บทความ เรื่อง ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒.....	๑๐๐
บทความ เรื่อง สงครามเย็น.....	๑๐๒
ใบงาน เรื่อง ผลกระทบของความขัดแย้งในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ที่มีต่อประเทศไทย.....	๑๐๕

โครงการจัดทำสื่อ ๖๕ พรรษา
เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

รัตนโกสินทร์เรืองรอง

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) เรียบเรียง
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตรวจชำระและทรงพระนิพนธ์อธิบาย

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์นี้ เริ่มต้นแต่ปีขาลจัตวาศกจุลศักราช ๑๑๔๔ ปี (พ.ศ.๒๓๒๕) เมื่อพระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระเจ้าอยู่หัว พระองค์เป็นปฐมในพระบรมราชวงศ์ปัตยุบันนี้ ได้ทรงรับอัญเชิญของเสนามาตย์ราษฎรทั้งหลาย เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครอบครองสยามประเทศ และทรงปราบปรามความจลาจลในกรุงธนบุรีเรียบร้อยแล้ว จึงทรงพระราชดำริว่าเมืองธนบุรีนี้ฝั่งปากตะวันออกเป็นที่ชัยภูมิดีกว่าที่ปากตะวันตก โดยเป็นที่แหลมมีลำแม่น้ำเป็นขอบเขตอยู่กว่าครึ่ง ถ้าตั้งพระนครข้างฝั่งตะวันออก แม่น้ำค้ำคึกยกมาติดถึงซานพระนครก็จะต่อสู้ป้องกันได้ง่ายกว่าอยู่ข้างฝั่งตะวันตก ฝั่งตะวันออกนั้นเสียแต่เป็นที่ลุ่ม เจ้ากรุงธนบุรีจึงได้ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นที่ดอน แต่ก็เป็นที่ท้องค้ำน้ำเซาะทรุดพังอยู่เสมอไม่ถาวร พระราชนิเวศน์มณฑลสถานเก่า ก็ตั้งอยู่ในอุปจาร ระหว่างวัดแจ้งและวัดท้ายตลาดขนาดอยู่ทั้ง ๒ ข้าง ควรเป็นที่รังเกียจ ทรงพระราชดำริดังนี้ จึงดำรัสสั่งให้พระยารามาธิกรณกับพระยาวิจิตรนาวิ เป็นแม่กองคุมช่างและไพร่ไปวัดกะที่สร้างพระนครใหม่ข้างฝั่งตะวันออก ได้ตั้งพิชัยเสนาหลักเมือง เมื่อ ณ วันอาทิตย์ เดือนหกขึ้นสิบค่ำ ฤกษ์เวลา ย่ำรุ่งแล้ว ๕๔ นาที พระราชวังใหม่ให้ตั้งในที่ซึ่งพระยาราชเศรษฐีและพวกจีนอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่แต่ก่อน โปรดให้พระยาราชเศรษฐีและพวกจีนย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ที่สวน ตั้งแต่คลองวัดสามปลื้มไปจนถึงคลองวัดสำเพ็งแล้ว จึงได้สถาปนาสร้างพระราชนิเวศน์มณฑลสถาน ล้อมด้วยปราการระเนียดไม้ไว้ก่อน พอเป็นที่ประทับอยู่ควรแก่เวลา...

...ในจุลศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะ เบญจศก (พ.ศ.๒๓๒๖) โปรดให้ตั้งกองสักเลกไพร่หลวงสมกำลังและเลกหัวเมืองทั้งปวง แล้วให้เกณฑ์ทำอิฐขึ้นใหม่บ้าง ให้ไปรื้ออิฐกำแพงเมืองกรุงเก่าลงมาบ้าง ลงมือก่อสร้างพระนครทั้งพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคลในปีนั้น โปรดให้รื้อป้อมวิชัยเอนทร์และกำแพงเมืองธนบุรีข้างปากตะวันออกเสีย ขยายพระนครให้กว้างออกไปกว่าเก่า เกณฑ์เขมร ๑๐,๐๐๐ เข้ามาขุดคลองคูพระนครด้านตะวันออก ตั้งแต่บางลำพูตลอดมาออกแม่น้ำข้างใต้เหนือวัดสามปลื้ม ยาว ๘๕ เส้น ๑๓ วา กว้าง ๑๐ วา ลึก ๕ ศอก พระราชทานชื่อว่า คลองรอบกรุง ด้านแม่น้ำตั้งแต่ปากคลองรอบกรุงข้างใต้ไปจนปากคลองข้างเหนือ ยาว ๙๑ เส้น ๑๖ วา รวมทางน้ำรอบพระนคร ๑๗๗ เส้น ๙ วา แล้วขุดคลองไหลออกจากคลองคูเมืองเดิม ๒ คลอง ออกไปบรรจบคลองรอบกรุงที่ขุดใหม่ และขุดคลองใหญ่เหนือวัดสะแกอีกคลองหนึ่ง พระราชทานนามว่า คลองมหานาค เป็นที่สำหรับประชาชนชาวพระนครจะได้ลงเรือไปประชุมเล่นเพลงและสักวาในเทศกาลฤดูน้ำ เหมือนอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยาเก่า...

...ในปีเถาะเบญจศกนั้น โปรดให้ลงมือก่อกำแพง และสร้างป้อมสร้างประตูรอบพระราชวัง และลงมือสร้างพระมหาปราสาทราชมนเทียรสถานภายในพระราชวังด้วย อนึ่งโปรดให้สร้างพระอารามขึ้นในพระราชวังพระอารามหนึ่ง สำหรับเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกต... พระมหาปราสาทที่สร้างในพระบรมราชวังนั้น โปรดให้ถ่ายขนาดมาสร้างอย่างพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทในกรุงเก่า มีพระปรัศว์ซ้ายขวา และเรือนจันทน์เป็นบริเวณ การสร้างพระมหาปราสาทสำเร็จได้ยกยอดเมื่อวันศุกร์ เดือน ๔ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะโรง ๑๑๔๖ ปี จุลศักราช ๑๑๔๖ ปี พระราชทานนามว่า พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท...

...จุลศักราช ๑๑๔๗ (พ.ศ.๒๓๒๘) ปีมะเส็ง สัปตศก การสร้างพระนคร และพระมหาปราสาทราชนิเวศน์สำเร็จตั้งพระราชประสงค์ จึงทรงพระราชดำริว่าเมื่อปีขาลจัตวาศก ได้ทำการพระราชพิธีปราบดาภิเษก แต่โดยสังเขป ยังไม่พร้อมมูลเต็มตามตำรา และบัดนี้ก็ได้ทรงสร้างพระนครและพระราชมนเทียรสถานขึ้นใหม่

ควรจะทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้เต็มตามแบบแผนโบราณราชประเพณี จะได้เป็นพระเกียรติยศและเป็นศรีสวัสดิ์มงคลแก่บ้านเมือง เป็นที่เจริญสุขแก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ทั่วไปในพระราชอาณาเขต... ครั้นเสร็จการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดให้จัดการสมโภชพระนครต่อเนื่องกันไป... ครั้นเสร็จการฉลองพระนครแล้ว จึงพระราชทานนามพระนครใหม่ให้ตั้งกับนามพระพุทธรัตนปฏิมากรว่า “กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์* มหินทรายุธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบูรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์ มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์” เป็นพระมหานครที่ดำรงรักษาพระมหามณีนรัตนปฏิมากร เป็นแก้วอย่างดีมีสิริอันประเสริฐ สำหรับพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ประดิษฐานกรุงเทพมหานครนี้ ตั้งแต่พระราชทานนามนี้มาบ้านเมืองก็อยู่เย็นเป็นสุขเกษมสมบูรณ์ขึ้น

*ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปลงร้อยที่ว่าบวรรัตนโกสินทร์นั้น เป็นอมรรัตนโกสินทร์ นอกนั้นก็คงไว้ตามเดิม

ที่มา : ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (๒๕๓๑). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. เข้าถึงเมื่อ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๔. เข้าถึงได้จาก ห้องสมุดดิจิทัลวัชรญาณ <https://vajirayana.org/พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์-รัชกาลที่-๑>

ใบงาน
การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีของไทย

จากการศึกษา “พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑” นักเรียนสามารถสรุปปัจจัยที่สำคัญในการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีของไทย ได้อย่างไร

๑. ชัยภูมิของราชธานี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ภาพลักษณ์ของราชธานี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

กิจกรรมเสริมทักษะ

“กรุงเทพมหานครบรรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยะวิษณุกรรมประสิทธิ์”

ให้นักเรียนวงกลมในบริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงคำและเปลี่ยนแปลงคำ และแก้ไขให้ถูกต้อง

- เปลี่ยนจากคำว่า เป็นคำว่า..... และเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่

ใบความรู้

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

๑. ชัยภูมิที่เหมาะสมด้านภูมิศาสตร์

ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์มีความสำคัญในการตั้งถิ่นฐานในสมัยรัตนโกสินทร์ทำเลที่ตั้ง ทั้งของราชธานีและราชอาณาจักรนั้น อำนาจประโยชน์กับการสร้างมิตรภาพทางการเมืองเศรษฐกิจชัยภูมิในด้านภูมิศาสตร์ยังมีผลต่อเนื่องไปถึงบทบาทของไทยในการเมืองโลกยุคปัจจุบัน ด้วยที่ตั้งและภูมิศาสตร์ของอาณาจักรรัตนโกสินทร์ที่มีความเหมาะสมโดยมีปัจจัยดังนี้

▶ แผนที่คูคลองในสมัยรัตนโกสินทร์

(อ้างอิงจาก : หนังสือได้รรมพระบรมมัย ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดยกระทรวงวัฒนธรรม)

๑.๑ ความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ กรุงรัตนโกสินทร์เมื่อแรกสถาปนาอาณาจักรนั้นครอบคลุมพื้นที่ราบอันกว้างขวางและอุดมสมบูรณ์ด้วยแหล่งน้ำทางธรรมชาติซึ่งอำนวยต่อการเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร นานาชนิด นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า และตึก ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติดังกล่าวทำให้ประเทศไทยมีผลประโยชน์ทางการค้ากับนานาชาติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๑.๒ ทำเลที่ตั้งของอาณาจักรเพื่ออำนวยต่อการติดต่อค้าขายกับนานาชาติ อาณาจักรรัตนโกสินทร์ตั้งอยู่ในทำเลที่เป็นศูนย์กลางในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สามารถเดินทางติดต่อกับรัฐต่าง ๆ ที่อยู่รอบอาณาจักรและสามารถใช้เส้นทางทางทะเลเดินทางไปค้าขายกับรัฐต่าง ๆ ได้

๒. ความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์

พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ได้รับการสนับสนุนจากขุนนางที่สืบเชื้อสายตระกูลขุนนางเก่าในสมัยอยุธยาอย่างมาก ดังนั้นกลุ่มขุนนางจึงเป็นบุคคลที่มีอำนาจอย่างยิ่งในการเมืองการปกครอง แต่อย่างไรก็ตามพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีสามารถควบคุมความจงรักภักดีของเหล่าขุนนางไว้ได้ ทำให้ขุนนางนั้นเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาชาติบ้านเมืองสืบต่อมา ในขณะที่เดียวกันสถาบันพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีมีความมั่นคงโดยเฉพาะประเด็นในการสืบสันตติวงศ์ซึ่งนับว่ามีเสถียรภาพมั่นคงกว่าสมัยอยุธยาเป็นอย่างมาก

๓. รากฐานการพัฒนาบ้านเมืองและบริหารประเทศเพื่อความมั่นคง

อาณาจักรรัตนโกสินทร์รับอารยธรรมและความเจริญด้านต่าง ๆ สืบทอดมาจากกรุงศรีอยุธยา และกรุงธนบุรี จัดการบ้านเมืองให้มีความงดงามและเจริญรุ่งเรืองเช่นเดียวกับ กรุงศรีอยุธยา โปรดเกล้าให้มีการชำระกฎหมายที่มีอยู่เดิมให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของชาติและเสริมสร้างความมั่นคงให้อาณาจักร โดยทำการสงครามป้องกันการรุกรานจากพม่าและขยายขอบเขตอาณาจักรให้กว้างขวางได้ เป็นผลให้บ้านเมืองมีเสถียรภาพที่มั่นคงทำให้สามารถรวบรวมส่วยและบรรณาการที่เป็นทรัพยากรอันมีค่าจากประเทศราชต่าง ๆ มาเสริมสร้างความมั่งคั่งในอาณาจักรอีกด้วย

กรุงรัตนโกสินทร์ในอดีต

(อ้างอิงจาก : หนังสือใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดยกระทรวงวัฒนธรรม)

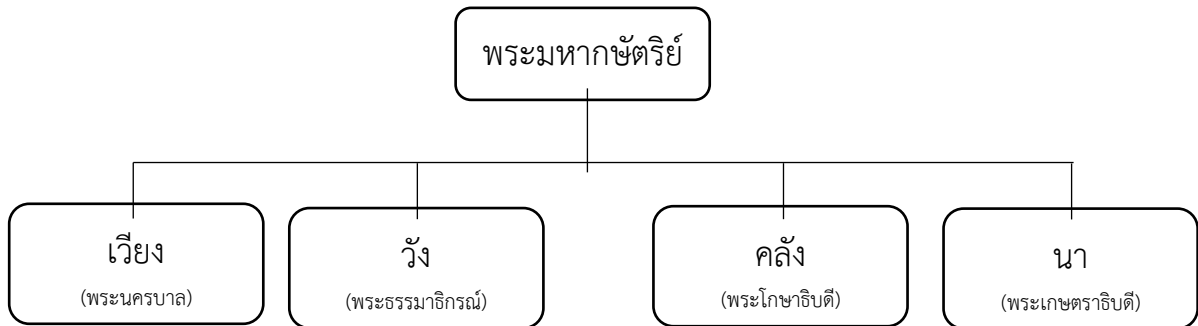
ใบความรู้

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑ - ๓)

พัฒนาการด้านการปกครอง

๑. การจัดระเบียบการปกครอง

การปกครองของไทยมีพัฒนาการที่มาเป็นลำดับ โดยมีการจัดระเบียบการปกครองเพื่อเสถียรภาพของบ้านเมืองและประโยชน์ของประชาชน ซึ่งการปกครองนั้นยังคงลักษณะเดียวกับสมัยอยุธยา แต่มีการปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ตามบริบทของบ้านเมืองในสมัยนั้น คือ

๑.๑ การปกครองส่วนกลาง การจัดการปกครองทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน อยู่ในความรับผิดชอบของอัครมหาเสนาบดี ๒ ตำแหน่ง คือ สมุหพระกลาโหม (เจ้าพระยามหาเสนา) และสมุหนายก (เจ้าพระยาจักรี) โดยมีกรมจตุสดมภ์ทั้ง ๔ คือ เวียง วัง คลัง นา

กรมเวียง – มีหน้าที่ปกครองท้องที่ภายในเขตราชอาณาจักร ดูแลปราบปรามโจรผู้ร้าย พิจารณาตัดสินคดีที่เป็นมหันตโทษ (เสนาบดีกรมเวียง คือ พระนครบาล)

กรมวัง – มีหน้าที่รับผิดชอบกิจการของราชสำนัก แบ่งเบาพระราชภาระต่าง ๆ ขององค์พระมหากษัตริย์ (เสนาบดีกรมวัง คือ พระธรรมาธิกรณ์)

กรมคลัง – มีหน้าที่รับผิดชอบพระราชทรัพย์ที่ได้มาจากภาษีอากร การค้าต่างประเทศ การติดต่อกับคณะทูต (เสนาบดีกรมคลัง คือ พระโกษาธิบดี)

กรมนา มีหน้าที่ตรวจสอบและส่งเสริมการทำไร่นาของราษฎร การรวบรวมข้าวไว้ในฉางหลวง การออกกรรมสิทธิ์ที่นาแก่ราษฎร (เสนาบดีกรมนา คือ พระเกษตราธิบดี)

๑.๒ การปกครองหัวเมือง การปกครองแบ่งตามลำดับชั้น เริ่มต้นจากหมู่บ้าน ตำบล แขวง และเมืองซึ่งแบ่งเป็นชั้นจัตวา ตรี โท เอก และราชอาณาจักร พระมหากษัตริย์ทรงมอบหมายให้ขุนนางสำคัญ ๓ ตำแหน่งในการดูแลหัวเมืองต่าง ๆ คือ สมุหพระกลาโหม (เจ้าพระยามหาเสนา) ดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือและอีสาน สมุหนายก (เจ้าพระยาจักรี) ดูแลหัวเมืองฝ่ายใต้และตะวันตก และ **เสนาบดีกรมคลัง** (พระโกษาธิบดี) ดูแลหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ในส่วนเจ้าเมืองต่าง ๆ จะบริหารในระบบกินเมือง คือเจ้าเมืองมีอำนาจในการควบคุมทั้งไพร่พลและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

๑.๓ การปกครองส่วนประเทศราช ระเบียบปฏิบัติเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา คือ เมืองประเทศราชต้องส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองตามกำหนดเวลา และตามขนาดน้ำหนักรที่กำหนดไว้ พระมหากษัตริย์ไทยทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจมีการแต่งตั้งและถอดถอนเจ้าประเทศราช ตลอดจนการเกณฑ์แรงงานและช่วยบรรณาการมาช่วยราชการ ถ้าเมืองใดขัดขึ้นถือว่าเป็นกบฏ

๒. กฎหมายและการศาล

กฎหมายตราสามดวง (จากซ้ายไปขวา ตราราชสีห์ ตราคชสีห์ ตราบัวแก้ว)
(อ้างอิงจาก : หนังสือกฎหมายตราสามดวง เล่ม ๒ โดยกรมศิลปากร)

หลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ กฎหมายส่วนใหญ่ที่ใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมืองได้สูญหายไป การพิพากษาคดีจึงมีความบกพร่องและคาดเคลื่อนใน พ.ศ. ๒๓๔๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าให้ชำระกฎหมายเก่าสมัยอยุธยา มีชื่อเรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” เพราะมีการคัดลอกไว้ ๓ ฉบับ โดยประทับตรา ประจำตำแหน่งเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่คือ **ตราคชสีห์** ประจำสมุหพระกลาโหม **ตราราชสีห์** ประจำตำแหน่งสมุหนายก และ**ตราบัวแก้ว** ประจำตำแหน่งเสนาบดีกรมพระคลัง โดยเก็บรักษาไว้ที่หอหลวง ศาลหลวง และห้องเครื่องเพื่อเป็นหลักในการพิจารณาพิพากษาคดีความจนกระทั่งสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการจัดทำประมวลกฎหมายแบบสากลขึ้นมาใช้แทน

ส่วนการพิจารณาคดีความนั้นหน่วยงานแต่ละกลุ่มจะมีศาลของตนเอง เพื่อพิจารณาคดีความของบุคคลในหน่วยงานของตน โดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ ข้าราชการฝ่ายไทยจะทำหน้าที่ขึ้นต้นในการรับฟ้องสอบสวน และฝ่ายพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญกฎหมายเรียกว่าลูกขุน ณ ศาลหลวง กฎหมายที่ออกมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความสงบในบ้านเมือง เช่น เรื่องสวัสดิการของประชาชน รวมถึงกฎหมายคณะสงฆ์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าให้สร้าง “กลองวินิจฉัยเถรี” ให้ราษฎรที่ทุกข์ร้อนได้ร้องเรียนถวายฎีกาได้

พัฒนาการด้านเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจไทยในระยะแรกของสมัยรัตนโกสินทร์เป็นแบบดั้งเดิมจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ภายหลังจากสนธิสัญญาเบาว์ริง นโยบายเศรษฐกิจได้เริ่มเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบสากลมีการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นการจัดระบบเศรษฐกิจตามแบบอย่างตะวันตก

๑. การผลิตเพื่อบริโภคภายในประเทศ

๑.๑ เกษตรกรรม เป็นอาชีพหลักของราษฎร มีการทำนา ทำสวน และพืชไร่

๑.๒ หัตถกรรม ภายใต้นี้มีการผลิตสินค้าจำพวกเครื่องใช้และงานฝีมือในลักษณะของอุตสาหกรรมในครัวเรือนและอยู่รวมกันเป็นหลักแหล่ง

๒. การค้า

๒.๑ การค้าภายใน ประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำหรืออาศัยอยู่ในแพการสัญจรหลักคือทางน้ำมีเรือบรรทุกทุกสินค้าอุปโภคบริโภคขึ้นล่องตลอด โดยมีปากคลองเป็นชุมทางในการซื้อขาย

๒.๒ การค้าภายนอก ไทยมีความพยายามในการฟื้นฟูไมตรีกับต่างชาติ เพื่อผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจ และการเมืองคือการจัดหาอาวุธจากชาติตะวันตก ส่วนจีนนั้นเพื่อการค้า

สินค้าส่งออก ได้แก่ พริกไทยดำ กระจวาน ไม้กฤษณา ไม้ฝาง เป็นต้น

สินค้านำเข้า ได้แก่ เครื่องเบญจรงค์ เครื่องกังไส เครื่องลายคราม สังกะสีแท่ง ผ้าไหมและผ้าแพรจากจีน

▲ บรรยากาศการค้าบริเวณสี่แยกคลองมหานาค
(อ้างอิงจาก : หนังสือได้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดยกระทรวงวัฒนธรรม)

๓. รายได้และเงินตรา

๓.๑ รายได้ ในสมัยรัตนโกสินทร์รายได้ของแผ่นดินมาจากการจัดเก็บภาษีอากร ได้แก่

จังกอบหรือภาษีผ่านด่าน เก็บจากการนำสินค้าเข้ามาขาย หรือส่งออก ภายในราชอาณาจักร โดยชัก
ส่วนสินค้าหรือเก็บตามขนาดยานพาหนะ (ภาษีปากเรือ)

▲ หอยเบี้ยในสมัยรัตนโกสินทร์

(อ้างอิงจาก : หนังสือได้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์
โดยกระทรวงวัฒนธรรม)

อากร เก็บจากราษฎรที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น ทำนา ทำสวน
ทำไร่ การประมง

ฤชา ค่าธรรมเนียมในกิจการที่ราชการเรียกเก็บจากราษฎร

ส่วย สิ่งของที่ไพร่ใช้จ่ายให้ราชการ ทดแทนการเข้ามารับราชการ
หรือจ่ายเป็นตัวแทนการเข้ารับราชการ

ค่าผูกปี เงินธรรมเนียมเรียกเก็บจากชาวจีน

๓.๒ เงินตรา ระยะแรกยังคงใช้เงินพดด้วงซึ่งเป็นเงินตราของไทยที่
ใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงในสมัยรัชกาลที่ ๕ ประกาศเลิกใช้เงิน
พดด้วงเป็นสื่อกลางในการค้าขาย

พัฒนาการด้านสังคม

สภาพสังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังคงมีโครงสร้างและวิถีการดำเนินชีวิตทำนองเดียวกับสมัยอยุธยา กล่าวคือเป็นสังคมที่มีมูลนายเป็นหัวหน้าควบคุมราษฎรตามลำดับ เพื่อประโยชน์ในการเรียกเกณฑ์แรงงานในการสร้างบ้านเมือง และป้องกันข้าศึกในยามสงคราม ราษฎรทุกคนจะได้รับคุ้มครองตามกฎหมาย และมีศักดินาเป็นเครื่องกำหนดบทบาทสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบแตกต่างกันไปตามฐานะสังคมโดยชนชั้นในสังคมไทยแบ่งออกเป็น ๒ ชั้นชั้นคือชนชั้นผู้ปกครองกับชนชั้นผู้ถูกปกครอง

๑. ชนชั้นผู้ปกครอง

๑.๑ **กษัตริย์** สถาบันกษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์ คือ ประมุขสูงสุดแห่งอาณาจักรเป็นผู้อยู่เหนือมูลนายทั้งปวงในฐานะ องค์สมมุติเทพที่ประกอบด้วยทศพิธราชธรรม

๑.๒ **พระราชวงศ์หรือเจ้านาย** เป็นพระญาติวงศ์ของพระมหากษัตริย์ มีตำแหน่งลดหลั่นลงมาตามลำดับ คือเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า และหม่อมเจ้า ต่อมา มีบทบาทด้านการปกครองมากขึ้น โดยกษัตริย์ทรงมอบหมายให้พระราชวงศ์ช่วยเหลือในการบริหารราชการ และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เรียกว่าเจ้าทรงกรมปรากฏราชอิสริยยศตั้งแต่ กรมพระยา กรมพระ กรมหลวง กรมขุน กรมหมื่น

▲ พระสงฆ์เป็นกลุ่มเชื่อมประสานระหว่างผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครอง อีกทั้งมีหน้าที่อบรมสั่งสอนกุลบุตรอีกด้วย
(อ้างอิงจาก : หนังสือได้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดยกระทรวงวัฒนธรรม)

๑.๓ **ข้าราชการหรือขุนนาง** ประกอบด้วยขุนนางระดับสูง ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์โดยรับพระราชทานยศศักดิ์ทั้ง ๔ ประการ ประกอบด้วย บรรดาศักดิ์ ตำแหน่ง ราชทินนาม และศักดินา ซึ่งมีสิทธิอำนาจหลายประการ เช่น การควบคุมกำลังไพร่พล

๑.๔ **พระสงฆ์** เป็นกลุ่มเชื่อมประสานระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง

๒. ชนชั้นผู้ถูกปกครอง

๒.๑ **ไพร่ พลเมือง** ที่สังกัดมูลนาย แบ่งเป็น ไพร่หลวง ไพร่ส่วย และไพร่สม

ไพร่หลวง คือ ไพร่ที่ขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์อยู่ในสังกัดกรมกองต่าง ๆ โดยต้องเข้ามารับราชการตามกำหนดเรียกว่าเข้าเดือนออกเดือน

ไพร่ส่วย ไพร่ที่ไม่สามารถเข้ามารับราชการได้ต้องเสียส่วยหรือต้องมอบสิ่งของให้กับราชการแทน

ไพร่สม ไพร่ที่ขึ้นสังกัดเจ้านายหรือขุนนางโดยเฉพาะ

๒.๒ **ทาส** บุคคลซึ่งไร้อิสระต้องทำหน้าที่ตามคำสั่งที่ชนชั้นปกครอง เช่น ขุนนาง โดยมีทาสดังนี้ ทาสสินไถ่ ทาสในเรือนเบี้ย ทาสที่ได้มาแต่บิดามารดา ทาสท่านให้ ทาสที่ช่วยมาจากทนต์โทษ ทาสที่เลี้ยงไว้เมื่อเกิดทุกข์ภัย ทาสเฉลย

นอกจากนี้ยังมีชนหมู่น้อย ที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงอนุญาตให้ชาวต่างชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร สามารถเข้ามาอยู่อาศัย ประกอบอาชีพ และให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา เช่นชาวมุสลิม ชาวมอญ ชาวลาว ชาวเขมร ชาวญวน ชาวจีน เป็นต้น

พัฒนาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ความมีเสถียรภาพมั่นคงทางการเมืองและความเจริญรุ่งเรืองของสยามส่วนหนึ่งมีเหตุมาจากการดำเนินนโยบายด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างรอบคอบ โดยเล็งเห็นถึงผลประโยชน์ของอาณาจักรเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด

๑. ล้านนา ดินแดนล้านนาได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรไทยในสมัยธนบุรี เมื่อถึงสมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้พระยาภาววิละ เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่จนมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา

๒. ล้านช้าง อาณาจักรล้านช้างแบ่งแยกออกเป็น ๓ แคว้นคือหลวงพระบางเวียงจันทน์และจำปาสักอยู่ในฐานะประเทศราชของไทยตั้งแต่สมัยธนบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปกครองอาณาจักรล้านช้างในฐานะประเทศราชมีเจ้าพระยามนทรราชสีมาตุแลต่างพระเนตรพระกรรณ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์พยายามตั้งตนเป็นอิสระเพราะไม่พอใจที่ไทยไม่ยอมคืนขาลาวที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัยธนบุรีจึงก่อกบฏเจ้าอนุวงศ์ขึ้นโดยเหตุการณ์นี้ก่อให้เกิดวีรสตรีที่เป็นที่รู้จักของชาวไทยคือ “ท้าวสุรนารี”

๓. เขมร เป็นประเทศราชของไทยในสมัยธนบุรีจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่เขมรยอมส่งบรรณาการให้ญวนทุก ๓ ปีเช่นกัน

๔. เวียดนาม ในปีพ.ศ. ๒๕๓๖ ญวนได้เกิดกบฏไต้เซิน ขึ้นพวกกบฏสามารถยึดเมืองไซ่ง่อนได้ ๑๖ เมือง เชียงสือ เจ้าชายแห่งเว้ ซึ่งถูกโจมตีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงพระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนและส่งกองกำลังช่วยเหลือให้กอบกู้บ้านเมือง ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ญวนได้แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในเขตประเทศราชของไทย ทั้งเขมรและลาวไทย จึงต้องทำสงครามกับญวนอยู่บ่อยครั้ง

๕. มลายู หัวเมืองมลายูได้แยกตัวเป็นอิสระ ต่อมาจนสิ้นสมัยธนบุรีพม่ายกทัพมาโจมตีหัวเมืองต่าง ๆ ของไทยเกิดเป็นสงครามเก้าทัพ โดยพม่าได้ยกทัพมาที่หัวเมืองทางใต้ และล้อมเมืองภูเก็ตจนทัพหลวงมาช่วยทำให้เกิดวีรสตรีคือ ท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร โดยไทยพยายามควบคุมอำนาจการปกครองในเขตมลายูให้มั่นคง แต่ภายหลังหัวเมืองมลายูต้องเผชิญกับการแผ่อิทธิพลของอังกฤษในเวลาต่อมา

๖. ลังกา ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลังกาคงดำเนินไปในลักษณะเดิมในสมัยอยุธยาคือในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๗. **พม่า** ความสัมพันธ์กับพม่านับตั้งแต่สมัยอยุธยาจะเป็นเรื่องของการทำสงคราม เพื่อชิงความเป็นมหาอำนาจเหนือดินแดนมอญและล้านนา ซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพม่าได้ทำสงครามเก้าทัพกับไทย ภายหลังพม่าเผชิญอิทธิพลจากอังกฤษทำให้ไทยกับพม่าไม่ได้ทำสงครามกันอีก

๘. **จีน** ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ไทยยังคงส่งคณะทูตพร้อมเครื่องราชบรรณาการ (จิ้มก้อง) ไปถวายจักรพรรดิจีน ระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การค้าสำเภากับจีนเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง

ใบงาน

เรื่อง พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พัฒนาการด้านการปกครอง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

พัฒนาการด้านเศรษฐกิจ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

พัฒนาการด้านสังคม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

พัฒนาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบความรู้
เรื่อง พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑ - ๓)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีพระนามเดิมว่า ดั่ง หรือทองดั่ง เสด็จพระราชสมภพที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๗๙ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นพระโอรสในสมเด็จพระปฐมมหาชนกซึ่งมีพระนามเดิมว่า ทองดี สืบเชื้อสายมาจาก เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระราชชนนีมีพระนามว่า หยก หรือดาวเรือง เมื่อทรงเจริญพระชนมพรรษาได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าอู่ทองพระขณะดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เมื่อทรงอุปสมบทและลาผนวชแล้วกลับเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กหลวง เมื่อมีพระชนมพรรษา ๒๕ พรรษา สมเด็จพระเจ้าเอกทัศทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี และได้สมรสกับธิดาตระกูลคหบดีที่ ตำบลอัมพวา แขวงเมืองสมุทรสาคร ชื่อนาก (สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี)

บทบาทของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

(ที่มา : นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย โดย มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชประกอบพระราชกรณียกิจหลายด้าน เพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงให้อาณาจักรไทย เช่น ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานีแห่งใหม่ ทรงสถาปนาพระราชวงศ์และแต่งตั้งขุนนางข้าราชการตามโบราณราชประเพณี โปรดเกล้าฯ ให้รื้อฟื้นแบบแผนธรรมเนียมปฏิบัติสมัยอยุธยาและปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ทรงฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เป็นหลักของสังคมไทย ส่งคายนาศาสนาพุทธซึ่งเรียกว่า “พระไตรปิฎกฉบับทอง” ชำระและรวบรวม “กฎหมายตราสามดวง” ในรัชสมัยนี้เป็นช่วงเวลาที่ยาตราจักรไทยฟังก่อร่างสร้างบ้านเมืองขึ้นใหม่ ดังนั้นจึงต้องเผชิญกับการทำสงครามกับพม่าหลายครั้ง ที่สำคัญคือ “สงครามเก้าทัพ” ซึ่งพระองค์ได้ทรงเป็นผู้นำทัพที่กล้าหาญ ร่วมกับสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท (พระอนุชา) สามารถขับไล่กองทัพเมียนมาร์ออกจากดินแดนไทยได้ทุกครั้ง ราชอาณาจักรไทยในสมัยนี้ได้แผ่ขยายอำนาจไปอย่างกว้างขวางโดยมี ล้านนา ลาว กัมพูชาและหัวเมืองมลายูเป็นเมืองประเทศราช

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

(ที่มา : นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย โดย มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กับสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี พระนามเดิม ฉิมทรงพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๓๑๐ ณ นิवासถานตำบลอัมพวา สมุทรสงคราม ซึ่งขณะนั้นกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าแล้ว ขณะที่ประสูตินั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชยังทรงรับราชการเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้โดยเสด็จพระบรมราชชนกในการศึกสงครามตลอดมา ทั้งก่อนและหลังขึ้นครองราชสมบัติ

บทบาทของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

รัชสมัยนี้เป็นระยะเวลาที่บ้านเมืองมีความสงบสุข ซึ่งสามารถทำนุบำรุงบ้านเมืองได้อย่างเต็มที่ ประกอบกับพระองค์ เป็นศิลปินผู้เชี่ยวชาญด้านกวีนิพนธ์ นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และวิจิตรศิลป์ ดังนั้นในรัชกาลนี้ ศิลปกรรมและวรรณกรรมของไทยจึงรุ่งเรืองอย่างยิ่ง โดยพระองค์มีผลงานพระราชนิพนธ์ของพระองค์ที่เป็นที่รู้จัก เช่น บทเห่เรือ กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน โดยนอกจากนี้ยังเกิดกวีเอกหลายคนในรัชสมัยนี้ เช่น ชุนสุนทรโวหาร (ภู่) หรือสุนทรภู่ ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นกวีเอกของโลกโดยองค์การ UNESCO ได้มีผลงานวรรณกรรมมากมาย เช่น นิราศภูเขาทอง นิราศเมืองแกลง พระอภัยมณี ฯลฯ ในรัชสมัยนี้การค้ากับต่างประเทศเจริญรุ่งเรืองเพิ่มมากขึ้นโปรตุเกส และอังกฤษได้แต่งตั้งทูตขอเจริญพระราชไมตรีเพื่อค้าขายกับไทย ส่วนการค้ากับจีนนั้นเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก มีทั้งการค้าของ พระคลังสินค้า เจ้านาย และขุนนางสร้างความมั่งคั่งให้อาณาจักรไทยเป็นอย่างมาก

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนามเดิมว่าหม่อมเจ้าทับ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร) กับเจ้าจอมมารดาเรียม (ต่อมาภายหลังได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระศรีสุลาลัย) เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันจันทร์ที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๓๐ ณ พระราชวังเดิมกรุงธนบุรี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ครั้น พ.ศ. ๒๓๔๙ สมเด็จพระราชบิดาทรงได้รับอุปราชากิเชกเป็นพระมหากษัตริย์ จึงทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าทับ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ทำพิธีโสกันต์เป็นการพิเศษ และเมื่อครบปีที่ทรงผนวชก็โปรดเกล้าฯ ให้ทรงพระผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จไปประทับจำพรรษา ณ วัดราชสิทธาราม

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

(ที่มา : นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย โดย มุลินิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา)

บทบาทของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างความมั่นคงให้ราชอาณาจักรไทย ด้วยการปราบปรามกบฏเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งเป็นเจ้านครเวียงจันทน์ ปราบกบฏในหัวเมืองมลายู ทำสงครามกับญวน โปรดเกล้าฯ ให้สร้างป้อมปราการและเมืองด่านหน้าทางทะเล เช่น ป้อมปึกกา ป้อมกะพัน ที่เมืองสมุทรปราการ ป้อมเพชรหึง ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเรือรบ และอาวุธให้ทันสมัย ชุดคลองขึ้นใหม่ เช่น คลองแสนแสบ คลองพระโขนง เพื่อใช้เป็นเส้นทางเดินทัพ และการคมนาคม ทั้งนี้เพื่อเตรียมการป้องกันพระนครในยุคที่ชาติตะวันตกเริ่มคุกคามไทย ในรัชสมัยนี้เศรษฐกิจของประเทศเจริญรุ่งเรืองและขยายตัวอย่างกว้างขวาง ทรงปรับปรุงการจัดเก็บภาษีภายในประเทศให้มีประสิทธิภาพ และจัดตั้งระบบเจ้าภาษี นายอากร ทำให้ราชการมีรายได้เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้การค้ากับต่างประเทศขยายตัวเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะการค้ากับจีนและประเทศใกล้เคียง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมให้เจริญรุ่งเรือง ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก วัดที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นมีความงดงามในด้านศิลปกรรมไทย ทรงส่งสมณทูตไปลังกา โปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมและคัดลอกพระไตรปิฎก และทรงรวบรวมสรรพความรู้และภูมิปัญญาไทยไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ใบความรู้
เรื่อง ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑-๓)

ประติมากรรมในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑-๓)

ประติมากรรมในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีทั้งงานไม้จำหลัก งานปูนปั้นประดับกระจกสี หรือกระเบื้องลายเบญจรงค์ และงานหล่อโลหะ นั้นก็ยังคงเป็นที่นิยมในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

งานประติมากรรมส่วนใหญ่เป็นการอัญเชิญพระพุทธรูปเก่าจากวัดร้างตามหัวเมืองมาประดิษฐานไว้ ณ พระอารามใหม่ในกรุงเทพฯ ฯ เช่น พระศรีศากยมุนี พระพุทธชินสีห์ ส่วนพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นใหม่ส่วนใหญ่จะเป็นงานหล่อโลหะ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ และ ๓ ซึ่งนิยมสร้างแบบศิลปะอยุธยาตอนปลาย คือ พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่แบบจักรพรรดิ ปางห้ามสมุทร พระพุทธรูปฉลองพระองค์ของพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์สำคัญแห่งราชวงศ์จักรี ประดิษฐานในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนพระประธานในพระอุโบสถตามอารามต่าง ๆ เป็น ปางมารวิชัยแบบเรียบง่าย พระพักตร์เปี่ยมด้วยพระเมตตา เช่น พระประธานในพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม ซึ่งรัชกาลที่ ๒ ทรงปั้นหุ่นพระพักตร์ด้วยพระองค์เอง นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ยังนิยมนำรูปสลักหินจากจีนที่เรียกว่าเครื่องอับเฉาที่เป็นตุ๊กตารูปคน สัตว์ สิงโต และเจดีย์จีนมาประดับตามวัดและวัง

ส่วนงานไม้จำหลักมีทั้งหน้าบ้านและบานประตูหน้าต่าง งานชิ้นสำคัญคือบานประตูพระวิหารพระศรีศากยมุนี วัดสุทัศนเทพวรารามซึ่งเป็นฝีมือของรัชกาลที่ ๒ กับช่างชั้นครู ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในยุคนั้น สำหรับงานปูนปั้นที่งดงามคือปูนปั้นประดับกระจกสีที่ผนังด้านนอกของพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และปูนปั้นประดับกระเบื้องสี ที่ผนังด้านนอกของพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามและปูนปั้นประดับกระเบื้องสีที่วัดพระเจดีย์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม รวมทั้งรูปยักษ์ทวารบาลที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ประตูวิหารวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
ที่มา : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

สถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑ - ๓)

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ อาคารสำคัญมีรูปแบบสมัยอยุธยาตอนปลายนับ เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของบรรพบุรุษไทย ในยุคเจริญรุ่งเรือง กล่าวคือเป็นตึกก่ออิฐถือปูนชั้นเดียวหลังคาหน้าจั่วซ้อน ๒ ชั้นโดยมีปีกนกโดยรอบ ที่สำคัญคือพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง เช่น หมู่พระมหामณเฑียรใต้แก่ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน พระที่นั่งไพศาลทักษิณ และพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ส่วนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สร้างเป็นทรงยอดจตุรมุข พระมหาปราสาททรงจอมแห พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัยในพระราชวังบวรฯ พระอุโบสถ และพระวิหารที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดสุวรรณาการาราม วัดมหาธาตุ ส่วนสถูปนิยมสร้างทั้งทรงปราสาท เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองและเจดีย์ทรงกลม ดังปรากฏที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ที่มา : หนังสือ ๒๓๒๕ - ๒๕๖๒ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์

สมัยรัชกาลที่ ๓ อาคารในสมัยนี้ มีการรับและผสมผสานศิลปะจีนเข้ากับสถาปัตยกรรมไทยแบบดั้งเดิม เช่น หลังคาของโบสถ์วิหาร ส่วนใหญ่ที่จะสร้างในสมัยนี้จะไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ประดับหน้าบันเป็นลายปูนปั้นประดับกระเบื้องสี หรือเครื่องถ้วยเป็นรูปดอกไม้และมังกร เสาสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ไม่มีบัวหัวเสาซุ้มบันแถลงที่กรอบประตูหน้าต่างเป็นลายปูนปั้นปิดทองประดับกระเบื้องสี เช่น วัดเทพธิดาราม วัดราชโอรสวัดนางนอง วัดเฉลิมพระเกียรติ วัดบวรนิเวศวิหาร นอกจากนี้ยังมีการสร้างสถูปตามแบบลังกาไว้เป็นอนุสรณ์เช่น โลหะปราสาทที่วัดราชนัดดา สัตตมหาสถานที่วัดสุทัศน์เทพวราราม พระปราสาทวัดอรุณราชวราราม และภูเขาทองที่วัดสระเกศ

จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑ - ๓)

ภาพจิตรกรรมฝาผนังบริเวณระเบียงคด ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ที่มา : ART DATA BASE THAILAND

สกุลช่างสมัยนี้พัฒนามาจากสกุลช่างธนบุรี และอยุธยาเป็นภาพ ๒ มิติ มีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งด้านการจัดองค์ประกอบภาพ คือไม่ปล่อยให้มืช่องว่าง โดยจะเติมจากทิวทัศน์ ใช้สีน้ำเป็นพื้นหลังส่วนใหญ่ จะใช้สีโทนเย็น นิยมการปิดทองบนภาพมากขึ้นโดยเฉพาะสถานที่และบุคคลสำคัญ ตัวละครที่ใช้สีแสดงสถานะของสังคม เช่น เจ้านายมีผิวกายสีขาว ส่วนไพร่และทาสมีผิวสีเทาน้ำตาล และแสดงลีลาแบบนาฏศิลป์ ภาพวาดเป็นเรื่องพุทธประวัติชาดก วรรณคดีสำคัญ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ และวัดสุทัศนเทพวราราม บางแห่งมีการแทรกภาพการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวไทยรวมไปด้วย เช่น วัดสุวรรณาราม คลองบางกอกน้อย สมัยรัชกาลที่ ๓ ยังนิยมวาดภาพปริศนาธรรม ภาพดอกไม้ร่วง และวาดภาพบนแผ่นกระจกประดับเหนือประตูหน้าต่าง

วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑ - ๓)

จารึกที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)

ที่มา : <http://www.watpho.com/th/inscription>

วรรณกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นการรวบรวมวรรณกรรมเฉพาะเรื่อง ที่เป็นหลักสำคัญหรือ เป็นเรื่องที่นิยมแต่งมาแต่เดิมและสมัยรัชกาลที่ ๒ เป็นยุคที่วรรณกรรมรุ่งเรืองสูงสุด ราชสำนักได้ฟื้นฟูและรังสรรค์วรรณคดีทั้งเก่าและใหม่ไว้ให้เป็นมรดกสำคัญคู่บ้านคู่เมือง เกิดกวีสำคัญจำนวนมาก เช่น รัชกาลที่ ๒ กรมหลวงพิทักษ์มนตรี กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ กรมพระปรมาธิบดีชินโรส สุนทรภู่ นายอินทรวิเชียร (อิน) พระยาตรังคภูมาภิบาล ในสมัยรัชกาลที่ ๓ งานวรรณกรรมเริ่มกระจายไปสู่ประชาชน ทางการเองก็จัดให้มีการจัดให้มีการจารึกตำราที่ควรค่าแก่การศึกษาไว้ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม นอกจากนี้ยังมีมิชชันนารี โปรแตสแตนต์มาบุกเบิกเรื่องของการพิมพ์ รูปแบบงานกวีนิพนธ์รับมาจากสมัยอยุธยา แต่ได้มีการปรับปรุงบางส่วน โดยเฉพาะคำกลอนจนเป็นระบบ มีทั้งกลอนเสภา กลอนบทละคร กลอนนิราศ ที่สำคัญคือการนำกลอนแปดมาใช้แต่งเป็นกลอนนิทาน

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑ - ๓)

ด้านหัตถศิลป์

งานหัตถศิลป์สมัยนี้ได้ นำแบบอย่างมาจากสมัยอยุธยาตอนปลายมาฟื้นฟูได้อย่างงดงามยิ่ง โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชูปโภค และเครื่องสูงต่าง ๆ สำหรับประกอบพระราชอิสริยยศ ที่ต้องสร้างขึ้นใหม่ทั้งสิ้น ศิลปะแขนงนี้ยังได้รับการทำนุบำรุงส่งเสริมอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ ๒ จนกลายเป็นแบบอย่างงานศิลปะของไทยในปัจจุบัน โดยมีงานหัตถศิลป์เหล่านี้ ได้แก่ งานจำหลักไม้ งานเครื่องรัก งานเครื่องทอง และเครื่องถ้วยชาม

ศิระหุ่นหลวง “พระยารักใหญ่ พระยารักน้อย” ฝัพระหัตถ์รัชกาลที่ ๒
ผู้ถ่ายภาพ : นายธนวัต เปรมปรีชา

ด้านนาฏดุริยางคศิลป์

ภาพจิตรกรรมฝาผนังบริเวณระเบียงคด ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แสดงมหรสพของหลวงในงานศพของทศกัณฐ์
ผู้ถ่ายภาพ : นายธนวัต เปรมปรีชา

พระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทรงทำนุบำรุงการละเล่นมหรสพนาฏศิลป์และการดนตรี สืบต่อจากการเริ่มรื้อฟื้นในสมัยธนบุรี เช่น รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าให้ชุดคลองมหานาคเพื่อให้ราษฎรได้มีที่เล่นสัควาในช่วงฤดูน้ำหลาก นอกจากนี้พระองค์ยังทรงให้จัดมหรสพพิธีหลวง แสดงในวาระสำคัญต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีสมโภชพระนครใน พ.ศ. ๒๓๒๘ รวมถึงมีการฝึกหัดละครหลวงจนครบถ้วนตามตำรاناฏศิลป์ ในสมัยอยุธยา สมัยรัชกาลที่ ๒ ได้ชื่อว่าเป็นยุคทองของนาฏดุริยางคศิลป์ไทย เพราะพระองค์ทรงใฝ่พระทัยในศิลปะวัฒนธรรมแขนงนี้เป็นอย่างยิ่ง โดยทรงมีซอสามสายคู่พระหัตถ์ คือ ซอสายฟ้าพาด ทรงคิดค้นทำรำอันงดงามของละครใน และละครนอก รวมทั้งพระราชนิพนธ์ บทเพลงที่ไพเราะด้วยพระองค์เอง เช่น เพลงบุหลันลอยเลื่อน ในรัชกาลต่อมาไม่โปรดให้มีละครหลวงในราชสำนักแต่มีละครของเจ้านายขุนนางสืบทอดการแสดง

โครงการจัดทำสื่อ ๖๕ พรรษา
เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

เปลี่ยนผ่านสยามสู่ความทันสมัย

ใบความรู้

เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลให้รัฐสยามปฏิรูปสู่ความทันสมัยแบบตะวันตก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) จวบจนถึงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) นั้น บ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงมากมาย ประกอบกับภัยคุกคามจากชาติตะวันตกในยุคที่ลัทธิจักรวรรดินิยมกำลังเติบโตในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งพระปรีชาสามารถขององค์พระกษัตริย์ไทย พระองค์ได้ตระหนักถึงภัยคุกคามนี้เป็นอย่างดี จึงมีการวางแผนปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงบ้านเมือง โดยมุ่งเน้นความเจริญตามแบบอย่างชาติตะวันตก ทำให้ประเทศไทยไม่ตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก โดยเฉพาะการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สยามปิดจุดอ่อนของประเทศในแถบนี้ที่ตะวันตกใช้เป็นหนึ่งในข้ออ้างหลาย ๆ ข้อ ทำให้ประเทศเป็นเมืองขึ้นด้วยเหตุผลล่าหลัง ป่าเถื่อน และไม่ทันสมัย การปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นส่วนผสมของพระปณิธานในการปฏิรูปสยามบวกกับสภาพแวดล้อมภายนอกบีบบังคับให้ต้องเปลี่ยนแปลงด้วย

การดำเนินนโยบายต่างประเทศกับชาติตะวันตกและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔)

คณะราชทูตสยามเข้าเฝ้าจักรพรรดินโปเลียนที่ ๓

ณ พระราชวังฟงแตนโบล วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๔

(อ้างอิง : หนังสือ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) โปรดให้มีกรรมการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงขึ้น ซึ่งไทยจัดทำสนธิสัญญากับประเทศอังกฤษเป็นชาติแรก โดยอังกฤษส่ง เซอร์จอห์น เบาว์ริง เป็นทูตเชิญพระราชสาส์นจากสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย เข้ามาทำสนธิสัญญาสำเร็จเป็นชาติแรก นอกจากนี้ โปรดให้จัดตั้งโรงพิมพ์หลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ชื่อว่า “โรงอักษรพิมพ์การ” ใช้พิมพ์ประกาศและกฎหมายต่าง ๆ เป็นหนังสือแถลงข่าวของทางราชการ เรียกว่า “ราชกิจจานุเบกษา” อีกทั้งให้ราษฎรมีโอกาสถวายฎีการ้องทุกข์ได้สะดวก โดยสามารถร้องทุกข์ต่อพระมหากษัตริย์ได้โดยตรง ทรงปรับปรุงระบบการศาล ทรงเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา โดยทรงร่วมเสวยน้ำพระพิพัฒน์สัตยากับขุนนาง ข้าราชการด้วย และริเริ่มการจัดกองทหารแบบตะวันตก และจัดตั้งตำรวจนครบาล

การดำเนินนโยบายต่างประเทศกับชาติตะวันตกและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) มีการเสียดินแดนให้แก่ชาติมหาอำนาจตะวันตกเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีแนวคิดในการปกครองว่า “ยอมเสียขนานนา เพื่อรักษาหัวใจ” (โดยทรงน้อมนำแนวพระราชดำริที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๔) โดยยอมทำสนธิสัญญาที่เสียเปรียบเพื่อรักษาเอกราชของชาติไทยไว้ นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงระเบียบบริหารราชการแผ่นดินโปรดเกล้าฯ จัดตั้งสภาที่ปรึกษา ๒ สภา การปฏิรูปการปกครองส่วนกลาง มีการจัดตั้งกระทรวง การปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค เช่นการจัดตั้งมณฑล โดยรวมหัวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้กัน ปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยการจัดตั้งสุขาภิบาล การปฏิรูปบ้านเมืองให้ทันสมัยโดยการก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่เป็นรูปแบบเหมือนกับชาติตะวันตก รวมถึงการเจริญสัมพันธไมตรีกับมหาอำนาจในยุโรป จากการเสด็จประพาสยุโรป ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ และ พ.ศ. ๒๔๕๐

เสด็จประพาสยุโรป เมืองนิวกาสเซิล ประเทศอังกฤษ

วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๐

(อ้างอิง : หนังสือ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

พระที่นั่งอนันตสมาคม รูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก พ.ศ. ๒๔๕๑

(อ้างอิง : หนังสือ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

การดำเนินนโยบายต่างประเทศกับชาติตะวันตกและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖)

เมืองจำลองดุสิตธานี ทดลองการปกครองแบบประชาธิปไตย
(อ้างอิง : หนังสือ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) นั้นมุ่งเน้นไปที่การมีบทบาทในเวทีระดับโลก เช่น การประกาศเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในฝ่ายพันธมิตร ทำให้ไทยสามารถแก้อสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมได้ (โดยเฉพาะเรื่อง) และการเตรียมตัวเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นรูปแบบประชาธิปไตย โดยการจัดตั้งดุสิตธานีเพื่อทดลองการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยโปรดฯ ให้สร้างนครจำลองขึ้น นามว่า “ดุสิตธานี” เดิมตั้งอยู่ที่พระราชวังดุสิต โปรดฯ ให้มีการบริหารงานโดยการเลือกตั้งตามแบบ

ประชาธิปไตย มีการเลือกตั้งในระบบพรรคการเมือง มีแนวคิดการส่งเสริมความชาตินิยมในหมู่ชาวไทย เช่น การจัดตั้งเสือป่าและลูกเสือ การประกาศใช้ธงไตรรงค์เป็นธงประจำชาติ การพระราชทานนิพนธ์ต่าง ๆ ที่แสดงถึงความรักชาติ

จากที่กล่าวมาในข้างต้น สรุปได้ว่าปัจจัยที่ส่งผลให้รัฐสยามปฏิรูปสู่ความทันสมัยแบบตะวันตกนั้นมีปัจจัยหลัก ๆ มาจากลัทธิจักรวรรดินิยมที่รุ่งเรืองในภูมิภาคนี้ เป็นปัจจัยภายนอก และการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองเพื่อให้ทัดเทียมชาติตะวันตก และนโยบายที่มีต่อชาติตะวันตกเป็นปัจจัยภายใน ประกอบกับพระมหากษัตริย์ดำเนินนโยบายในด้านการต่างประเทศอย่างระมัดระวัง จึงทำให้ประเทศไทยไม่ตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก และสามารถดำรงเอกราชได้ตราบนานถึงทุกวันนี้

ใบงาน

ปัจจัยที่ส่งผลให้รัฐสยามปฏิรูปสู่ความทันสมัยแบบตะวันตก

การดำเนินนโยบายต่างประเทศกับชาติตะวันตกและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

การดำเนินนโยบายต่างประเทศกับชาติตะวันตกและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

การดำเนินนโยบายต่างประเทศกับชาติตะวันตกและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

กิจกรรมสะท้อนคิด

จากบทความตัวอย่าง นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรต่อนโยบายการต่างประเทศของสยามในช่วงการปฏิรูปประเทศ จงอภิปราย

หลักฐานชิ้นที่ ๑

...ข้าพเจ้ามีอากถว่าข้าอีกกับท่านรัฐมนตรีได้พอเพียงในที่นี้ แต่บทบาทของฝรั่งเศสซึ่งเป็นบทบาทอันยิ่งใหญ่สูงส่ง และเหมาะสมกับฝรั่งเศส ก็คือบทบาทของผู้คุ้มครอง ไม่เพียงแต่สำหรับไทยและลาวเท่านั้น แต่ยังเป็นดินแดนทั้งหมดอันมั่งคั่งและไพศาล ซึ่งมีอาณาเขตตั้งแต่อินเดียของอังกฤษจนกระทั่งจดเมืองจีน และประกอบด้วยบริเวณฝั่งทะเล ตลอดจนพม่า ไทย ลาว เขมร โคชินไชน่าและตั้งเกี่ยวข้องกับอาณาจักรเหล่านี้เป็นเรื่องง่ายที่จะคาดการณ์ได้ว่า เพียงปล่อยให้เหตุการณ์พาไปเท่านั้น หากรัฐบาลแห่งองค์จักรพรรดิประสงค์แล้ว ฝรั่งเศสก็จะเข้าอารักขาผู้มีอำนาจสูงสุด อาจจะมีพยายามเข้ารุกรานดินแดนนี้ ซึ่งประมุขของชาติดังกล่าวต่างก็หวั่นเกรงอยู่นานแล้ว และยามนั้นฝรั่งเศสก็จะเป็นผู้ตัดสินใจที่การุณย์และเป็นผู้พิทักษ์อันทรงเดชะนุภาพที่เหลืออยู่สำหรับพวกเขา...

**จดหมายจากชาร์ล เดอ มงติญยี
ราชทูตพิเศษของฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาในสยามเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๙
รายงานเข้าไปยังรัฐบาลฝรั่งเศส**

ที่มา : เพ็ญศรี คุ้ม. (๒๕๓๙). ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับฝรั่งเศส ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน. อ้างถึงใน ไกรฤกษ์ นานา. (๒๕๕๗). พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้นตอวันตก “มิตรภาพอาภยาพิช”. กรุงเทพฯ: มติชน. (หน้า ๑๙๕)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หลักฐานชิ้นที่ ๒

...ในเมื่อสยามถูกรังควาญโดยฝรั่งเศสด้านหนึ่งโดยอังกฤษอีกด้านหนึ่ง เราต้องตัดสินใจว่าเราจะทำ
อย่างไร จะว่ายทวนน้ำขึ้นไปเพื่อทำตัวเป็นมิตรกับจระเข้หรือว่ายออกทะเลไปเกาะปลาวาฬไว้... ถ้าหากว่า
เราพบพ่อทองในประเทศ เราพอที่จะใช้ซื้อเรือรบจำนวนน้อย ๆ ลำก็ตาม เราก็คงไม่สามารถจะสู้กับพวกนี้ได้
เพราะเราจะต้องซื้อเรือรบและอาวุธจากประเทศเหล่านี้ (อังกฤษและฝรั่งเศส) พวกนี้จะหยุดขายให้เราเมื่อไรก็ได้...
อาวุธชนิดเดียวซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อเราในอนาคตก็คือวาจาและหัวใจของเราอันกอปรด้วย
สติและปัญญา...

พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ถึงพระยาสุรรังสรรค์ไววัฒน์ พ.ศ. ๒๔๑๐

ที่มา : เพ็ญศรี คุ้ม. (๒๕๔๒). การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน. อ้างถึงใน
ไกรฤกษ์ นานา. (๒๕๔๗). พระจอมเกล้ารู้เท่าทันตะวันตก “มิตรภาพอาบยาพิษ”. กรุงเทพฯ: มติชน. (หน้า ๑๘๓)

ใบความรู้

เรื่อง พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ (รัชกาลที่ ๔ - ๖)

พัฒนาการด้านการปกครองในสมัยปฏิรูปประเทศ

เมื่อรัชกาลที่ ๔ เสด็จขึ้นครองราชย์ อิทธิพลของตะวันตกได้แผ่ขยายอำนาจคุกคามประเทศในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย เพื่อป้องกันมิให้ชาติตะวันตกดูถูกไทยและเป็นข้ออ้างในการยึดครองได้ โดยทรงเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ล้าสมัย ดังนี้

๑. การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการร้องทุกข์ - พระองค์จะเสด็จออกรับการร้องทุกข์จากราษฎรด้วยพระองค์เองเองทุกวันโกน
๒. การปรับปรุงกฎหมาย - เพื่อให้ราษฎรได้รับความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น เช่น กฎหมายว่าด้วยครอบครัว มรดก ทรัพย์สิน การให้สิทธิสภาพสตรี ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา
๓. การปรับปรุงการศาลและพิจารณาคดี - มีการยกเลิกการพิจารณาคดีแบบจารีตนครบาล ซึ่งเป็นวิธีการที่ทารุณ จัดตั้งกองกงสุลเพื่อพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างชาติ
๔. การอนุญาตให้ราษฎรเข้าเฝ้า - โปรดเกล้าให้ถวายความเคารพตามแบบประเพณีของประเทศนั้น ๆ
๕. การนำวิทยาการตะวันตกมาประยุกต์ใช้ - มีการจ้างชาวตะวันตกมาฝึกหัดทหาร และจัดตั้งตำราวจนนครบาล เพื่อทำหน้าที่ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในพระนคร

การพิจารณาคดีในสมัยรัชกาลที่ ๕

(อ้างอิง : หนังสือ ประมวลภาพประวัติศาสตร์ไทย: วิถีชีวิต โดย สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ การปฏิรูปประเทศเป็นไปอย่างกว้างขวาง และครอบคลุมทุกด้าน เนื่องจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกรุนแรงมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ ทั้งในทวีปยุโรปและเอเชียหลายประเทศ เพื่อศึกษาประเพณีการปกครองของประเทศในทวีปยุโรป และทรงปฏิรูปเพื่อรักษาเอกราช และความสุขของราษฎร ดังนี้

๑. โปรดเกล้าฯ จัดตั้งสภาที่ปรึกษา ๒ สภา คือ สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน มีหน้าที่ถวายคำปรึกษา และแสดงความคิดเห็นตลอดจนพิจารณาประกาศใช้กฎหมายต่าง ๆ และ สภาที่ปรึกษาในพระองค์ มีหน้าที่ถวายความเห็นในเรื่องต่าง ๆ และปฏิบัติราชการตามที่พระมหากษัตริย์มอบหมาย
๒. ปฏิรูประบบการบริหารราชการส่วนกลาง โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกระบบบริหารราชการส่วนกลางซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกระทรวงต่าง ๆ จำนวน ๑๒ กระทรวง โดยแต่ละกระทรวงมีเสนาบดีเป็นผู้บังคับบัญชา ดังนี้
 ๑. กระทรวงมหาดไทย (ดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ)
 ๒. กระทรวงกลาโหม (ดูแลหัวเมืองฝ่ายใต้ ตะวันตก และตะวันออก)
 ๓. กระทรวงการท่า (รับผิดชอบการต่างประเทศ)
 ๔. กระทรวงวัง (รับผิดชอบพระมหाराชวัง)
 ๕. กระทรวงนา (รับผิดชอบการเพาะปลูก ป่าไม้)
 ๖. กระทรวงพระคลัง (รับผิดชอบการจัดเก็บภาษีอากร การใช้จ่ายต่าง ๆ)
 ๗. กระทรวงยุติธรรม (รับผิดชอบเรื่องศาล)
 ๘. กระทรวงยุทธานธิการ (รับผิดชอบการฝึกหัดทหาร)
 ๙. กระทรวงธรรมการ (รับผิดชอบการศึกษา สาธารณสุข และศาสนา)
 ๑๐. กระทรวงโยธาธิการ (รับผิดชอบการก่อสร้างถนน คลอง ไปรษณีย์)
 ๑๑. กระทรวงมรุธาธิการ (รับผิดชอบการร่างกฎหมาย)
 ๑๒. กระทรวงเมือง (รับผิดชอบดูแลภายในพระราชวัง ควบคุมกำลังคน เรือนจำ)
๓. ปฏิรูประบบบริหารราชการส่วนภูมิภาค โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกระบบกินเมือง ให้เจ้าเมืองรับเงินเดือนจากส่วนกลาง และรวบรวมหัวเมืองที่อยู่ใกล้กันจัดตั้งเป็นมณฑล
๔. ปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น มีการจัดตั้งสุขาภิบาล เพื่อให้ราษฎรเลือกตัวแทนเข้ามาทำงานบริการประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง
๕. ปฏิรูปกิจการทหาร ยกเลิกระบบไพร่ ใช้วิธีเกณฑ์ชายฉกรรจ์เข้ารับราชการทหาร โปรดเกล้าฯ ให้ซื้อเรือรบแบบสมัยใหม่หลายลำ
๖. ปฏิรูปการศาลและกฎหมาย โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกระทรวงยุติธรรมเพื่อให้บริการงานยุติธรรมให้เป็นระบบเดียวกัน จัดตั้งโรงเรียนกฎหมายเพื่อผลิตเนติบัณฑิต

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีพระราชกรณียกิจทางการปกครอง ที่ก่อให้เกิดพัฒนาการด้านการปกครองอย่างมีนัยสำคัญ ดังนี้

๑. ส่งเสริมความคิดชาตินิยมในหมู่คนไทย – โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งเสือป่าและลูกเสือ ประกาศใช้ธงไตรรงค์เป็นธงประจำชาติ และทรงพระราชนิพนธ์บทประพันธ์ต่าง ๆ
๒. ทรงประพฤติปฏิบัติพระองค์ในลักษณะของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ในระบอบประชาธิปไตย – พระราชทานเสรีภาพแก่นักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ในการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของพระองค์
๓. ฝึกฝนการปกครองแบบประชาธิปไตยในเจ้านาย และขุนนาง – มีการจัดตั้งเมืองจำลอง “ดุสิตธานี” โดยให้เจ้านายและขุนนาง ทำหน้าที่บริหารงานในดุสิตธานีตามแบบประชาธิปไตย ให้มีการเลือกตั้งในระบบพรรคการเมือง

เมืองจำลองสุโขทัย ทดลองการปกครองแบบประชาธิปไตย
(อ้างอิง : หนังสือ ไตรัมพระบรมมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

พัฒนาการทางเศรษฐกิจในสมัยปฏิรูปประเทศ

หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงทำให้การค้าขายเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างมาก ทางราชการให้ขุดคูคลองขึ้นหลายคลองเพื่อขยายพื้นที่นา และเส้นทางคมนาคม เช่น คลองมหาสวัสดิ์ คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก คลองเปรมประชากร คลองทวีวัฒนา

เงินตรา

เมื่อเกิดการค้าขายตัวทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้เงินพดด้วงไม่เพียงพอในสมัยรัชกาลที่ ๔ รัฐบาลจึงแก้ปัญหาด้วยการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยน และผลิตเหรียญกษาปณ์เพื่อใช้แทนเงินพดด้วงแต่ยังไม่พอกับความต้องการ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ รัฐบาลจึงเริ่มพิมพ์ธนบัตรออกมาใช้ใน พ. ศ. ๒๔๑๗

ธนาคาร

กิจการธนาคารในระยะแรกเป็นของชาวต่างประเทศสำหรับธนาคารแห่งแรกของชาวนาไทยนั้น เริ่มต้นขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ เรียกชื่อว่า “บุคคลิกย์” และได้ขยายกิจการเปลี่ยนชื่อเป็น “แบงก์สยามกัมมาจล ทุนจำกัด” ต่อมาจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด” ซึ่งดำเนินการมาจนถึงปัจจุบันส่วนธนาคารของรัฐบาลคือ ธนาคารออมสิน จัดตั้งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

แบงก์สยามกัมมาจล
(อ้างอิง : มุลนิธิสยามกัมมาจล)

ธนาคารออมสิน
(อ้างอิง : หนังสือ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

ภาษีอากร

รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าให้ปฏิรูปการเก็บภาษีโดยจัดตั้ง “หอรัษฎากรพิพัฒน์” ทำหน้าที่รวบรวมเงินภาษีอากรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การคมนาคม

เรือกลไฟ

ในระยะแรกเป็นของบริษัทชาวต่างประเทศ บรรทุกสินค้าเข้ามาค้าขายในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ นำเรือกลไฟมารับส่งคนโดยสารในแม่น้ำ และไปรษณีย์ภัณฑ์

ถนน

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าให้สร้างถนนเจริญกรุง ถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร ถนนสีลม และถนนพระราม ๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เส้นทางคมนาคมทางบกและขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ถนนที่ตัดขึ้นใหม่เช่น ถนนสุรวงศ์ ถนนสีพระยา ถนนเยาวราช ถนนราชดำเนิน

รถราง

กิจการเดินรถรางได้เริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ โดยชาวเดนมาร์กเป็นผู้รับสัมปทานในการสร้างใน พ.ศ. ๒๔๓๑ ได้เปิดบริการรถรางสายหลักเมืองถนนตกเป็นครั้งแรก

ถนนราชดำเนิน

(อ้างอิง : หนังสือ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

ถนนเจริญกรุง

(อ้างอิง : หนังสือ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

การเดินรถรางในสมัยรัชกาลที่ ๖

(อ้างอิง : หนังสือ ประมวลภาพประวัติศาสตร์ไทย: วิถีชีวิต โดย สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

พัฒนาการทางสังคมในสมัยปฏิรูปประเทศ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อมีการติดต่อกับประเทศตะวันตก โดยโปรดเกล้าให้ปรับปรุงประเพณีและวัฒนธรรมไทยให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมสากล ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขของราษฎร และเพื่อป้องกันไม่ให้ชาติตะวันตกคือเป็นข้ออ้างอธิปไตยของไทย ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เปลี่ยนแปลงประเพณีที่เห็นว่าล้าสมัยหลายประการ เช่น ให้ยกเลิกธรรมเนียมหมอบคลานเข้าเฝ้า เปลี่ยนเป็นการยืน หรือเดินแทน ธรรมเนียมการถวายบังคมและกราบไหว้ เปลี่ยนเป็นการโค้งศีรษะ และประกาศระเบียบการแต่งกายของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางเมื่อเข้าเฝ้าในโอกาสต่าง ๆ

การเลิกทาส

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะเลิกทาส ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ด้วยทรงเห็นว่าทาสเป็นเครื่องถ่วงความเจริญของบ้านเมือง ทั้งบรรดาชาติตะวันตกให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิเสรีภาพ จึงมองเห็นว่าการมีทาสแสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันในสังคมไทย ดังนั้นจึงทรงดำเนินการเลิกทาสด้วยการเริ่มต้นปลดปล่อยลูกทาสในเรือนเบี้ยโดย ประกาศใช้ พระราชบัญญัติเกษียณอายุลูกทาสลูกไทย พ.ศ. ๒๔๑๗ เพื่อกำหนดอายุลูกทาสให้เป็นอิสระหรือพ้นจากการเป็นทาสเมื่ออายุ ๒๑ ปีโดยเริ่มจากลูกทาสที่เกิดใน พ.ศ. ๒๔๑๑ อันเป็นปีที่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติ การดำเนินการเลิกทาสเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับขั้นตอนจนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ จึงประกาศใช้ พระราชบัญญัติเลิกทาส ร.ศ. ๑๒๔ ขึ้นโดยมีสาระสำคัญ คือ ห้ามซื้อขายคนเป็นทาสโดยเด็ดขาด การเลิกทาสในครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ ทั้งจากนายทาส และตัวทาสเองและการเลิกทาสของพระองค์เป็นไปอย่างสงบ เป็นที่ยกย่องของชาวไทยและชาวต่างประเทศ

การเลิกระบบไพร่

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่ามิใช่ไพร่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมือง ทั้งนี้เพราะในขณะที่บ้านเมืองมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ไพร่ยังต้องถูกเกณฑ์แรงงานโดยไม่รับเงินตอบแทน และยังขาดอิสระในการประกอบอาชีพ ดังนั้นพระองค์จึงดำเนินการเลิกไพร่อย่างเป็นขั้นตอน เช่น ให้ไพร่หลวงเสียเงินแทนการรับราชการปีละ ๖ บาท (เงินนี้เรียกว่า เงินค่าราชการ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเปลี่ยนไปเรียกว่า เงินรัชชูปการ) ยกเลิกไพร่สมของมูลนาย โดยให้ข้าราชการรับเงินเดือนเป็นประจำ จนกระทั่งไพร่ถูกเลิกอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ เมื่อมีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร กำหนดให้ชายฉกรรจ์ทุกคนที่มีอายุครบ ๑๘ ปีต้องเข้ารับราชการทหาร ทำให้ชาวไทยมีอิสระในการใช้แรงงานและดำเนินชีวิตของตนเอง แต่ยังคงมีหน้าที่รับใช้ชาติโดยการเป็นทหารเสมอกันทุกคน

การปฏิรูปการศึกษา

การศึกษาในระบบโรงเรียนดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันเริ่มตั้งแต่ปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยนักสอนศาสนาคริสต์เข้ามาตั้งโรงเรียนสอนหนังสือให้กับเด็กทั่วไป แต่การจัดการศึกษาแบบใหม่ในระบบโรงเรียนของราชการนั้นเริ่มขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไทยได้มีความสัมพันธ์ติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศเหล่านั้นได้อย่างทัดเทียมเสมอกัน จำเป็นต้องมีการศึกษาตามแบบอย่างของประเทศเหล่านั้นพระองค์จึงชักชวนให้สตรีในคณะมิชชันนารีชาวอเมริกันเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ และให้ความรู้ทั่วไปแก่สตรีในวังใน พ.ศ. ๒๔๐๔ โปรดเกล้าจ้าง นางแอนนา เรียลโนเวนส์ ชาวอังกฤษเข้ามาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ และวรรณคดีให้กับพระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบรมมหาราชวัง และทรงสนับสนุนให้บาทหลวงและมิชชันนารีตั้งโรงเรียนทั้งในพระนครและต่างจังหวัด

โรงเรียนราชวิทยาลัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้งขึ้น โดยมีพระราชประสงค์ให้เป็นโรงเรียนเน้นการสอนวิชาภาษาอังกฤษ เพื่อเตรียมความพร้อมไปศึกษาต่อในทวีปยุโรป

(อ้างอิง : หนังสือ ไตรัมพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาว่าเป็นส่วนสำคัญในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกจึงโปรดเกล้าให้ปฏิรูปการศึกษาด้วยสาเหตุต่อไปนี้

คณะครูและนักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
(อ้างอิง : พิพิธภัณฑการศึกษไทย โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย)

๑. เนื่องจากในขณะนั้นประเทศถูกคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตกและได้รับอิทธิพลอารยธรรมตะวันตกเข้ามาพบกับการค้าและการเผยแผ่ศาสนา

๒. พระองค์เสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ รวมถึงส่งพระเจ้าลูกยาเธอพระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางไปศึกษาต่างประเทศทำให้เห็นความเจริญในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งเตรียมการให้นักเรียนไทย ได้รับการศึกษาเป็นเบื้องต้นให้ดีกว่าก่อนส่งเรียนต่อต่างประเทศ

๓. เพื่อให้ลูกทาสได้รับการศึกษาจะได้ใช้เป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพต่อไป

๔. การขาดแคลนข้าราชการในกระทรวง กรม กองที่จัดตั้งขึ้นใหม่ตามแบบตะวันตก จึงมีการก่อสร้างโรงเรียนสำหรับราษฎรขึ้นแห่งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ ชื่อ “โรงเรียนวัดมหรณพาราม” และโรงเรียนที่ตั้งขึ้นตามวัดอีกหลายแห่ง มีการยกระดับการศึกษาของกุลสตรีก่อตั้งโรงเรียนสำหรับสตรี ต่อมาจะมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนเพื่อสร้างบุคลากรเข้ารับราชการพลเรือนในพ.ศ. ๒๔๓๐ จัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นต่อมาเป็นกรมธรรมการ และยกฐานะของกรมธรรมการ ขึ้นเป็น “กระทรวงธรรมการ” หรือ “กระทรวงศึกษาธิการ” ในปัจจุบัน

คณะครูและนักเรียนโรงเรียนสตรีวิทยา
(อ้างอิง : หนังสือ ได้รมพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะโรงเรียนข้าราชการพลเรือนหรือโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเดิมเป็นสถาบันอุดมศึกษาให้ใช้ชื่อว่า “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๙ และก่อตั้งโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย เป็นโรงเรียนสำหรับเด็กชายเพื่อฝึกหัดให้มีระเบียบวินัยแบบอังกฤษ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(อ้างอิง : หนังสือ ไตรัมพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

พัฒนาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในสมัยปฏิรูปประเทศ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ประเทศไทยถูกประเทศมหาอำนาจคุกคาม โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งกำลังแผ่ขยายอำนาจในทวีปเอเชียแม้กระทั่งจีนซึ่งเป็นมหาอำนาจแห่งเอเชีย ก็ต้องพ่ายแพ้แก่ประเทศตะวันตก และประเทศเพื่อนบ้านของไทยถูกอังกฤษและฝรั่งเศสพยายามเข้าครอบครองในฐานะอาณานิคม

ความสัมพันธ์กับประเทศอังกฤษ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๓๙๔ ทรงศึกษาภาษาอังกฤษอย่างแตกฉาน ทรงมีพระสหายเป็นชาวตะวันตกจึงทำให้พระองค์ทรงทราบถึงภัยจากลัทธิจักรวรรดินิยมที่กำลังแผ่ขยายไปทั่วโลก ประกอบกับขุนนางบางคนเคยเรียนวิทยาการของชาวตะวันตกมาแล้ว จึงตระหนักถึงอันตรายจากการคุกคามของชาติตะวันตก และมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศเสียใหม่ ที่สำคัญคือความจำเป็นต้องโอนอ่อนตามความต้องการของชาติตะวันตก ดังตัวอย่างที่ไทยยอมทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษใน พ.ศ. ๒๓๙๘ โดยสาระสำคัญของสนธิสัญญาเบาว์ริง ทำให้ไทยเสียเปรียบทางด้านการศาล ในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เนื่องจากประเทศตะวันตกไม่เชื่อถือกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของไทย ไทยจึงต้องยอมให้ตั้งสถานกงสุลที่กรุงเทพมหานคร เพื่อพิจารณาคดีคนในบังคับของอังกฤษ และมีประเทศอื่น ๆ ทำสัญญากับไทย โดยยึดสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นหลัก เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เดนมาร์ก โปรตุเกส เนเธอร์แลนด์ เยอรมนี สวีเดน นอร์เวย์ และเบลเยียม

ความสัมพันธ์กับประเทศฝรั่งเศส

คณะราชทูตสยามเข้าเฝ้าจักรพรรดินโปเลียนที่ ๓

ณ พระราชวังฟงแตนโบล วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๔

(อ้างอิง : หนังสือ ใต้ร่มพระบารมี ๒๓๗ ปี กรุงรัตนโกสินทร์ โดย กระทรวงวัฒนธรรม)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ แห่งฝรั่งเศส ได้ส่งทูตเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย ในสมัยนี้บาทหลวงฝรั่งเศสเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาและจัดตั้งโรงเรียนเพื่อสอนวิชาสมัยใหม่แก่เด็กไทย หลังจากที่ฝรั่งเศสได้เข้าปกครองเวียดนามทั้งประเทศแล้ว ฝรั่งเศสขยายอำนาจในเขมร เพราะต้องการส่งเรือบรรทุกสินค้าไปตามลำแม่น้ำโขงถึงมณฑลยูนนานทางภาคใต้ของจีน ฝรั่งเศสจึงเจรจาให้เขมรยอมอยู่ใต้อารักขาของฝรั่งเศส รัฐบาลไทยพยายามใช้วิธีการทางการทูตขัดขวางการกระทำของฝรั่งเศส

แต่ไม่สำเร็จเพื่อที่จะรักษาเอกราชของไทยไว้ ไทยจึงยอมลงนามในสนธิสัญญากับฝรั่งเศสเมื่อพ.ศ. ๒๔๔๐ ยอมรับว่าเขมรอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศส ส่วนฝรั่งเศสยอมรับว่าพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ (ดินแดนทั้งหมดนี้ เรียกว่า เขมรส่วนใน) เป็นดินแดนภายใต้การปกครองของไทย

การดำเนินนโยบายผูกมิตรกับนานาชาติ

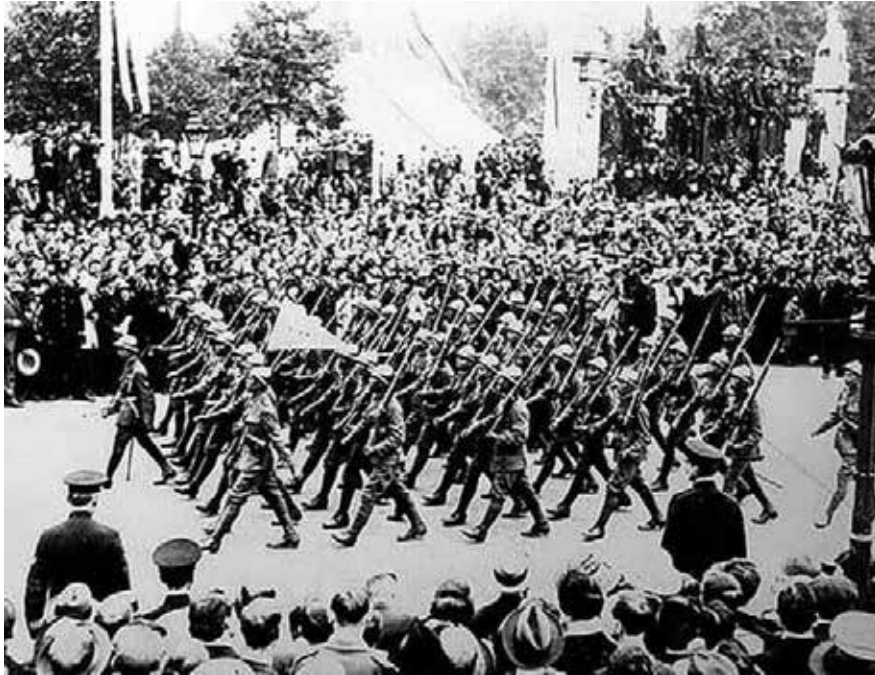
เซอร์จอห์น เบาว์ริง
(อ้างอิง : สถาบันปรีดี พนมยงค์)

ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นราชทูต ไปเข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย แห่งอังกฤษ เป็นการตอบแทน ในเวลาต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ทูตไทยไปเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติยุโรปอื่น ๆ ทั้งยังทรงแต่งตั้ง เซอร์จอห์น เบาว์ริง เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยประจำยุโรปด้วย ภายหลัง เซอร์ จอห์น เบาว์ริง ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาสยามานุกลกิจ สยามมิตรมหายศ” นับเป็นอัครราชทูตไทยประจำยุโรปคนแรก

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยที่ไทยประสบปัญหาจากการคุกคามจากประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตกอย่างรุนแรงที่สุด เนื่องจากฝรั่งเศสและอังกฤษต้องการขยายอำนาจเข้าไปในดินแดนประเทศราชของไทยและใช้วิธีการบีบบังคับไทยทั้งการทูตและการทหาร ในรัชสมัยนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปประเทศทุกด้านและอย่างกว้างขวาง เพื่อป้องกันให้ชาติตะวันตกเป็นข้ออ้างคุกคามไทยได้ โดยมีการเสด็จประพาสยุโรปเพื่อดำเนินการทูตในการรักษาเอกราชของไทยไว้ และมีการเสียดินแดนให้กับชาติตะวันตกมากมาย เช่น การเสียดินแดนสิบสองจุไทให้แก่ฝรั่งเศส การเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง (วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒) การเสียดินแดนให้แก่อังกฤษ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บทบาทของมหาอำนาจในการแสวงหาอาณานิคมในทวีปเอเชียเริ่มลดลง เนื่องจากประเทศในทวีปเอเชียล้วนตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตกจนเกือบหมดสิ้น หลังจากนั้นเกิดความขัดแย้งของชาติมหาอำนาจในยุโรป ทำให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งสร้างความเสียหายอย่างใหญ่หลวงแก่ประเทศยุโรป โดยไทยในช่วงแรกดำรงตนเป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายใด ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพิจารณาเห็นว่าเยอรมนีกับประเทศในกลุ่มของตน เป็นผู้ก่อเหตุสงคราม

หากไทยประกาศเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งขณะนั้นกำลังได้เปรียบในสงคราม หากขณะก็จะเป็นประโยชน์ต่อไทยอย่างมาก ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงส่งทหารอาสาสมัครจำนวน ๑,๒๕๐ คนเดินทางไปฝรั่งเศส และไทยได้ยื่นขอแก้ไขสนธิสัญญาที่เสียเปรียบ ในฐานะประเทศผู้ชนะสงครามทำให้ประเทศไทยได้รับการยอมรับในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ ได้รับการเชิญเข้าร่วมประชุมสันติภาพที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศสและเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรสันนิบาตชาติ เป็นต้น

ทหารไทยสวนสนามในสงครามโลกครั้งที่ ๑
(อ้างอิง : สถานเอกอัครราชทูตไทย ประจำประเทศฝรั่งเศส)

ใบความรู้

เรื่อง บทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ (รัชกาลที่ ๔-๖)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฏ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (เมื่อครั้งทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร) กับสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี (เมื่อทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าบุญรอด พระธิดาในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสुदारักษ์ พระภคินีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๗

เมื่อทรงเจริญพระชนมายุได้ ๙ พรรษา ทรงเข้าสู่พระราชพิธีลงสรง ซึ่งจัดขึ้นเป็นครั้งแรกในกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕ แล้วเฉลิมพระนามตามพระสุพรรณบัฏว่า “สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ามงกุฏ สมมุติเทวาวงศ์ พงศาอิสวรรกระษัตริย์ขัตติยราชกุมาร” เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต โดยทรงมอบให้พระบรมวงศานุวงศ์และคณะเสนาบดีประชุมสรรหาเจ้านายที่สมควรขึ้นดำรงสิริราชสมบัติสืบไป ที่ประชุมจึงมีมติเป็นเอกฉันท์ให้อัญเชิญพระวชิรญาณมหาเถระให้ทรงลาสิกขาขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระประเมนมหามกุฏ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทบาทของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีความสนพระทัยในความรู้และวิทยาการต่าง ๆ ของชาติตะวันตก ทรงมีความรู้เรื่องภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี จากแนวคิดดังกล่าวเป็นปัจจัยที่สำคัญในการปรับปรุงประเทศสู่ความทันสมัยตามแบบชาติตะวันตก นอกจากนี้ยังทรงสนับสนุนการเรียนภาษาอังกฤษ โดยการให้พระราชโอรสและพระราชธิดา รวมถึงลูกขุนนางเข้าเรียนวิชาภาษาอังกฤษ เพื่อพัฒนารากฐานทางสังคมและวิทยาการต่าง ๆ ให้ก้าวหน้าทัดเทียมชาติตะวันตก

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินวิเทโศบายด้วยความรอบคอบ เพื่อรักษาประเทศชาติให้ปลอดภัยจากการคุกคามของชาติตะวันตก โดยทรงทำการปรับปรุงสนธิสัญญาทางการค้าซึ่งเป็นผลให้ชาติตะวันตกได้เปรียบ เช่น สนธิสัญญาเบาว์ริง ในทางกลับกันก็ทำให้การค้ากับชาติตะวันตกเจริญรุ่งเรืองขึ้น เริ่มมีการตัดถนน ขุดคลองเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า และการคมนาคม

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔)
(อ้างอิง : สำนักพระราชวัง)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันอังคารที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๖ ในพระบรมมหาราชวัง มีพระนามเดิมว่า สมเด็จเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามกุฏบุรุษยรัตนราชรวิวงศ์ สิริวัฒนราชกุมาร มีพระราชกนิษฐาและพระราชอนุชาร่วมสมเด็จพระบรมราชชนกชนนีอีก ๓ พระองค์ คือ สมเด็จเจ้าฟ้าจันทรมณฑล โสภณภควดี สมเด็จเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอยู่ในสิริราชสมบัติยาวนานกว่าพระมหากษัตริย์ในอดีตกาล ได้ทรงประกอบพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ ในมงคลสมัยเมื่อทรงครองสิริราชสมบัติได้ ๔๐ ปี เสมอด้วยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยา อันเป็นรัชสมัยที่ยืนยาวที่สุดเท่าที่เคยปรากฏมาในพระราชพงศาวดาร

บทบาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว

ในรัชกาลนี้เป็นช่วงระยะที่มีความสำคัญในการจัดระบบระเบียบของบ้านเมือง ทั้งนี้โดยมีจุดประสงค์หลักคือเพื่อเสถียรภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ และรัฐบาลก็ได้ดำเนินวิเทศบาบอย่างรอบคอบ เพื่อปกป้องดินแดนและเอกราชของประเทศ โดยการปฏิรูปในระยะแรกเป็นการจัดระบบระเบียบด้านการเงิน การคลังของประเทศ ให้มีความเป็นสากล ปรับปรุงการปกครอง สังคม โดยการเลิกทาสและระบบไพร่ และปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูปในระยะที่สอง คือ การปฏิรูปการปกครองส่วนกลางและส่วนภูมิภาค กฎหมายและการศาล การคมนาคม และดำเนินนโยบายทางการทูตอย่างรอบคอบและระมัดระวัง โดยเสด็จประพาสต่างประเทศ และยอมเสียดินแดนบางส่วนเพื่อรักษาเอกราช บทบาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นที่ตระหนักและชื่นชมแก่ปวงชนชาวไทยตลอดมา จึงได้ถวายพระราชสมัญญาว่า พระปิยมหาราช

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕)
(อ้างอิง : สำนักพระราชวัง)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระมหากษัตริย์ลำดับที่ ๖ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๓ เป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๒๙ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธฯ ได้ทรงศึกษาเบื้องต้นในโรงเรียนราชกุมาร ซึ่งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง โดยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถทรงเลือกครูไทย และครูชาวต่างประเทศถวายพระอักษรก่อนเข้าเรียนราชกุมาร จนกระทั่งเสด็จไปทรงศึกษายังประเทศอังกฤษใน พ.ศ. ๒๔๓๖ เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระประชวร และเสด็จสวรรคตในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๓๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๗ ขณะมีพระชนมายุ ๑๓ พรรษา เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตในวันอาทิตย์ที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมารจึงขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๖ ในพระบรมราชจักรีวงศ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖)
(อ้างอิง : สำนักพระราชวัง)

บทบาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าทรงสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษ ทรงนำแนวคิดของชาติตะวันตก มาพัฒนาประเทศไทย โดยเฉพาะด้านการศึกษาซึ่งมีระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา จนถึงระดับอุดมศึกษา มีการปลูกฝังวินัยเด็กผ่านทางกิจกรรมลูกเสือ มีผลงานพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ที่ปลูกฝังถึงความรักชาติ ความสามัคคี ทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญาว่า พระมหาธีรราชเจ้า นอกจากนี้ ทรงวางรากฐานการจัดระเบียบสังคม ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชาติเช่น การใช้ธงไตรรงค์ การใช้นามสกุลและคำนำหน้าชื่อ การจัดวันสำคัญของชาติ ในส่วนนโยบายด้านต่างประเทศก็ทรงดำเนินการอย่างรอบคอบ ในรัชสมัยนี้ได้มีการเข้าร่วมเป็นฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ ๑

ใบงาน

บทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ (รัชกาลที่ ๔-๖)

ตอนที่ ๑ ให้นักเรียนเลือกคำไปใส่ในช่องตารางให้ถูกต้อง

เจ้าฟ้ามงกุฎ พระมหาธีรราชเจ้า เลิกทาส สนธิสัญญาเบาว์ริง ผนวชเป็นเวลานาน
ลูกเสือ พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก พระปิยมหาราช ธงไตรรงค์ การชดเชยคลอง ความรักชาติ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตอนที่ ๒ ให้นักเรียนสรุปพระราชประวัติและบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ (รัชกาลที่ ๔-๖) (นักเรียนเลือกมา ๑ พระองค์)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบความรู้

เรื่อง ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ

ประติมากรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ

สมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ เป็นยุคสมัยของการปรับตัว เปิดประเทศ ยอมรับอิทธิพลตะวันตก ยอมรับความคิดใหม่มาเปลี่ยนแปลงสังคม ระเบียบประเพณี เพื่อประคองให้ประเทศรอดพ้นจากภัยสงคราม หรือจากลัทธิล่าอาณานิคมตะวันตก ซึ่งหลายประเทศในซีกโลกเอเชียยุคนั้นประสบอยู่ การสร้างงานศิลปกรรมทุกสาขา รวมทั้งประติมากรรม ก็ถูกกระแสนี้ด้วย ในสมัยตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ มีการเริ่มสร้างพระพุทธรูปให้มีพุทธลักษณะแบบมนุษย์ ตามรูปแบบที่ตะวันตกนิยม รวมทั้งให้มีการหล่อพระรูปเหมือนของพระมหากษัตริย์ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ อายุกรุงรัตนโกสินทร์จะครบ ๑๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำนุบำรุงศิลปแบบดั้งเดิมอย่างมาก มีการปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ ปราสาทราชมนเฑียร โดยเฉพาะวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เกิดงานประติมากรรมตกแต่งที่สวยงามในศาสนสถานแห่งนี้มากที่สุด ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ช่างไทยหล่อพระราชลัญจกรประจำรัชกาลที่ ๑-๕ รวมถึงรูปช้างเผือกและสัตว์ป่าสำคัญในป่าหิมพานต์ ประดิษฐานที่ลานพระมณฑปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และที่สำคัญคือ

พระพุทธรชินราช (จำลอง) วัดเบญจมบพิตร
(อ้างอิง : วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร)

พระพุทธรุณมถรรรมโมภาส วัดนเวศน์ธรรมประวัต
(อ้างอิง : สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๑๔)

โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรชินราชจำลอง ประดิษฐานในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร รวมทั้งรวบรวมพระพุทธรูปที่ดงามจากวัดร้างในต่างจังหวัดและต่างประเทศมาไว้ที่วัดนี้ด้วย นอกจากนี้ยังมีการสร้างพระพุทธรูป ขึ้นใหม่คือ พระพุทธรุณมถรรรมโมภาส พระประธานวัดนเวศน์ธรรมประวัต บางปะอิน ออยุธยา ฝัพระหัตถ์พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ

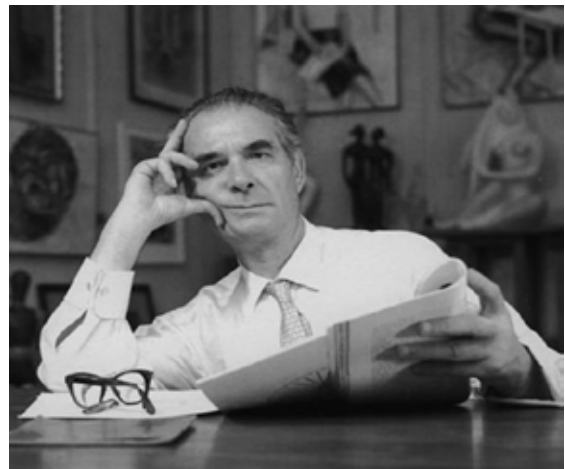

พระบรมรูปทรงม้า

(อ้างอิง : สำนักการวางผังและพัฒนาเมือง กรุงเทพมหานคร)

ส่วนงานที่ใช้ช่างและเทคโนโลยีแบบตะวันตกคือ การที่โปรดเกล้าฯ ให้ชาวฝรั่งเศสหล่อพระราชนุสาวรีย์ “พระบรมรูปทรงม้า” ไว้ที่ลานพระราชวังดุสิต ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ศิลปะตะวันตกเข้ามาสู่ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย และกำลังฝังรากลึกลงไป ในสังคม และวัฒนธรรมไทย การตกแต่งวังเจ้านาย อาคารราชการ อาคารพาณิชย์ สวนสาธารณะ และ อาคารบ้านเรือนของคนสามัญ เริ่มตกแต่งงานจิตรกรรม และงานประติมากรรมภาพเหมือนมากขึ้น งานประติมากรรมไทยที่สร้างขึ้น เพื่อศาสนา เช่น การสร้างศาสนสถาน ปั้นพระพุทธรูป ที่เคยกระทำกันมาก็ถึงจุดเสื่อมโทรมลง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงหันมาส่งเสริมศิลปะการช่างสมัยใหม่ โดยตั้งโรงเรียนเพาะช่างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ จัดสอน ศิลปะการช่างทั้งแบบตะวันตก และแบบไทย การสร้างงานศิลปะระดับชาติ ได้จ้าง

ฝรั่งมาออกแบบ ตกแต่งพระบรมมหาราชวัง หรือ พระที่นั่ง ทรงเห็นความจำเป็นที่ต้องใช้ช่างทำรูปปั้นต่าง ๆ เช่น เหยี่ยวตุลา และอนุสาวรีย์ ซึ่งช่างไทยยังไม่ชำนาญ งานภาพเหมือนขนาดใหญ่ จึงสั่งช่างปั้นมาจากประเทศ อิตาลี ผู้ได้รับเลือกคือ ศาสตราจารย์ คอราโด เฟโรจี เข้ารับราชการเป็นประติมากร กรมศิลปากร กระทรวงวัง เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๔๖๖ ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ศาสตราจารย์เฟโรจี เข้าไปปั้นพระบรมรูปของพระองค์ โดยใกล้ชิด เป็นพระบรมรูปเท่าพระองค์จริง ปัจจุบันประดิษฐานในปราสาทเทพบิดร นับเป็นงานภาพเหมือนที่สำคัญในรัชกาลนี้ ต่อมาศาสตราจารย์เฟโรจีได้โอนสัญชาติ และเปลี่ยนชื่อเป็นไทยว่า ศิลป์ พีระศรี ท่านผู้นี้ ต่อมามีความสำคัญต่อวงการศิลปกรรมไทยสมัยใหม่ทุกสาขาอย่างที่สุด

ศาสตราจารย์ คอราโด เฟโรจี (ศิลป์ พีระศรี)

(อ้างอิง : กรมศิลปากร)

สถาปัตยกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ

สมัยรัชกาลที่ ๔ สถาปนิกนิยมเจดีย์ทรงกลม เช่น วัดราชประดิษฐ์ ส่วนอาคารเริ่มสร้างเป็นตึกแบบยุโรป เช่น พระนครคีรีที่จังหวัดเพชรบุรี และตึกแถวร้านค้าของประชาชนและพ่อค้าต่างชาติมีลักษณะเป็นอาคารแบบชิโนโปรตุกีส ซึ่งผสมผสานวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออกไว้ด้วยกัน โดยสร้างไว้ริมถนนตัดใหม่ คือ ถนนเจริญกรุง ถนนบำรุงเมือง ในส่วนของการสร้างวัดและวังตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ มีทั้งการนำคตินิยมไทยแบบเก่ามาดัดแปลงให้เข้ากับตะวันตก เช่น พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท วัดราชบพิตร วัดเบญจมบพิตร หรือมีการก่อสร้างในรูปแบบตะวันตกทั้งหมด เช่น พระที่นั่งอัมพรสถาน พระที่นั่งอนันตสมาคม วัดนิเวศ

ธรรมประวัติ พระที่นั่งวโรภาสพิมาน ที่พระราชวังบางปะอิน รวมถึงสถานที่ราชการ เช่น กระทรวงกลาโหม ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เรือไทยเริ่มปรับปรุงรูปทรงแบบยุโรป เป็นเรือไม้ ๒ ชั้น มีฝาผนังปิดมิดชิด หลังคาทรงปั้นหยา ทรงมนิลา มุงด้วยกระเบื้องว่าว ชายติดไม้ฉลุลาย (ลายขนมปังขิง) ตัวอย่างเรือไม้ประยุกต์ที่งดงามคือ พระที่นั่งวิมานเมฆ และพระที่นั่งอภิเชษฐาสวรรค์ ภายในพระราชวังดุสิต ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ก็ยังคงนิยมสร้างพระราชวังในลักษณะเดียวกัน นอกจากตำหนักในพระราชวังสนามจันทร์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงโปรดฯ ให้สร้างอาคารแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกหลายแห่ง เช่น พระราชวังพญาไทเพื่อเป็น

ถนนเจริญกรุง พ.ศ. ๒๔๐๗
(อ้างอิง : กรมศิลปากร)

พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง
(อ้างอิง : สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๒)

ที่ประทับของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พระพันปีหลวง กลุ่มอาคารในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ บ้านนرسিংห์ ที่สร้างขึ้นเพื่อพระราชทานแก่ เจ้าพระยารามราฆพ (หม่อมหลวงเพื่อ ฟิ่งบุญ) และบ้านบรมสิริฐานเพื่อพระราชทานแก่ พระยาอนิรุทธิเทวา (หม่อมหลวงฟั้น ฟิ่งบุญ) รูปแบบสถาปัตยกรรมซึ่งแตกต่างจากยุคสมัยที่ผ่านมา และนับเป็นรูปแบบตามพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัว คือ การประยุกต์แบบจารีตเข้ากับพื้นที่ใช้สอยแบบอาคารตะวันตก ดังจะเห็นได้จากการสร้างอาคารในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงซึ่งปัจจุบันคือ โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย และตึกบัญชาการ โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปัจจุบันคือ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย
(อ้างอิง : มุลนิธิกรรมธรรมชาติ)

จิตรกรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ

ผลงานจิตรกรรมฝาผนังโดย ชรวินโขง
(อ้างอิง : วารสารวิจิตรศิลป์ ปีที่ 10 ฉบับที่ 1)

ภาพโดย : สุรัชย์ จงจิตงาม มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ช่างเขียนยุคต่อ ๆ มาของไทย ได้มองเห็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ที่ไม่ซ้ำซาก ไม่ปิดกั้นความคิดของตนไว้กับรูปแบบทางศิลปะรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง อย่างเช่น การวาดภาพปริศนาธรรมที่วัดบรมนิวาส นอกจากนี้ ในช่วงเวลานี้ยังริเริ่มการวาดภาพเหมือนของบุคคลต่าง ๆ

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการวาดภาพพระราชประวัติเขียนแบบจิตรกรรมประเพณีผสมกับทางตะวันตกและภาพเหมือนบุคคลไว้ที่ผนังพระที่นั่งทรงผนวช (ปัจจุบันอยู่ที่วัดเบญจมบพิตร) นอกจากนี้ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้า ฯ ให้จิตรกรชาวยุโรปวาดพระบรมสาทิสลักษณ์พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ และพระบรมวงศานุวงศ์ที่สำคัญในรัชสมัยของพระองค์ ทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน ใส่กรอบประดิษฐานที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทและพระที่นั่งในพระราชวังต่าง ๆ การวาดภาพเหมือนและภาพทิวทัศน์ได้รับความนิยมแพร่หลาย

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนศิลปะแบบใหม่ เช่น โรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนช่างศิลป์ ทำให้มีจิตรกรไทยที่มีความสามารถทั้งการวาดจิตรกรรมแบบไทยและสากล

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ จิตรกรรมไทยเริ่มมีอิทธิพลของตะวันตก คือเขียนเป็นภาพสามมิติ มีการใช้แสง - เงา และทัศนวิสัยแสดงใกล้ - ไกล จิตรกรสำคัญ คือชรวินโขง ซึ่งชรวินโขงนั้นได้รับการยกย่องนับถือว่าเป็นผู้เริ่มต้นงานจิตรกรรมสมัยใหม่ เพราะในงานจิตรกรรมของท่าน การแสดงอารมณ์ และบรรยากาศ เป็นการแสดงออก ที่เป็นอิสระและพ้นจากกฎเกณฑ์ของภาพเขียนแบบประเพณีโดยทั่วไป ผลงานของท่านแสดงออกถึงคุณค่าของงานจิตรกรรม ซึ่งอยู่เหนือเหตุผลทางทฤษฎีในการเขียนภาพ เป็นการชี้ทางให้

พระบรมสาทิสลักษณ์

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
(อ้างอิง : สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๑๓)

โรงเรียนเพาะช่าง ▶

(อ้างอิง : สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๑๖)

วรรณกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปฏิรูปประเทศ

วรรณกรรมในสมัยนี้มีลักษณะสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาบ้านเมืองให้ทันสมัย เริ่มมีงานประพันธ์ด้านร้อยแก้ว การจัดตั้งโรงพิมพ์หลวงเป็นผลทำให้วรรณกรรมทั้งเก่าและใหม่แพร่ขยายไปสู่ประชาชนอย่างมากนับแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ประกอบกับทางกรมมโขนนโยบายส่งเสริมการศึกษาในรูปแบบใหม่แก่ประชาชน จึงทำให้มีการนำวิทยาการต่าง ๆ ของตะวันตกมาผสมผสานกับการประพันธ์ของไทย มีการจัดตั้งหอสมุดสำหรับพระนคร “หอพระสมุทวชิรญาณ” รวบรวมเอกสารสำคัญของชาติ มีผลงานที่สำคัญของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ฯลฯ

หอพระสมุทวชิรญาณ
(อ้างอิง : กรมศิลปากร)

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ นับเป็นยุคทองของงานวรรณกรรมแบบใหม่ ซึ่งในระยษนี้วรรณกรรมมีความเปลี่ยนแปลงไปทางตะวันตกมากขึ้น มีการจัดตั้งวรรณคดีสโมสร เพื่อควบคุมมาตรฐานของผลงาน นอกจากนี้ยังนิยมวรรณกรรมสั้นกุดที่แปลเป็นภาษาอังกฤษด้วย กล่าวได้ว่าวรรณคดีและวรรณกรรมปัจจุบันเริ่มต้นจากสมัยนี้ โดยเฉพาะ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระปรีชาสามารถในกิจการด้านนี้อย่างยิ่งจนได้รับการถวายสมัญญานามว่า “พระมหาธีรราชเจ้า” นอกจากนี้ยังมีผลงานของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ นายชิต บุรทัต พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป

โครงการจัดทำสื่อ ๖๕ พรรษา
เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓
อภิวัฒน์สยามสู่ประชาธิปไตย

แหล่งข้อมูล
การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย
๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

แหล่งข้อมูลที่ ๑ บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย

ปรีดี พนมยงค์

การประชุมเป็นทางการครั้งแรกของคณะราษฎรมีขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๒๗ ที่หอพักแห่งหนึ่ง ณ “RUE DU SOMMERARD” ซึ่งเราเช่าห้องใหญ่ไว้ เฉพาะการประชุมนั้น ผู้ร่วมประชุมมี ๗ คน คือ (๑) ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี นายทหารกองหนุน ซึ่งเคยเป็นผู้บังคับหมวดทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์รัชกาลที่ ๖ (๒) ร.ท. แปลก ชิตตะสังคะ สำเร็จวิชาจากโรงเรียนเสนาธิการทหารบกสยาม แล้วมาศึกษาที่โรงเรียนนายทหารปืนใหญ่ฝรั่งเศส (๓) ร.ต. ทศนัย มิตรภักดี นายทหารกองหนุนเคยเป็นผู้บังคับหมวดกรมการทหารม้าที่ ๕ นครราชสีมา แล้วมาศึกษาที่โรงเรียนนายทหารม้าฝรั่งเศส (๔) นายตัว ลพานุกรม นักศึกษาวิทยาศาสตร์ในสวิตเซอร์แลนด์ เคยเป็นจ่านายสิบในกองทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ ๑ (๕) หลวงสิริราชไมตรี นามเดิมจรูญ นามสกุลสิงหเสนี ผู้ช่วยสถานทูตสยามประจำกรุงปารีส เคย เป็นนักเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม และเป็นนายสิบตรีในกองทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ ๑ (๖) นายแนบ พหลโยธิน เนติบัณฑิตอังกฤษ (๗) ข้าพเจ้า

ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ข้าพเจ้าเป็นประธานและเป็นหัวหน้าคณะราษฎรจนกว่าจะมีบุคคลที่เหมาะสมเป็นหัวหน้าคณะราษฎรในกาลต่อไป

การประชุมดำเนินไปเป็นเวลาประมาณ ๕ วัน ซึ่งได้ตกลงสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ก. วัตถุประสงค์ของคณะราษฎร คือ เปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็น ระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีศัพท์สมัยใหม่ว่า “ปฏิวัติ” หรือ “อภิวัฒน์” เพื่อถ่ายทอดคำฝรั่งเศส อังกฤษ REVOLUTION ดังนั้นเราจึงใช้ศัพท์ธรรมดาว่า “เปลี่ยนการปกครองของกษัตริย์เหนือกฎหมายมาเป็นการปกครองที่มีกษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย...

ข. โดยคำนึงถึงสภาพของสยามที่ถูกแวดล้อมโดยอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งชาติทั้งสองนี้มีข้อตกลงกันถือเอาสยามเป็นประเทศกันชน แต่เขาอาจพร้อมกันยกกำลังทหาร เข้ามายึดครองแล้วแบ่งดินแดนสยาม ไปเป็นเมืองขึ้น หรืออยู่ใต้อำนาจอิทธิพลของประเทศทั้งสอง ดังนั้นเราจึงเห็นว่าวิธีเปลี่ยนการปกครองดังกล่าวจะต้องกระทำโดยวิธี COUP D’ETAT ซึ่งเราเรียกกันด้วยคำไทยธรรมดาว่า การยึดอำนาจโดยฉับพลัน เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีผู้ใดตั้งศัพท์ไทยว่า “รัฐประหาร” เพื่อถ่ายทอดศัพท์ฝรั่งเศสดังกล่าวนี้ ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันการแทรกแซงของมหาอำนาจเพราะเมื่อคณะราษฎรได้อำนาจโดยฉับพลันแล้ว มหาอำนาจก็ต้องเผชิญต่อสถานการณ์ที่เรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า FAIT ACCOMPLI คือพฤติกรรมที่สำเร็จรูปแล้ว

ค. ผู้ที่เข้าร่วมประชุมครั้งแรกเป็นกรรมการกลางของคณะราษฎรไปพลางก่อน กรรมการแต่ละคนเป็นหัวหน้าแต่ละสายที่จะต้องเลือกเป็นผู้ที่ไว้วางใจได้ตามระเบียบพิจารณาตัวบุคคลแล้วนำมาเสนอกรรมการกลางของคณะราษฎรซึ่งจะรับเข้าเป็นสมาชิกคณะราษฎรได้โดยมติเป็นเอกฉันท์เท่านั้น...

...เมื่อเสร็จการประชุมก่อตั้งคณะราษฎรแล้ว ข้าพเจ้ากลับสยามในเดือนมีนาคมปีนั้น แล้วเพื่อนที่ยังอยู่ในปารีสเลือกเป็นผู้ที่สมควรชวนร่วมคณะราษฎรต่อไป อีกประมาณ ๒-๓ เดือน เพื่อนที่ยังอยู่ปารีสได้ชวนนายทวิ บุญยกตะ นักศึกษาวิชาเกษตร และนายบรรจง ศรีจรูญ ไทยมุสลิมจากอียิปต์ที่มาเยือนปารีสซึ่งรับภาระจัดตั้งไทยมุสลิมต่อไป อาทิ นายแหม่ม มุสตาฟา (บุตรหัวหน้าศาสนาอิสลามในไทยที่รู้จักกันในนามว่า “ครูฟา” ต่อมานายแหม่มเปลี่ยนนามสกุลว่า “พรหมยงค์” คล้าย ๆ นามสกุลข้าพเจ้า) ต่อมาได้ชวน ร.ต. สินธุ์ กมลนาวิน ร.น. นักศึกษาวิชาทหารเรือเดนมาร์คที่มาเยือนปารีส ต่อมาพระยาทรงสุรเดชได้มาดูงานในฝรั่งเศส เพื่อนที่ยัง

อยู่ในปารีสจึงลองทาบตามว่ามีความรู้สึกอย่างไรต่อระบบสมบูรณาฯ ก็ได้ความว่าไม่พอใจระบบนั้น แต่ยังมีได้ถูกชวนเข้าร่วมในคณะราษฎร ต่อจากนั้นเพื่อนที่ก่อตั้งคณะราษฎรที่ปารีส ก็ทยอยกันกลับสยาม ค่อย ๆ ชวนเพื่อนนักศึกษาที่เคยสังเกตไว้ในการสนทนากันเพียงคร่ำ ๆ มิได้จำกัดเฉพาะนักศึกษาในฝรั่งเศสเท่านั้น ฉะนั้นต่อมาในสยามจึงได้ชวน ม.ล. อุดม สนิทวงศ์ นักศึกษาจากสวิตเซอร์แลนด์, ม.ล. กรී เดชาติวงศ์, นายสพรั่ง เทพหัสดินทร ฤณ อยุธยา และนายเล็ง ศรีสมวงศ์, นักศึกษาจากอังกฤษ ฯลฯ และเพื่อนทหารบก ทหารเรือ พลเรือนคนอื่น ๆ ในสยาม ในปลาย พ.ศ. ๒๔๗๔ จึงได้ชวนพระยาพหลพลพยุหเสนา, พระยาทรงสุรเดช, พระยาฤทธิอัคเนย์ และมอบให้พระยาพหลฯ เป็นหัวหน้าคณะราษฎร

การที่คณะราษฎรเรียกสมาชิกประเภท ดี ๑ ว่า “ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง” หรือโดยย่อว่า “ผู้ก่อการ” นั้น ก็แสดงอยู่ในตัวแล้วว่าบุคคลประเภทนี้เป็นเพียง “กองหน้า” (Vanguard) ของมวลราษฎรที่มีความต้องการเสรีภาพและความเสมอภาคยิ่งกว่า ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สมาชิกประเภท ที่ ๒ และ ที่ ๓ เป็นกำลังหนุนตามลำดับ แต่พลังมหาศาลที่ช่วยให้คณะราษฎรทำการได้สำเร็จนั้น คือมวลราษฎรที่ให้ความสนับสนุนทั้งทางตรงและทางปริยาย

ผู้ถือทรศนะตามพลังเก่าบางคนกล่าวว่าคณะราษฎรอ้างราษฎร โดยราษฎรไม่รู้เห็น ด้วยนั้นก็เนื่องจากผู้ที่กล่าวหาเช่นนั้นได้กล่าวตามทรศนะและจุดยืนหยัดในชนชั้นวรรณะของเขาที่เขามีประโยชน์หรือนิยมชมชอบอยู่

วิทยาศาสตร์ทางสังคมที่ก้าวหน้าได้จำแนกบุคคลในสังคมออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ (๑) พวกปฏิกิริยา (Reactionaries) ซึ่งต้องการเหนี่ยวรั้งระบบสังคมเก่าให้คงอยู่กับที่หรือให้ถอยหลังยิ่งขึ้นไปอีก (๒) บุคคลอื่น ๆ นอกจากเป็นพวกปฏิกิริยาเป็น People ซึ่งเราแปลว่า “ราษฎร” พลเมืองสยามส่วนมากซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองสมัยนั้นเรียกตัวเองว่า “ราษฎร เช่น นายอำเภอเกณฑ์พลเมืองทำงานโยธาก็เรียกกันว่าเกณฑ์ราษฎร หรือราษฎรรำพึงกันถึงความทุกข์ยากก็พูดว่า “ราษฎรเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า” คือแสดงถึงลักษณะของพลเมืองส่วนที่ถูกปกครองโดยระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์...

...ภายในพลังเก่าแห่งสยาม เคยมีบุคคลส่วนหนึ่งที่ก้าวหน้ากว่าผู้ที่เกาะแน่นอยู่ในความคิดเก่า คือปรากฏว่าเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีมาแล้วได้มีพระเจ้านั่งยาเธอ ๓ พระองค์ คือ กรมหมื่นนเรศวร์, พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต (ต่อมาเป็นกรมขุนพิทยลาภ), พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ (ต่อมาเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ) และข้าราชการสถานทูตสยามกรุงลอนดอน อาทิ หลวงวิเศษสาลี (นาค ฤณ ป้อมเพชร ต่อมาเป็นพระยาไชยวิชิตสิทธิสาตรา ผู้รักษากรุงเทพฯ), สับเลฟท์เทอแนนท์ สอาด (สกุล “สิงหเสนี ต่อมาเป็นนายพลตรีพระยาประสิทธิ์ศิลปการ อัครราชทูตสยามประจำกรุงลอนดอน แล้วได้เป็นพระยาสิงหเสนี สมุหเทศาภิบาล มณฑลนครราชสีมา) ฯลฯ ได้เคยทำหนังสือกราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕ ขอให้ทรงปรับปรุงการปกครองประเทศให้ทันสมัยยิ่งขึ้น...

...เมื่อครั้งข้าพเจ้าเรียนในชั้นมัธยมเบื้องต้นสมัย ๖๐ ปีกว่ามาแล้ว เคยได้ยินและได้อ่านและได้พบคนธรรมดาสามัญที่มีอายุชราแล้ว ๒ คนคือ ก.ส.ร. กุหลาบ ที่ออกนิตยสาร “สยามประเภท” ที่แคะได้ระบบปกครองสมบูรณาฯ จนมีผู้ใส่ความว่าผู้นี้มีจิตฟุ้งซ่าน แต่เมื่อข้าพเจ้าไปพบก็ไม่เห็นว่าท่านฟุ้งซ่าน อีกคนหนึ่งคือ “เทียนวรรณ” ซึ่งมีฉายาว่า “วรรณโก” ท่านผู้นี้มีคติประชาธิปไตยมาก ขณะนั้นท่านหนดชาแล้วประมาณว่าขณะนั้นมีอายุเกือบ ๗๐ ปี ข้าพเจ้าพบที่ตึกแถวใกล้วัดบวรนิเวศน์ ท่านผู้นี้เคยติดคุกเพราะเขียนหนังสือและโฆษณาที่ขัดแย้งระบบสมบูรณาฯ ท่านเห็นว่าท่านไม่ผิดกฎหมาย กรณีของท่านจึงเข้าลักษณะมีคำพิงเพยโบราณ ว่า “กฎหมายสู้กฎหมายไม่ได้” ซึ่งแสดงถึงการเล่นพวกของตุลาการสมัยโบราณ...

..ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีเสียงเรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ ใน หนังสือพิมพ์และนิตยสารใหญ่่น้อยมากมาย ได้มีหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในสยามหลายฉบับที่ แสดงทรศนะกล้าหาญ หนังสือพิมพ์เหล่านี้คงหาอ่านยากในปัจจุบันนี้แต่ถ้าผู้สนใจค้นอย่างเอาจริงเอาจังก็อาจหาได้บ้าง ทรศนะที่แสดงออกใน

สยามนี้ช่วยให้ชาวสยามบางส่วนตื่นตัวขึ้นทีละน้อย ๆ จนถึงมีผู้คิดใช้กำลังยึดอำนาจรัฐที่มีฉายาว่า “คณะ ร.ศ. ๑๓๐”

ต่อจากนั้นก็มีหนังสือพิมพ์หลายฉบับแม้ภายใต้ระบบสมบูรณาฯ ได้กล่าวหาเสียงแก่คุกตะรางเขียนข้อความเรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ บางฉบับถูกปิด บรรณาธิการหลายคนถูกจำคุก แต่ก็มีผู้ออกหนังสือพิมพ์และนิตยสารปลุกย่อยมากมาย

เมื่อข้าพเจ้ากลับประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๗๐ ภายหลังจากที่ไปอยู่ในฝรั่งเศสเกือบ ๒ ปีนั้นแล้ว ปรากฏว่าชนรุ่นหนุ่มสมัยนั้นชนิดที่ไม่เคยไปเห็นระบบประชาธิปไตยในต่างประเทศแต่ก็มีความตื่นตัวที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ ทั้งนี้ก็แสดงถึงว่าผู้ที่มีได้มีความเป็นอยู่อย่างระบบศักดินาเกิดจิตสำนึกที่เขาประสบแก่ตนเองถึงความไม่เหมาะสมของระบบนั้นและอิทธิพลที่เขาได้รับจากสื่อมวลชนที่มีลักษณะก้าวหน้าในสมัยนั้นที่เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนระบบศักดินามาเป็นระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจำนวนน้อยที่กลับมาจากยุโรปจึงไม่มีความลำบากมากนักในการชวนผู้ตื่นตัวในเมืองไทยให้เข้าเป็นสมาชิกคณะราษฎรเพราะเขามีพื้นฐานแห่งความต้องการนั้นอยู่แล้ว การที่ชวนเป็นสมาชิกประเภทที่ ๑ เพียง ๑๐๐ คนเศษ ก็จำนวนนั้นเป็นการเพียงพอที่จะลงมือทำการเป็นกองหน้าของราษฎรและเพื่อรักษาความลับในวงจำกัด แต่เมื่อเราได้ยึดอำนาจรัฐในวันที่ ๒๔ มิถุนาฯ ได้แล้วก็ได้รับความสนับสนุนจากราษฎรจำนวนมากมาแสดงความยินดีด้วยตนเองที่พระที่นั่งอนันตสมาคมซึ่งเป็นที่ตั้งกองบัญชาการคณะราษฎรและทางจดหมายกับโทรเลข ประจักษ์พยานยังมีอยู่อีกคือคณะได้มอบให้นายทวี บุณยเกตุ เป็นผู้รับสมัครผู้ที่ขอเข้าร่วมในคณะราษฎรที่สวนสราญรมย์ มีผู้ต้องการสมัครมากมายจนถึงกับเรามีใบสมัครเตรียมไว้ไม่พอแจก จึงแย่งกันที่จะได้ใบสมัคร

ดังนั้น เราจึงถือว่าเราเป็น “คณะราษฎร” เพราะเราทำตรงกับความต้องการของราษฎร “People” ไม่ใช่ตามความประสงค์ของ “Reactionaries”

นับตั้งแต่มีเสียงเรียกร้องให้เปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้นจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็เป็นเวลาล่วงเลยมาหลายสิบปี จึงเป็นธรรมดาที่กฎแห่งวิทยาศาสตร์สังคมซึ่งข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ความเป็นอนิจจังของสังคม” จะต้องประจักษ์ขึ้น ข้าพเจ้าขอคัดความตอนนั้นมา กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

“ตามกฎธรรมชาตินั้น กายาพยพ (ระบบการเมือง) ต้องสมานกับสสาร (ระบบเศรษฐกิจ) ดังนั้น ถ้ากายาพยพของสังคมเปลี่ยนล่าช้ากว่าความเป็นอยู่ ทางชีวปัจจัยของสังคมจนเนิ่นนานเกินสมควรแล้ว ธรรมชาติก็บังคับให้ไปตามวิถีวิวัฒน์ เช่นการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ต้องเป็นไปเช่นนั้นเพราะกายาพยพของสังคมเปลี่ยนแปลงล่าช้าเกินสมควรกว่าการเปลี่ยนแปลงทางชีวปัจจัยของสังคม การเปลี่ยนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของฝรั่งเศสในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งต้องเป็นไปโดยวิถีวิวัฒน์ ก็เพราะกายาพยพของศักดินาไม่ยอมเปลี่ยนโดยวิถีวิวัฒน์ ให้สมานกับสภาพความเป็นอยู่ทางชีวปัจจัยที่ก้าวหน้าไปมาก”...

ที่มา : ปรีดี พนมยงค์. (๒๕๑๕). บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : นิตเวซซ์. เข้าถึงเมื่อ ๒๖ กันยายน ๒๕๖๔. เข้าถึงได้จาก <https://pridi.or.th/th/libraries/158709888>

แหล่งข้อมูลที่ ๒ ๒๔๗๕ และ ๑ ปีหลังปฏิวัติ

อัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

งานศึกษาเกี่ยวกับการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้อธิบายถึงสาเหตุปัจจัยของการปฏิวัติครั้งนี้ว่ามี ๒ ประการด้วยกัน คือ สาเหตุทางอุดมการณ์ และปัจจัยทางเศรษฐกิจ ในการอธิบายสาเหตุ ทางอุดมการณ์นั้น งานศึกษาต่างยอมรับว่ามีรากฐานมาจากการปฏิรูปการปกครองของสยามให้มีความทันสมัยแบบตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นสิ่งที่เติบโตควบคู่กับการปฏิรูปการปกครอง คือ จำนวนผู้ที่มีการศึกษาแบบใหม่ และสถาบันข้าราชการแบบตะวันตก ผลสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงข้างต้น ได้ทำให้เกิดความคิดทางการเมืองใหม่ ๆ เข้ามา ไม่ว่าจะเป็นรูปของความต้องการให้ประเทศมีรัฐธรรมนูญ มีรัฐสภา หรือแม้กระทั่ง ไปไกลถึงความคิดที่จะให้ประเทศปกครองแบบสาธารณรัฐ ทั้งนี้เป็นไปตามแบบอย่างของประเทศที่ “ศิวิไลซ์” แล้ว ดังในกรณีการบับคมทูลให้มีการปรับปรุงการปกครอง โดยกลุ่มพระราชวงศ์และขุนนางเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๒๗ (ร.ศ. ๑๐๓) และกรณีคณะภคินี ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปทั้ง ๒ กรณีที่ไม่สำเร็จนี้ถูกอธิบายว่าเป็นเพียงพวก “ใจเร็วด่วนได้” และรับเอาแนวคิดทางตะวันตกมาโดยมิได้ไตร่ตรองว่าเหมาะสมกับประเทศเพียงไร ตรงกันข้ามกับ “ผู้นำทางการเมือง (ร.๕ และ ร.๖) ได้ทรงเลือกรับเอาสิ่งที่เป็นความรู้วิทยาการและเทคนิคแผนใหม่มาใช้กับเมืองไทย การเลือกรับอิทธิพลของตะวันตกนี้เป็นไปในทางปฏิบัตินิยม คือรับเอาสิ่งที่สามารถแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าจะเป็นประโยชน์โดยตรงมากกว่าคตินิยมนามธรรมที่เป็นคุณค่า และยังไม่สามารถเห็นผลที่จะเกิดขึ้นได้ในระยะใกล้” กระนั้นก็ตาม “จาก พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๗๕ ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายนนั้น ความคิดเห็นทางการเมืองที่มีความโน้มเอียงไปในทางวิจาร์ณสมบูรณ์ญาสิทธิราชและเรียกร้องรัฐธรรมนูญ รัฐสภามีอยู่ติดต่อกันไม่ขาดสาย ในขณะที่ผู้นำทางการเมืองปรับระบบอย่างเชื่องช้าและขาดตอนไม่ต่อเนื่องกัน” ในที่สุดจึงเกิดการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ อย่างไรก็ตามสาเหตุทางอุดมการณ์ของการปฏิวัติก็ถูกลดทอนให้เป็นเพียงผลของ “กลุ่มนักเรียนนอก” จำนวนน้อยที่รับเอาแนวความคิดและประสบการณ์ในโลกตะวันตกกลับสู่ประเทศ นอกจากนี้ยังเป็นมูลเหตุความไม่พอใจและขัดแย้งกันเป็นการส่วนตัวระหว่างกลุ่มผู้นำคณะราษฎรกับพระราชวงศ์ อันนำมาสู่การผลักดันให้เกิดการปฏิวัติ

สำหรับปัจจัยทางเศรษฐกิจ งานศึกษาต่างๆ จะลงรอยกันว่า การเคลื่อนไหวของคณะราษฎร อยู่ในจังหวะที่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชกำลังถูกรุกรานทำลายด้วยวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และความล้มเหลวในนโยบายและมาตรการที่จะแก้ไขวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจนี้ของรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชก็ได้กลายเป็นปัจจัยเฉพาะหน้าหรือตัวเร่งให้เกิดการยึดอำนาจที่จริงแล้วปัญหาทางเศรษฐกิจ ได้ก่อตัวตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะปัญหาทางการคลังของประเทศ อันเป็นผลสืบเนื่องจากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในรัชสมัยของพระองค์ และความล้มเหลว ในการผลิตข้าวเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๒ เนื่องจากฝนแล้ง ได้มีผลต่อสถานะเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก เพราะฐานะการคลังของประเทศต้องพึ่งพาอาศัยรายได้จากสินค้าเกษตรกรรม คือ ข้าวเป็นหลักเพียงอย่างเดียว ความล้มเหลวในการผลิตข้าวปีนี้ ทำให้ปีถัดมาประเทศต้องขาดดุลการค้าอย่างรุนแรงถึง ๖๙.๒ ล้านบาท ทั้งที่ก่อนหน้านี้การค้าของประเทศอยู่ในลักษณะเกินดุลเสมอมา ผลโดยรวมก็คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นต้นมา งบประมาณรายรับรายจ่ายประจำปีของรัฐก็อยู่ในสถานะขาดดุลมาตลอด ปลายปี พ.ศ. ๒๔๖๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงยอมรับปัญหาการขาดแคลนเงินของรัฐบาลจึงทรงแต่งตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ให้เป็นกรรมการองคมนตรี ตรวจสอบจัด

งบประมาณรายรับรายจ่ายของรัฐบาล โดยพยายามดำเนินมาตรการที่จะตัดทอนรายจ่าย ในด้านการบริหาร โดยเฉพาะฝ่ายพลเรือนอย่างเต็มที่ แต่พระองค์ก็ไม่ทรงคล้อยตามกรรมการ องคมนตรีชุดนี้ที่เห็นว่าราชสำนัก ควรเปลี่ยนแปลงนโยบายการใช้จ่ายเงินหรือตัดรอนงบประมาณราชสำนักลงบ้าง

การเปลี่ยนรัชกาลเป็นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีผลให้นโยบายเกี่ยวกับ รายจ่าย ในราชสำนักได้รับการเปลี่ยนแปลง ตลอดทั้งมาตรการต่างๆ ที่รัฐบาลนำมาใช้เป็นปัจจัยสำคัญช่วยให้ คณะกรรมการองคมนตรีประสบความสำเร็จในการจัดงบประมาณเป็นครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๙ อย่างไรก็ตาม แม้ปีนี้รัฐบาลจะประสบความสำเร็จในการดูลงงบประมาณรายรับรายจ่าย แต่ปีเดียวกันนี้รัฐบาลก็ต้องได้รับผลกระทบกระเทือนจากความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจจากภายนอก เมื่อภาวะเศรษฐกิจได้ตกต่ำทั่วโลก และรุนแรง ยิ่งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ อันทำให้ราคาสินค้าส่งออกของประเทศตกต่ำลงอย่างรวดเร็วตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ทำให้รัฐบาลต้องมีงบประมาณขาดดุลเพิ่มสูงขึ้น มาตรการตัดทอนรายจ่าย ดุลข้าราชการออก การเพิ่มภาษีและ ชนิดของภาษี ซึ่งเป็นมาตรการที่เคยใช้แล้วและประสบความสำเร็จนี้ได้ถูกนำมาใช้อีก นอกจากนี้ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ผลผลิตทางการเกษตรไม่ได้ผลดี ติบुकซึ่งเคยทำรายได้ให้ประเทศที่สำคัญอย่างหนึ่งก็ราคาตกลง มาตรการที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาทางการคลังของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นการตัดทอนยุบหน่วยงานราชการ การดูลงข้าราชการออก การประกาศใช้พระราชบัญญัติภาษีเงินเดือน ยังผลให้เกิดปัญหาการว่างงานมากยิ่งขึ้น ผู้ที่ถูกดูลงออกได้รับความเดือดร้อนและเป็นทวิพาศ์วิจารณ์กันทั่วไปว่าการปลดข้าราชการนั้นไม่ได้ดำเนินไป อย่างยุติธรรม ผู้ที่ถูกปลดนั้นส่วนมากเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย ทั้งยังถูกกระทบกระเทือน ด้วยภาษีเงินเดือนอีก นอกจากนี้ยังได้จัดเก็บภาษีโรงเรือนและที่ดิน และเพิ่มอัตราภาษีแสตมป์ ทำให้กลุ่มพ่อค้าได้รับความกระทบ รุนแรงมากขึ้นในสภาวะที่การค้าขายซบเซา การผลิตข้าวที่ไม่ค่อยได้ผลอย่างเต็มที่ทำให้ชาวนาเป็นจำนวนมากฎีกา ร้องทุกข์ ร้องขอให้รัฐบาลลดหย่อนผ่อนผันภาษีอากรและหามาตราการช่วยเหลือชาวนา

ปี พ.ศ. ๒๔๗๔ นั้น ปัญหาด้านการคลังของรัฐบาลยังถูกซ้ำเติมด้วยปัญหาด้านการเงิน เมื่ออังกฤษ ประกาศออกจากมาตรฐานทองคำ การตัดสินใจของอังกฤษครั้งนี้มีผลกระทบต่อประเทศมาก เพราะเงินบาท ผูกไว้กับเงินปอนด์สเตอร์ลิง แต่การที่รัฐบาลยังคงใช้นโยบายให้เงินบาทอยู่กับ มาตรฐานทองคำต่อไปและไม่ ปรับค่าของเงินบาท ผลก็คือทำให้การค้าตกต่ำ สินค้าโดยเฉพาะข้าวมี ราคาสูงไม่สามารถจะแข่งขันในตลาด ต่างประเทศได้ แต่ในที่สุดอีก ๗ เดือนต่อมารัฐบาลก็ได้ตัดสินใจ แก้ไขโดยการออกจากมาตรฐานทองคำ หันไป ผูกเงินบาทไว้กับเงินปอนด์สเตอร์ลิงอีกครั้ง และ ประกาศให้ลดค่าเงินบาท โดยรวมแล้วเห็นได้ว่า ช่วงสมัยของ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและความวุ่นวายทางเศรษฐกิจ รัฐบาลเองก็ได้พยายามหาวิธีแก้ไขอย่างมีได้นึ่งนอนใจ ใน สภาวะดังกล่าวนี้เป็นครั้งแรก ที่ได้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงในแนวนโยบายการแก้ไขปัญหาในกลุ่มผู้นำของ รัฐบาล จนกระทั่งได้ มีการลาออกจากตำแหน่งของที่ปรึกษาชาวต่างประเทศและเสนาบดีกระทรวงการคลัง เมื่อเดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ และเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ตามลำดับ แต่อีกด้านหนึ่งรัฐบาลก็ได้รับการวิพากษ์ วิจารณ์ถึงความล้มเหลวและความไร้ประสิทธิภาพในการเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์เหล่านี้ และถูกมองว่ารัฐบาล มุ่งแต่รักษาผลประโยชน์ของชนชั้นสูงและคนรวย” ในที่สุด ความล้มเหลวและไร้ประสิทธิภาพของรัฐบาล ระบอบเก่าก็ถูกอธิบายเป็นเหตุผลของการยึดอำนาจเพื่อเปลี่ยนระบอบการปกครองดังใน “ประกาศ คณะราษฎร”

ที่มา : อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (๒๕๔๓). ๒๔๗๕ และ ๑ ปีหลังปฏิวัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย. เข้าถึงเมื่อ ๒๘ กันยายน ๒๕๖๔. เข้าถึงได้จาก คลังเอกสารสาธารณะ <https://issuu.com/volunteerspirit/docs/tbjoo๒?viewMode=magazine>

แหล่งข้อมูลที่ ๓ ความเห็น ๒ ด้านต่อ ๒๔๗๕ และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์สังคม

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ความเห็น ๒ ด้านต่อ ๒๔๗๕

นับแต่นั้นมา ๒๔๗๕ ก็เป็นปี พ.ศ. ที่ขีดแบ่งเส้นแห่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่สำคัญที่สุดเส้นหนึ่ง ทำลายต่อผู้ที่สนใจให้ศึกษาความเป็นมาของเหตุการณ์นี้ คำถามที่ว่า “ทำไมเกิด ๒๔๗๕ ขึ้น” เป็นคำถามที่ถามขึ้นครั้งแรกแล้วครั้งเล่า มีความพยายามที่จะหาคำตอบกันตลอดมา เป็นคำถามและคำตอบที่ยังวนเวียนอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน แม้ว่าเหตุการณ์นั้นจะผ่านมาแล้วกว่าครึ่งศตวรรษ

ต่อคำถามดังกล่าวที่ว่า “ทำไม” หรืออะไรเป็นสาเหตุของ ๒๔๗๕ ดร. เบนจามิน เอ. บัทสัน นักประวัติศาสตร์ชาวอเมริกันได้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจในหนังสือ The End of the Absolute Monarchy in Siam ว่ามี ข้อโต้แย้งใหญ่ ๒ ประการ คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจกับปัจจัยทางด้านอุดมการณ์ ปัจจัยไหนจะมีน้ำหนักมากกว่ากันที่ก่อให้เกิด ๒๔๗๕ สำหรับผู้ที่สนับสนุนระบอบใหม่โดยทั่วไปจะย้ำความสำคัญของปัจจัยอุดมการณ์ แต่สำหรับผู้ที่ไม่ตื่นเต็นักต่อเหตุการณ์นั้นก็มองในทางด้านเศรษฐกิจ...

...แน่นอนภายหลังการยึดอำนาจแล้ว ปัญหาความผันผวนทางการเมือง ความขัดแย้งของผู้นำในระบอบเก่ากับระบอบใหม่ ความขัดแย้งในระหว่างผู้นำในระบอบใหม่ด้วยกันเอง ตลอดจนการที่ระบอบประชาธิปไตยมิได้ดำเนินไปโดยเรียบร้อยสมดังอุดมการณ์ที่วางไว้แต่แรกเริ่ม ทำให้คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หรือคณะราษฎรได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ นานา เป็นทำนอง “ซึ่งสุกก่อนห้าม” หรือไม่ก็กล่าวว่า “ที่แท้จริงแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหฤทัยโน้มเอียงไปในระบอบประชาธิปไตย พระยาศรวิสารวาทา ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ องคมนตรี และ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีได้เล่าให้ฟังว่า ในระหว่างที่ดำรงตำแหน่งปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายเรย์มอนด์ บี. สตีเวนส์ ชาวอเมริกันที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศร่วมมือกับท่านร่างรัฐธรรมนูญถวาย แต่คณะอภิรัฐมนตรีไม่ทรงเห็นชอบด้วยด้วยเหตุที่บ้านเมืองยังไม่เจริญเพียงพอ ประกอบกับราษฎรส่วนใหญ่ยังไม่รู้หนังสือ คงจะไม่สามารถปกครองตนเองไปได้ด้วยความราบรื่น เหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ได้ชี้ไปในทำนองนั้น” หรือทรงสนะที่ว่า “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้าพระทัยดีในแนวความคิดและระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย แต่ไม่ทรงเห็นด้วยที่จะให้เป็นระบอบการปกครองเมืองไทยโดยทันทีทันใด หากให้เวลาแก่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ท่านนี้แหละจะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เหมาะสมแก่กาลเวลาของไทยได้อย่างดียิ่ง”

อย่างไรก็ตามก็มีผู้ให้ความเห็นแย้งว่า “อาจจะมิใช่ผู้แย้งได้ว่า แล้วทำไมไม่เห็นมีอะไรคืบหน้ามา ทุกวันนี้ก็พูดไม่ได้เต็มปากว่าประเทศของเรามีประชาธิปไตย คำตอบก็คือประชาธิปไตยไม่ใช่การต่อสู้ยากเดี๋ยวจบ เมื่ออำนาจเปลี่ยนมือจากเจ้ามาสู่สามัญชนได้ก็นับว่าเป็นก้าวใหญ่ที่สำคัญ ปัญหาที่มีอยู่ว่า ในหมู่สามัญชนนั้นความเหลื่อมล้ำต่ำสูงทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองก็ยังมีอยู่อย่างหนาแน่น โดยตรรกอันเดียวกัน การต่อสู้ขยายสิทธิทางการเมืองจากขุนนางสู่สามัญชนชั้นล่าง ๆ ลงไปก็เป็นเรื่องจำเป็นและเลี่ยงไม่พ้นเช่นกัน”

ทรงสนะโต้แย้งแบบเดียวกันก็มีอีกเช่น “ข้อสรุปที่อาจกล่าวได้ก็คือว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทยโดยการปฏิวัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น เป็นผลที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จากปัจจัยสนับสนุนหลายประการที่ได้กลายมาเป็นมูลเหตุของการทำการปฏิวัติในที่สุด อิทธิพลและความกดดันที่เกิดขึ้นจากสภาพการณ์ต่าง ๆ ของ

ประเทศในขณะนั้น เป็นแรงผลักดันที่นำไปสู่ความคิดที่จะต้องหารูปแบบการปกครองใหม่มาใช้แทนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความบกพร่องในพระราชอำนาจอันอ่อนแอ ความไม่เข้มแข็งเด็ดขาดของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพระราชวงศ์ชั้นสูง ประกอบกับแนวความคิดทางการเมืองของคนหนุ่มในรุ่นใหม่ที่รับเอาความรู้ทางการปกครองตามแนวนิยมของยุโรปตะวันตก ล้วนเป็นข้อที่ได้ช่วยให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยการปฏิวัติในครั้งนั้นมีสถานการณ์ที่สุกงอม พร้อมจะเอื้ออำนวยให้การปฏิวัติเป็นสิ่งที่เป็นไปได้”

จากความเห็นของนักวิชาการที่อาจแบ่งออกอย่างง่าย ๆ เป็น ๒ กลุ่มนี้ จะเห็นได้ว่า ด้านหนึ่งคือ “การชิงสุกก่อนห่าม” หรือไม่น่าที่จะเกิดเหตุการณ์ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งก็คือ “การสุกงอม” และเป็น “ความจำเป็นทางประวัติศาสตร์” แต่หากเราศึกษาภูมิหลังและบริบททางสังคม (ซึ่งรวมทั้งเศรษฐกิจและการเมือง) ของไทยที่ดำเนินมาก่อนหน้า ๒๔๗๕ จะเห็นว่าการอธิบายเพียงด้านใดด้านหนึ่ง คือ เพียงด้านอุดมการณ์หรือด้านเศรษฐกิจ ก็ไม่อาจจะช่วยให้เราเข้าใจเหตุการณ์ ๒๔๗๕ นั้นได้ ดังนั้นจึงน่าที่จะหันมาศึกษาภูมิหลังของการเปลี่ยนแปลงหรือการยึดอำนาจครั้งนี้

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์สังคม

ภายหลังการยึดอำนาจ ๒๔ มิถุนายนแล้ว พระยาพหลฯ ได้เชิญผู้นำการ กบฏ ร.ศ.๑๓๐ (๒๔๕๔) ไปพบและกล่าวกับขุนทวยหาญพิทักษ์ (เหล็ง ศรีจันทร์) ว่า “ถ้าไม่มีคณะคุณ ก็เห็นจะไม่มีคณะผม” และหลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้กล่าวในโอกาสเดียวกันว่า “พวกผมถือว่าการปฏิวัติครั้งนี้เป็นการกระทำต่อเนื่องกันมา” จากการกระทำเมื่อ ร.ศ.๑๓๐ จากคำพูดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์อันสืบเนื่อง มาจากความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของสังคมไทยก่อนหน้านั้นเป็นเวลานาน เป็นภูมิหลังทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม มีปัจจัยหลายอย่างที่นำไปสู่ ๒๔๗๕ ซึ่งอาจกล่าวกว้าง ๆ ได้ว่ามีความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยจาก “สยามเก่า” มาสู่ “สยามใหม่” ระยะเวลาของความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญนี้ เกิดขึ้นประมาณกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ หรือตรงกับรัชสมัยของรัชกาลที่ ๔ (๒๓๙๔-๒๔๑๑) และรัชกาลที่ ๕ (๒๔๑๑-๒๔๕๓) แห่งราชวงศ์จักรี โดยมีจุดที่เห็นได้อย่างชัดเจนทางด้านการเมืองการปกครอง คือการปฏิรูปการบริหารราชการ ๒๔๓๕ (ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ เป็นเวลา ๔๐ ปี) ซึ่งทำให้เกิดระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และการรวมอำนาจที่ศูนย์กลางและราชวงศ์ขึ้นอย่างจริงจังในสังคมไทย... การรวมอำนาจทางการเมืองการปกครองไว้ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้ จะเป็นมรดกสืบทอดไปยังรัชกาลที่ ๖ และ ๗ และได้สร้างข้อจำกัดและปัญหาสืบเนื่อง กล่าวคือ สถาบันที่ทรงอำนาจอย่างสูงก็ต้องอาศัยองค์บุคคลที่มีความสามารถในการเข้ารับตำแหน่งในสถาบันนั้น... ลักษณะของการมีอำนาจสูงสุดแต่ประสพกับเงื่อนไขที่ไม่สามารถจะผลักดันการใช้อำนาจนั้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพทันต่อสถานการณ์ ทำให้มีการตั้งคำถามต่อองค์บุคคลและต่อสถาบันนั้นในที่สุด

นอกเหนือจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองการปกครองดังกล่าว ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจก็ส่งผลต่อการเกิดของกรณี ๒๔๗๕ กล่าวคือ หลังการลงนามในสนธิสัญญาไม่เสมอภาคบาวริงแล้วระบบการค้าต่างประเทศของไทยที่เป็นระบบผูกขาดโดยเจ้าและขุนนางก็กลายเป็นเรื่องของการค้าเสรีพร้อม ๆ กันนี้ก็เกิดเศรษฐกิจที่มุ่งส่งผลผลิตทางการเกษตรเป็นสินค้าออกช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ ๕ จะตรงกับความเจริญเติบโตของระบบการค้าส่งออกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยส่วนรวม (export boom) กล่าวคือประเทศเจ้าอาณานิคมได้เข้ามามีบทบาทเป็นตัวกลางในการนำสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคเข้ามาในดินแดนแถบนี้ ในขณะที่เดียวกันก็กระตุ้นให้มีการผลิตทางการเกษตรเพื่อการส่งออก ในกรณีของไทยสินค้าออกที่สำคัญคือข้าว ทำให้เกิดการบุกเบิกที่ดินรกร้างว่างเปล่าเป็นจำนวนมากเพื่อทำการเพาะปลูกเพื่อการส่งออก

โดยเฉพาะตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำสายสำคัญหลายสายในบริเวณภาคกลางของประเทศ การขุดคลองเพื่อเปิดที่ดินและเพื่อใช้เป็นเส้นคมนาคมลำเลียงสินค้านี้ จะเห็นได้ชัดทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาในสมัยรัชกาลที่ ๔ และในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็หันมาดำเนินการขุดคลองเป็นจำนวนมากทางด้านตะวันออก...

...ในขณะที่เดียวกัน การส่งข้าวออกไปขายยังอาณานิคมของอังกฤษในอินเดียและของฮอลันดาในอินโดนีเซียนั้น ก็เพิ่มจาก ๙๙๐,๐๐๐ ทาบในรัชกาลที่ ๔ เป็น ๑๕,๒๒๐,๐๐๐ ทาบ ในปลายรัชกาลที่ ๕ คือเพิ่มขึ้นประมาณ ๑๕ เท่า (เมื่อถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ไทยส่งข้าวออกปีละกว่า ๑ ล้านตัน) ในสภาพการณ์เช่นนี้จะมีผู้คนเริ่มอพยพเข้าสู่ภาคกลางของประเทศเพื่อทำการเพาะปลูกเพื่อส่งออก ในขณะที่เดียวกันจากความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก ปัญหาของโลกสมัยใหม่ก็มีตามมานั้นคือที่ดินได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยการผลิตที่มีความสำคัญอย่างยิ่งวด เริ่มมีการสะสมที่ดินมีการเก็งกำไรจากการมีที่ดินอย่างไม่เคยมีมาก่อน เจ้าและขุนนางตลอดจนคหบดีจะมีความได้เปรียบในแง่ของการรู้คุณค่าและราคาของที่ดิน บุคคล เหล่านี้จะเริ่มสะสมที่ดินเป็นการใหญ่ และก็เป็นสมัยเริ่มต้นของการมีเจ้าที่ดินขนาดใหญ่ ในขณะที่เดียวกันก็เริ่มเกิดปัญหาชาวนาไร้ที่ดิน จากการสำรวจของนายคาร์ล ซิมเมอร์แมน นักวิชาการอเมริกัน พบว่าในภาคกลางนั้นประมาณ ๓๖ เปอร์เซ็นต์ของชาวชนบทไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ต้องเช่าเขาทำในบางเขตเช่นรังสิตนั้นปัญหาจะรุนแรงมากถึงกับว่าบางตำบลชาวชนบทถึง ๗๘ เปอร์เซ็นต์ไม่มีที่ดินทำกิน ปัญหาที่ตามมาพร้อมกันนี้ก็คือการที่ชาวไร่ชาวนา มีหนี้สิน... ความเปลี่ยนแปลงทางชีวิต เศรษฐกิจของประเทศครั้งนี้ทำให้ชนชั้นสูงได้รับผลประโยชน์สามารถสร้างฐานะและความมั่งคั่งขึ้นได้ ในขณะที่เดียวกันก็เกิดชนชั้นกลางขนาดเล็กขึ้นในเมืองหลวงและเมืองใหญ่บางเมือง ส่วนหนึ่งของชนชั้นกลางเหล่านี้จะสืบเชื้อสายมาจากพ่อค้าคนจีน ซึ่งได้เข้ามามีส่วนในระบบเศรษฐกิจของไทยตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ลูกหลานของคนกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งก็จะเข้าไปเป็น ข้าราชการในระบบที่ได้ขยายตัวขึ้นมาจากการปฏิรูปที่กล่าวข้างต้น

สืบเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจดังกล่าว ได้มีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นตามมา กล่าวคือ สังคมไทยในอดีตจะประกอบ ด้วยคนกลุ่มใหญ่สองชนชั้น คือ เจ้า-ขุนนางชนชั้นหนึ่ง และไพร่-ทาสอีกชนชั้นหนึ่ง (“ชนชั้นกลาง” ถ้าหากจะมีก็เป็นเพียงกลุ่มเล็กที่มักเป็นคนจีน) ฐานของสังคมอยู่ที่ไพร่เป็นส่วนใหญ่ ที่เป็นทั้งแรงงานเกณฑ์ ผู้เสียภาษีอากร และผู้สร้างผลผลิตส่งให้เจ้าและขุนนางในรูปของส่วย ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ระบบไพร่ก็ได้เสื่อมโทรมลงมากแล้ว และเมื่อมีความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก ก็ยิ่งทำให้มีความต้องการแรงงานสูง แรงงานอิสระที่มีอยู่ในรูปของไพร่กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตทางการเกษตร เป็นผลให้มีการเลิกทาสอย่างเป็นทางการ (เริ่มเลิก ๒๔๑๑ และเลิกหมดเมื่อ ๒๔๔๘) แต่ที่สำคัญยิ่งกว่าแรงงานทาสก็คือแรงงานไพร่ที่ได้สลายตัวไปโดยปริยาย ยิ่งคงเหลือการเกณฑ์ในรูปของการเกณฑ์ทหารเพื่อสร้างกองทัพประจำในระบบของ “สยามใหม่” (พ.ร.บ.เกณฑ์ทหารครั้งแรก มี ๒๔๔๘) แรงงานอิสระนี้เป็นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญของสังคมใหม่ (ควบคู่ไปกับการประกอบการค้าของ คนจีนในไทย) กล่าวโดยย่อสังคมไทยเปลี่ยนจากการมีเจ้าขุนนาง-ไพร่-ทาส กลายเป็น เจ้าข้าราชการ-ราษฎร และมีสิ่งที่เรียกว่า “ชนชั้นกลาง” แทรกอยู่ตรงกลาง และชนชั้นกลางนี้น่าจะเป็นผู้ที่มีจิตสำนึกในแง่สิทธิของตนในความหมายของการเป็น “ราษฎร” ควบคู่และขนานไปกับการกระจุกตัวทางการเมืองในระดับของพระราชวงศ์ดังที่กล่าวข้างต้น

ที่มา : ชาวนิวทรี เกษตรศิริ. (๒๕๔๔). **ประวัติการเมืองไทย : ๒๔๗๕-๒๕๐๐**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. เข้าถึงเมื่อ ๒๙ กันยายน ๒๕๖๔. เข้าถึงได้จาก คลังเอกสารสาธารณะ <http://openbase.in.th/files/tbj054.pdf>

ใบงาน

เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย

คำชี้แจง : ให้นักเรียนศึกษาแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ แล้ววิเคราะห์ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย แล้วบันทึกลงในใบงาน

ชื่อแหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลนี้ให้ข้อมูลประเด็นอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

จากการศึกษาแหล่งข้อมูลนี้ มีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบงาน
เรื่อง พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยในสมัยประชาธิปไตย

คำชี้แจง : ให้นักเรียนสืบค้นข้อมูลเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญในช่วงเวลาที่จับสลากได้ จากแหล่งข้อมูลในหนังสือเรียนหรืออินเทอร์เน็ต จากนั้นเรียงลำดับเหตุการณ์ใน
รูปแบบเส้นเวลา (Timeline)

ช่วงเวลา

ชุดใบความรู้
เรื่อง พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๗ ถึงรัชกาลปัจจุบัน

ใบความรู้ สถานที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗)

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา พระราชสมภพเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นพระราชโอรสพระองค์สุดท้ายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี ทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี (หม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี สวัสดิวัตน์) เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๗ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ สืบต่อจากพระเชษฐา คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘

พระราชกรณียกิจสำคัญ

- ทรงปฏิรูปจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้รับการศึกษาระดับอุดมศึกษา และยกระดับสู่ระดับปริญญาตรีโดยสมบูรณ์ โดยมีการประสาทปริญญาเวชชบัณฑิตชั้นตรี (แพทยศาสตรบัณฑิต) เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓

- ทรงจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์อักษรไทยสมบูรณ์ ขนานนามว่า “พระไตรปิฎกสยามรัฐ”

- โปรดเกล้าฯ ให้มีการประกวดแต่งหนังสือสอนพระพุทธศาสนาสำหรับเด็ก และจัดพิมพ์แจกจ่ายในพระราชพิธีวิสาขบูชาเป็นประจำทุกปี ซึ่งได้มีการดำเนินการสืบมาจนถึงปัจจุบัน

- มีพระราชดำริที่จะปรับปรุงการปกครองท้องถิ่นให้เป็นแบบเทศบาล เพื่อให้เป็นพื้นฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตยในท้องถิ่น โดยโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติการจัดสภาพำรุงสถานที่ทะเลฝั่งตะวันตก พ.ศ. ๒๔๖๙

- ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ กรุงรัตนโกสินทร์มีอายุครบ ๑๕๐ ปี โปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชพิธีฉลองพระนคร ๑๕๐ ปี อีกทั้งโปรดให้สร้างสะพานสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าสำหรับข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเชื่อมฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรี และพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นที่ระลึก

- ในช่วงทศวรรษที่ ๒๔๗๐ เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ได้มีความพยายามแก้ปัญหาเศรษฐกิจ เช่น การลดรายจ่ายของรัฐ การแก้ปัญหาผลผลิตการเกษตรตกต่ำด้วยการเผยแพร่ความรู้ในการทำการเกษตร การจัดหาทุนดอกเบี้ยต่ำให้เกษตรกร และแก้ปัญหาการถูกเอาเปรียบโดยพ่อค้าคนกลาง โดยการขยายกิจการ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา : <https://www.kpi.ac.th/about/thehistory>

สหกรณ์ออกไป ตลอดจนการริเริ่มโครงการชลประทานใหม่ ๆ และขยายเส้นทางรถไฟ เพื่อลดต้นทุนการขนส่ง เป็นต้น

- มีพระราชดำริเรื่องการปกครองในระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ ได้มีพระราชหัตถเลขาและพระราชปวงจนถึงพระยากัลยาณไมตรี (ดร.ฟรานซิส บี. แซร์) เกี่ยวกับสภาพการณ์ทางการเมือง พระยากัลยาณไมตรีได้ตอบพระราชปวงและถวายร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรก ต่อมาได้โปรดเกล้าให้ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศและปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศร่วมกันยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่ ๒ แล้วเสร็จในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

- คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จแปรพระราชฐานไปยังพระราชวังไกลกังวล อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ คณะราษฎรได้มีหนังสือกราบบังคมทูลเชิญเสด็จกลับคืนพระนคร และเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยทรงเติมคำว่า “ชั่วคราว” ลงในชื่อรัฐธรรมนูญฉบับแรก และขอให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวร การร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวเสร็จสิ้นและมีพระราชพิธีประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรในวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว แม้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงยินยอมเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญและให้ความร่วมมือกับรัฐบาลในระยะเปลี่ยนผ่าน แต่ก็เกิดความขัดแย้งทางความคิดเห็นระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎร ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปรักษาพระอาการประชวร ณ ประเทศอังกฤษ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ต่อมาพระองค์ทรงตัดสินพระทัยสละราชสมบัติโดยพระราชทานพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ขณะประทับ ณ ประเทศอังกฤษ และได้ประทับอยู่ที่ประเทศนั้นจนเสด็จสวรรคตด้วยโรคพระหทัยวาย เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ สิริรวมพระชนมายุได้ ๔๘ พรรษา ทรงครองราชสมบัติได้ ๙ ปี

ใบความรู้ สถานที่ ๒

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร (รัชกาลที่ ๘)

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงมีพระชาติกำเนิดเป็นหม่อมเจ้า มีพระนามเดิมว่า หม่อมเจ้าอานันทมหิดล เป็นพระราชโอรสสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก (สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลา นครินทร์ พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕) และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (หม่อมสังวาลย์ มหิดล) เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ สืบต่อจากพระปิตุลา คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ขณะมีพระชนมายุได้ ๙ พรรษา

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
พระอัฐมรามาธิบดินทร

ที่มา : <http://www.memohall.chula.ac.th/article/n/>

พระราชกรณียกิจสำคัญ

แม้จะทรงครองราชสมบัติขณะยังทรงพระเยาว์ และเวลาส่วนใหญ่ในรัชกาลจะประทับ ณ ต่างประเทศด้วยเหตุผลด้านการศึกษาและภาวะ

สงครามโลกครั้งที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทรได้เสด็จนิวัตประเทศไทย ๒ ครั้ง ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ ขณะมีพระชนมายุได้ ๑๓ พรรษา และครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘-๒๔๘๙ ขณะมีพระชนมายุ ๒๐ พรรษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครั้งหลัง ได้ทรงบรรลุนิติภาวะโดยสมบูรณ์ จึงทรงประกอบพระราชกรณียกิจในฐานะพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญและได้ทรงบำรุงขวัญคนไทยภายหลังจากสภาวะสงคราม พระราชกรณียกิจที่สำคัญมีดังนี้

- เสด็จพระราชดำเนินตรวจพลสวนสนามของกองทัพฝ่ายสัมพันธมิตรพร้อมกับ ลอร์ด หลุยส์ เมานต์แบตเทน ผู้บัญชาการทหารฝ่ายสัมพันธมิตรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ณ ท้องสนามหลวง

- เสด็จเยี่ยมหน่วยงานราชการและราษฎรในหลายจังหวัด

- เสด็จไปในการพระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ และทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๙

- เสด็จประพาสสำเพ็ง ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกที่ติดอกกันระหว่างคนไทยกับคนจีนหลังเกิดความริ้วฉาน จนมีการต่อสู้กันในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

- เสด็จทอดพระเนตรการทำนาและกิจการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และทรงหว่านข้าวด้วยพระองค์เองในแปลงนา ณ เกษตรกลางบางเขน เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ นับเป็นพระราชกรณียกิจสุดท้ายของพระองค์

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงมีกำหนดการเสด็จกลับประเทศสวีตเซอร์แลนด์เพื่อศึกษาต่อในวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ แต่ในวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ก่อนเสด็จกลับเพียง ๔ วัน ได้เสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง สิริรวมพระชนมายุได้ ๒๐ พรรษา ทรงครองราชย์สมบัติได้ ๑๒ ปี

ใบความรู้ สถานที่ที่ ๓

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙)

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชสมภพเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นพระราชโอรสสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก (สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕) และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (หม่อมสังวาลย์ มหิตล) และทรงเป็นพระอนุชาในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ สืบต่อจากพระเชษฐาเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง (หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร) เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓ มีพระราชโอรสธิดารวม ๔ พระองค์

พระราชกรณียกิจสำคัญ

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จนิวัตประเทศไทยเป็นการถาวรตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ พระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนานัปการตลอดระยะเวลา ๗๐ ปีที่พระองค์ทรงครองราชสมบัติ พระราชกรณียกิจที่สำคัญมีดังนี้

- ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ เช่น ทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญและกฎหมายต่าง ๆ รวมไปถึงทรงมีบทบาทในการคลี่คลายวิกฤตการณ์ทางการเมือง เช่น เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ และเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. ๒๕๓๕

- ทรงสนพระราชหฤทัยในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของราษฎร ได้เสด็จทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ และได้พระราชทานโครงการในพระราชดำริมากกว่า ๔,๐๐๐ โครงการ เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎร ครอบคลุมทั้งด้านการเกษตรกรรม การพัฒนาทรัพยากรดินและน้ำ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาเมือง การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม การศึกษา การสาธารณสุข เช่น โครงการหลวง พระราชดำริ “ฝนหลวง” การปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง โครงการแก้มลิง มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ทุนอานันทมหิดล เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร

มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ที่มา : เว็บไซต์กรมประชาสัมพันธ์

<https://www.prd.go.th/th/page/item/index/id/1>

- พระราชทานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ เมื่อประเทศไทยเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ “ต้มยำกุ้ง” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้ทรงเน้นย้ำหลักการดังกล่าวเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่คนไทยโดยเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก รัฐบาลจึงได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศโดยบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ เป็นต้นมา

- ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงพระผนวชในพระพุทธศาสนาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ อีกทั้งยังทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง เช่น ทรงอุปถัมภ์การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับแปลภาษาไทย ทรงอุปถัมภ์การศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นต้น นอกจากนี้ในฐานะทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก ได้ทรงอุปถัมภ์ศาสนาอื่น ๆ ในประเทศไทย ทำให้ประชาชนทุกศาสนาได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในประเทศไทย

- ในด้านศิลปวัฒนธรรม ทรงให้ความสำคัญกับศิลปวัฒนธรรมของไทย เช่น การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ปูชนียสถานและศิลปวัตถุสำคัญ ได้พระราชทานแนวพระราชดำริในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ นอกจากนี้ยังทรงมีพระปรีชาสามารถในทางศิลปะ ทั้งทางด้านดนตรี ทัศนศิลป์และวรรณศิลป์ ดังจะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์และผลงานฝีพระหัตถ์มากมาย

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จพระราชดำเนินไปประทับรักษาพระอาการประชวร ณ โรงพยาบาลศิริราช ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๗ แม้คณะแพทย์ได้ถวายการรักษาอย่างใกล้ชิดจนสุดความสามารถ แต่พระอาการได้ทรุดหนักลงตามลำดับ และเสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ เวลา ๑๕.๕๒ น. สิริรวมพระชนมายุได้ ๘๘ พรรษา ทรงครองราชย์สมบัติได้ ๗๐ ปี

ใบความรู้ สถานที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลปัจจุบัน)

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชสมภพเมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง มีพระนามเมื่อแรกประสูติว่า สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าสุทนต์มณี ครองราชย์สมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑๐ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ สืบต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถเมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

พระราชกรณียกิจสำคัญ

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปณิธานในการสืบสาน รักษาและต่อยอดแนวพระราชดำริและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังพระปฐมบรมราชโองการที่พระราชทานเมื่อพระราชพิธีบรมราชาภิเษกฯ ว่า “เราจะสืบสาน รักษาและต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป” อีกทั้งยังทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ในฐานองค์พระประมุขเพื่อประโยชน์สุขแห่งประชาชน ดังนี้

- ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ เช่น โปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระราชพิธีประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ และทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญรวมถึงกฎหมายต่าง ๆ

- ทรงสนับสนุนด้านศึกษา โดยได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ นำไปเป็นทุนก่อสร้างโรงเรียนกรมสามัญศึกษาจำนวน ๖ โรงเรียน นอกจากนี้ยังได้รับโรงเรียนต่าง ๆ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และมีพระราชดำริจัดตั้ง “มูลนิธิทุนการศึกษาพระราชทาน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร (ม.ท.ศ.)” สำหรับพระราชทานทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนที่เรียนดีแต่ขาดทุนทรัพย์

- ทรงสนับสนุนด้านการสาธารณสุข โดยรับเป็นองค์นายกกิตติมศักดิ์มูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช โดยมีการสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชครอบคลุม ๔ ภูมิภาคทั่วประเทศ โดยมีการสร้างโรงพยาบาลทั้งสิ้น ๒๑ แห่ง และได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชแต่ละแห่งด้วยพระองค์เอง อย่างน้อยแห่งละ ๓ ครั้ง คือ วังศิลาฤกษ์ เปิดโรงพยาบาล และเยี่ยมโรงพยาบาล รวมไปถึง

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มา : เว็บไซต์กรมประชาสัมพันธ์

<https://www.prd.go.th/th/page/item/index/id/1>

ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานรถเก็บตัวอย่างชีวนิรภัย รวมไปถึงอุปกรณ์การแพทย์ต่าง ๆ อีกด้วย

- โปรดเกล้าฯ ให้นำหน่วยราชการในพระองค์ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ร่วมกันจัดงาน “อุ่นไอรัก คลายความหนาว” ที่พระลานพระราชวังดุสิตและสนามเสือป่า ระหว่างวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ถึง ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๑ และงาน “อุ่นไอรัก คลายความหนาว สายน้ำแห่งรัตนโกสินทร์” ระหว่างวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๖๑ - ๑๙ มกราคม ๒๕๖๒ เพื่อพระราชทานความสุขให้ประชาชน และเผยแพร่ความงดงามของความเป็นไทย

- โปรดเกล้าฯ พระราชทานความช่วยเหลือแก่ประชาชนในยามที่ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ รวมทั้ง ผู้ปฏิบัติงานช่วยเหลือผู้ประสบภัยเช่น การพระราชทานอุปกรณ์การปฏิบัติงาน การจัดตั้งโรงครัวพระราชทาน เป็นต้น

- มีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ในพระราชานุเคราะห์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕ เพื่อช่วยเหลือราษฎรในท้องถิ่นให้ได้มีเทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่ และนำมาปรับปรุงงานเกษตรกรรมของตนให้ได้ผลผลิตมากขึ้น นอกจากนี้ยังทรงติดตามความก้าวหน้าของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของ สมเด็จพระบรมชนกนาถอย่างต่อเนื่อง

- โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโครงการ “จิตอาสา เราทำความดี เพื่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์” เพื่อให้ประชาชน มีความสมัครสมานสามัคคี มีความสุขและประเทศชาติมีความมั่นคงอย่างยั่งยืน

ใบงาน
เรื่อง บทบาทของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๗ ถึงรัชกาลปัจจุบัน
ในการสร้างสรรค์ความเจริญและความมั่นคงของชาติ

คำชี้แจง : นักเรียนแต่ละกลุ่มวิเคราะห์บทบาทของพระมหากษัตริย์แต่ละรัชกาลจากพระราชกรณียกิจ และบันทึกลงในใบงาน

สถานที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗)

พระราชกรณียกิจด้านการเมือง	พระราชกรณียกิจด้านเศรษฐกิจ	พระราชกรณียกิจด้านสังคมและวัฒนธรรม

สถานที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร (รัชกาลที่ ๘)

พระราชกรณียกิจด้านการเมือง	พระราชกรณียกิจด้านเศรษฐกิจ	พระราชกรณียกิจด้านสังคมและวัฒนธรรม

สถานีที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙)

พระราชกรณียกิจด้านการเมือง	พระราชกรณียกิจด้านเศรษฐกิจ	พระราชกรณียกิจด้านสังคมและวัฒนธรรม

สถานีที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลปัจจุบัน)

พระราชกรณียกิจด้านการเมือง	พระราชกรณียกิจด้านเศรษฐกิจ	พระราชกรณียกิจด้านสังคมและวัฒนธรรม

ชุดใบความรู้
เรื่อง ประเด็นสำคัญของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในสมัยประชาธิปไตย
(พ.ศ.๒๔๗๕ ถึงปัจจุบัน)

ใบความรู้ที่ ๑

เรื่อง วัฒนธรรมในยุครัฐนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จอมพล ป. พิบูลสงคราม
ที่มา : หนังสือ บันทึกการสัมมนา
จอมพล ป. พิบูลสงครามกับ
การเมืองไทยสมัยใหม่

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจาก พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ขณะอายุได้ ๔๑ ปี โดยในช่วงเวลานายกรัฐมนตรีสมัยแรกของ จอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗) ได้มีความพยายามสร้างสำนึกเรื่องชาติ คนไทยได้รับการกระตุ้นเตือนอยู่ตลอดเวลาว่าตนกำลังอยู่ใน “ประเทศสยามใหม่” ซึ่งกำลังพัฒนาไปสู่ความเป็นอารยะ จอมพล ป. พิบูลสงคราม วางเป้าหมายสร้างประเทศให้ยิ่งใหญ่ และให้ประชาชนชาวไทยเป็นผู้ “มีวิชา วัฒนธรรมดี มีศีลธรรมดี มีอนามัยดี มีการแต่งกายอันเรียบร้อย มีที่พักอาศัยดี และมีที่ทำมาหากินดี...” โดยนับจากเดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๔๘๒ ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้มีการประกาศใช้ “รัฐนิยม” ทั้งสิ้น ๑๒ ฉบับ เช่น การเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” เป็น “ไทย” การเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี การให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย เป็นต้น

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามนำประเทศเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่น และประกาศเป็นศัตรูกับฝ่ายสัมพันธมิตร เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ การสร้างความสำนึกใหม่ในสังคมซึ่งก่อนหน้านี้มุ่งอยู่ที่เรื่องเปลี่ยนชื่อใหม่ของประเทศ ชื่อใหม่ของเชื้อชาติ เนื้อร้องใหม่ เพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมีกลับเปลี่ยนทิศทางไปเป็นเรื่องปลุกใจด้วยลัทธิชาตินิยม ปลุกฝังเลือดนักรู้แบบชายชาติทหาร ตลอดจนการสร้างเอกลักษณ์ใหม่ให้เป็นสังคม “ไทยเพื่อไทย” อย่างเข้มข้น โดยให้เหตุผลเพื่อเป็นการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดและเอกราชทางวัฒนธรรม ตัวอย่างมาตรการและนโยบายที่สำคัญ เช่น

- การปลุกใจด้วยเพลงและบทละครอิงประวัติศาสตร์ เตือนชาวไทยมิให้ประมาทและให้สามานสามัคคีกัน ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในด้านนี้คือ หลวงวิจิตรวาทการ ที่ได้แต่งเพลงและบทละครไว้มาก เช่น บทละครเรื่องเลือดสุพรรณ พระราชนุ พระเจ้ากรุงธน ศักดิ์กลาง เจ้าหญิงแสนหวี ฯลฯ รวมทั้งบทเพลงไทยสากลต่าง ๆ เช่น เพลงตื่นเถิดชาวไทย เลือดไทย ถิ่นไทย แผลงไทย รักไทย มาร์ชเตรียมพร้อม ยุวชนทหาร ฯลฯ

- การจัดตั้ง “สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ”
ตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๕ ทำหน้าที่สั่งสอน อบรมและปลุกฝังความรักชาติ ให้แก่ประชาชน และสร้างผลงาน “ปฏิวัติวัฒนธรรม” ให้แก่สังคมไทยอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน เช่น การปฏิรูปเครื่องแต่งกายให้เรียบร้อยถูกแบบอารยะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสวมหมวก การประกาศให้ประชาชนเลิกกินหมาก

- การปรับปรุงตัวอักษรไทยและภาษาไทย ให้เจริญก้าวหน้า โดยตัดสระ พยัญชนะที่ซ้ำและไม่คงงามออกเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงคือ ภาษาไทยที่เป็นอยู่แต่เดิมนั้นเรียนยาก เพราะมีตัวสะกดการันต์มากมาย รวมไปถึง

การแต่งกายของผู้หญิงในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ที่มา : หนังสือ ประวัติการเมืองไทย: ๒๔๗๕-๒๕๐๐

ถึงการวางระเบียบใช้คำต่างๆ เพื่อความมีวัฒนธรรมของประชาชน เช่น คำสรรพนามให้ใช้คำว่า ฉัน สำหรับ บุรุษที่หนึ่ง และ ท่าน สำหรับบุรุษที่สอง

- ออกระเบียบกฎหมายเพื่อสร้างวัฒนธรรมในสังคมใหม่ อย่างถาวร ถือเป็นระเบียบที่ประชาชน ต้องปฏิบัติ เช่น เรื่องระเบียบว่า ด้วยการลำดับอาวุโสรัฐมนตรี เรื่องว่าด้วยพิธีศพ เรื่องการแต่งกาย และมารยาทเกี่ยวกับวิธีดำเนินงานอาชีพ เรื่องกำหนดการพิธีสมรส ของคนไทย เรื่องระเบียบการบริโภคอาหาร เรื่องการโดยสารรถประจำทาง เรื่องเครื่องแต่งกายของผู้ประกอบอาชีพบางจำพวก เรื่องระเบียบการใช้ นามบัตร เรื่องว่าด้วยระเบียบการเคารพของคนไทย

- ทางด้านดนตรีและนาฏศิลป์ ให้ปรับปรุงการละเล่น พื้นเมือง เช่น รำวงให้เป็นแบบมาตรฐาน สนับสนุนให้ประชาชนรำวงกัน ทุกโอกาสและทุกแห่ง มีการระดมทรัพย์สินเครื่องดนตรีที่ใช้ อุปกรณ์การเล่น วิธีเล่น และถ้าจะเล่นสิ่งที่จะต้องห้ามจะต้องได้รับอนุญาตก่อน มีการเลิก เครื่องดนตรีที่ไม่ใช่ของไทย เช่น กลองยาว แม้กระทั่งซอด้วงและซออู้ก็ให้ เลิกเพราะไม่ใช่ของไทยมาแต่เดิม และให้เลิกละครชาตรี ลิเก และหุ่น กระจบอก เพราะการแสดงเหล่านี้เป็นการเสื่อมเสียเกียรติของชาติ เสียดวัฒนธรรม และบางอย่างไม่ใช่ของไทยมาแต่เดิม

ภายหลังจากจอมพล ป. พิบูลสงครามพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ เนื่องจากแพ้การลงมติในสภาผู้แทนราษฎร รัฐบาลต่อมาได้ยกเลิกนโยบายและกฎหมายของรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงครามเกือบทั้งหมด แต่ก็ไม่สามารถจะปฏิเสธได้ว่า ยังมีการเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ สิ่งที่เป็น มรดกตกทอดมาจากยุคสมัย “สร้างชาติ” ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และยังมีปรากฏให้เห็นอยู่มาจนถึง ปัจจุบันนี้ เช่น การใช้ชื่อประเทศไทย แนวคิดแบบชาตินิยมในคนไทย การแต่งกายตามแบบตะวันตก เพลงไทย สากล เป็นต้น

บรรณานุกรม

จิรพร วิทยศศักดิ์พันธุ์. (๒๕๔๔). นโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม: ลัทธิชาตินิยมกับผลกระทบทาง สุนทรียศาสตร์. ใน *บันทึกการสัมมนา จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่*. หน้า ๒๒๙-๓๐๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

แถมสุข นุ่มนนท์. (๒๕๔๔). *เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สายธาร.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (๒๕๓๘). *ประวัติการเมืองไทย: ๒๔๗๕-๒๕๐๐*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

อนันต์ พิบูลสงคราม. (๒๕๔๐). *จอมพล ป. พิบูลสงคราม (เล่มที่ ๑)*. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

โปสเตอร์รณรงค์เรื่องการบริโภคอาหาร
ที่มา : หนังสือ ประวัติการเมืองไทย:
๒๔๗๕-๒๕๐๐

ใบความรู้ที่ ๒ เรื่อง วรรณกรรมในสมัยประชาธิปไตย

วรรณกรรมปัจจุบันมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามบริบทของสังคมในแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวรรณกรรมมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

๑. ยุคเริ่มศิลปะเพื่อชีวิตถึงสมัยชาตินิยม (พ.ศ. ๒๔๗๖ - ๒๔๘๘) หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ชนชั้นกลางมีอำนาจควบคุมเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม วรรณกรรมส่วนใหญ่ในระบอบนี้จึงสะท้อนภาพของชนชั้นกลางและความล้มเหลวในความผันผวนของชีวิตชนชั้นสูง และความคิดแบบเสรีนิยมอันเนื่องมาจากหลักการของประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นความเสมอภาคและเสรีภาพของประชาชนเป็นสำคัญ เช่น เรื่อง ชัยชนะของหลวงนฤบาล ผู้ดี หนึ่งในร้อย ของ “ดอกไม้สด” (หม่อมหลวงบุปผา นิมมานเหมินทร์) ข้างหลังภาพ ของ “ศรีบูรพา” (กุหลาบ สายประดิษฐ์) เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง วรรณกรรมในระบอบนี้สะท้อนความคิดค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงใหม่ และบางอย่างขัดกับค่านิยมเดิมอย่างมาก งานเขียนเหล่านี้แม้บางเรื่องยังมีตัวละครเป็นชนชั้นสูง และมีบรรยากาศของสังคมเก่าอยู่บ้าง แต่ก็มักจะแสดงให้เห็นการต่อสู้แข็งขันต่อประเพณีโบราณ ในนวนิยายรักก็จะแสดงออกมากในเรื่องการต่อต้านการคลุมถุงชน นอกจากนี้ยังแสดงความขัดแย้งในเรื่องความคิด ความเชื่อ ค่านิยมในสังคม ตลอดจนความขัดแย้งทางการเมือง เช่น นวนิยายเรื่องเมืองนิมิต ของหม่อมราชวงศ์นิมิตมงคล นวรัตน์ ที่เขียนขณะถูกจองจำในฐานะนักโทษการเมืองจากคดีกบฏบวรเดช

กุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือนามปากกา “ศรีบูรพา”
ที่มา : <https://pridi.or.th/th/content/2021/03/654>

อนึ่ง ในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๘ ประเทศไทยประสบภาวะสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทำให้เกิดความขาดแคลนอุปกรณ์และวัสดุที่ใช้ในการพิมพ์ ประกอบกับการปรับปรุงตัวอักษรไทยและภาษาไทยในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อีกทั้งยังมีการ “เซนเซอร์” บทประพันธ์ให้เป็นไปตามความต้องการของรัฐบาล ทำให้วงการวรรณกรรมหยุดชะงักไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง

๒. ยุคกบฏสันติภาพ (พ.ศ. ๒๔๘๘ - ๒๕๐๐) เป็นระยะเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ วรรณกรรมไทยในช่วงระยะเวลานี้เกิดปะทะกันทางความคิดระหว่างกลุ่มแนวคิด “ศิลปะเพื่อศิลปะ” และ “ศิลปะเพื่อชีวิต” ทำให้เกิดการแบ่งแยกนักเขียนออกเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกมีผลงานหนักไปทางเรื่องพาฝันในแนวต่าง ๆ ซึ่งเป็นการสืบทอดจากยุคสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตัวอย่างนักเขียนในกลุ่มแรกนี้ เช่น “ก. สุรางคนางค์” “ว. ณ ประมวญมารค” อีกกลุ่มหนึ่งมีผลงานหนักไปทางเสนอข้อคิดเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมซึ่งเป็นการสืบทอดมาจากยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่น “ศรีบูรพา” “เสนีย์ เสาวพงศ์” “ลาว คำหอม” ทั้งสองกลุ่มสามารถผลิตผลงานและเป็นที่ยอมรับของนักอ่านทั้งสองกลุ่ม แต่ด้วยเหตุที่กลุ่มหลังเป็นนักเขียนกลุ่มก้าวหน้าและหัวรุนแรงทางการเมือง จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกับฝ่ายปกครอง จนกระทั่งมีการกวาดล้างทางการเมืองที่เรียกว่า “กบฏสันติภาพ” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ ทำให้นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ อาจารย์ นิสิตนักศึกษาถูกจับกุมในข้อหา “ขบถภายในและนอกราชอาณาจักร” จนกระทั่งพ้นจากการคุมขังเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ แต่ผลจากการกวาดล้างครั้งนี้ก็ทำให้แนวทางของวรรณกรรมเพื่อชีวิตชะงักงันในยุคต่อมาด้วย

๓. ยุคมีมติทางปัญญา (พ.ศ. ๒๕๐๑ - ๒๕๐๕) การรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ๒ ครั้ง ใน พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๐๑ นำมาสู่การปกครองประเทศแบบเผด็จการทหาร และการมุ่งจัดปัญหาคอมมิวนิสต์ ในประเทศ ส่งผลให้มีการปราบปรามนักเขียนหัวก้าวหน้า บางคนเดินทางออกนอกประเทศ บางคนต้องเปลี่ยนสายอาชีพของตนเอง ทำให้วรรณกรรมเพื่อชีวิตชะงักงันไป งานเขียนที่ปรากฏในช่วงเวลานี้เป็นวรรณกรรมที่เน้นความบันเทิง สะท้อนกิจกรรมของชนชั้นสูงและชนชั้นกลางที่เสเพลสุขและได้เปรียบในสังคม เน้นความเพ้อฝันหนีจากสภาพความเป็นจริงของสังคม

๔. ยุค “ฉันทินิจมาหาความหมาย” (พ.ศ. ๒๕๐๖ - ๒๕๑๕) ภายหลังจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ถึง แก่อสัญกรรม ใน พ.ศ. ๒๕๐๖ แม้ในรัฐบาลถัดมาจะยังคงเป็นเผด็จการทหาร แต่ก็ทำให้บรรยากาศทางการเมืองที่ตึงเครียดมาตลอด ๕ ปี ค่อย ๆ คลี่คลายลง เริ่มมีการรวมตัวออกหนังสืออิสระของกลุ่มปัญญาชนและนิสิตนักศึกษาในสถาบันต่าง ๆ ซึ่งเริ่มเปื้อนหายบรรยากาศทางการเมืองและความเน่าเฟะของสังคม เช่น สังคมศาสตร์ปริทัศน์ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา เจ็ดสถาบัน ช่อฟ้า เป็นต้น ส่งผลให้เกิดนักเขียนและนักวิจารณ์รุ่นใหม่เป็นจำนวนมาก เช่น โกมล คีมทอง สุชาติ สวัสดิ์ศรี สุจิตต์ วงษ์เทศ เสถียร จันทิมาธร เป็นต้น อิทธิพลของวรรณกรรมในช่วงระยะต้นของยุคนี้ส่งผลต่อการรวมกลุ่มของกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่เป็นคนหนุ่มสาวไฟแรงในช่วงกลางทศวรรษ ๒๕๑๐ ทำให้เกิดการผ่นึกกำลังทางความคิดของคนรุ่นใหม่ที่มีอุดมการณ์เดียวกันในการทำประโยชน์เพื่อสังคมได้มากกว่ายุคใด ๆ นำไปสู่การปลุกสำนึกทางการเมืองและเป็นพลังสำคัญที่ทำให้เกิดขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตยในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

๕. ยุควรรณกรรมเพื่อประชาชน (พ.ศ. ๒๕๑๖ - ปัจจุบัน) หลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน วงการหนังสือคึกคักเป็นอย่างมาก แสดงให้เห็นถึงความกระหายทางปัญญาของประชาชนที่ถูกกดทับมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือที่สะท้อนสภาพสังคม การต่อสู้กับระบบเผด็จการ การเปิดโปงชุดคีย์ความทุจริตในวงการต่าง ๆ อีกทั้งยังมีหนังสือที่เสนอทฤษฎีทางการเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะแนวคิดคอมมิวนิสต์ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ รัฐบาลของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร มีนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างหนัก ส่งผลให้มีการเผาทำลายหนังสือต้องห้ามและบรรดานักคิดนักเขียนเดินทางเข้าป่าหรือลี้ภัยยังต่างประเทศเป็นจำนวนมาก จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๒๐ เมื่อมีการรัฐประหารอีกครั้งหนึ่ง ทำให้บรรยากาศทางการเมืองที่ตึงเครียดหลังเหตุการณ์ ๖ ตุลาคมเริ่มผ่อนคลายขึ้น วงการวรรณกรรมจึงฟื้นฟูกขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

บรรณานุกรม

รีนฤทัย สัจจพันธุ์. (๒๕๔๒). **วรรณกรรมปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

หนังสือ “สังคมศาสตร์ปริทัศน์”

ที่มา : <http://www.openbase.in.th/files/paritouch041.pdf>

ใบความรู้ที่ ๓ เรื่อง ศิลปวัฒนธรรมในสมัยรัชกาลที่ ๙

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเจริญพระชันษา และทรงศึกษาอยู่ในต่างประเทศเป็นเวลาเกือบ ๒๐ ปี แต่โดยที่ได้ทรงได้รับการอภิบาลและอบรมให้ทรงตระหนักในความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีไทย ดังนั้นตลอดระยะเวลา ๗๐ ปีที่ทรงครองราชย์ จึงทรงส่งเสริมสนับสนุนการอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางศิลปวัฒนธรรม โดยพระราชกรณียกิจในด้านศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญ มีดังนี้

๑. การส่งเสริมการสืบทอดศิลปกรรมไทย

- **ด้านสถาปัตยกรรม** เมื่อมีการบูรณปฏิสังขรณ์ หรือสร้างศาสนสถานแทนของเดิม หรือสร้างขึ้นใหม่ จะพระราชทานแนวพระราชดำริให้รักษารูปแบบที่แสดงเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทยไว้ หรือออกแบบให้กลมกลืนกับของเดิม และคำนึงถึงประโยชน์การใช้สอยด้วย ดังเช่นการบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามหลวงต่าง ๆ หรือการสร้างวัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก ที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ โดยมีพระราชกระแสรับสั่งให้สร้างเป็นวัดขนาดเล็กและเรียบง่าย มีอาคารต่าง ๆ เท่าที่จำเป็น อาคารทุกหลังใช้สีขาวซึ่งแสดงถึงความบริสุทธิ์สะอาด ส่วนพระอุโบสถมีลักษณะผสมผสานสถาปัตยกรรมแบบไทยประเพณีกับสถาปัตยกรรมร่วมสมัยอย่างลงตัว

วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก

ที่มา : <https://readthecloud.co/wat-praram-9/>

จิตรกรรมฝาผนัง ณ พระพุทธรัตนสถาน
ที่มา : หนังสือ รัตนะแห่งจิตรกรรม จิตรกรรมฝาผนัง
พระพุทธรัตนสถาน ศิลปกรรมสมัยรัชกาลที่ ๙

- **ด้านประติมากรรม** โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปหลายองค์ที่มีลักษณะแนวไทยประเพณี และพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยในการสร้าง ที่สำคัญคือ พระพุทธรูปนวราชบพิตร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นจากผงศักดิ์สิทธิ์ซึ่งรวบรวมจากปูชนียวัตถุสถานทั่วประเทศ และพระราชทานไปประดิษฐานยังจังหวัดต่าง ๆ เพื่อเป็นสิริมงคลและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน

- **ด้านจิตรกรรม** โปรดเกล้าฯ ให้กรมศิลปากร คัดลอกจิตรกรรมฝาผนัง ณ พระพุทธรัตนสถานซึ่งตั้งอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นกลางของพระบรมมหาราชวังที่เขียนไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ เพื่ออนุรักษ์ไว้และติดตั้งใหม่ในที่ที่เหมาะสม และให้เขียนขึ้นใหม่โดยพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยในทุกขั้นตอน มีพระราชดำริให้รักษาลักษณะจิตรกรรมไทยประเพณีผสมผสานกับศิลปกรรมแบบตะวันตก นอกจากนี้เมื่อทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเรื่อง “พระมหาชนก” แล้วเสร็จ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จิตรกรหลายคนช่วยกันวาดภาพประกอบโดยมีลักษณะเป็นภาพแนวไทยประเพณี

- **ด้านนาฏศิลป์** โปรดเกล้าฯ ให้มีพิธีครอบครุโขนละคร และพิธีต่อทำรำเพลงหน้าพาทย์ องค์พระพิราพ ซึ่งเป็นพระราชพิธีที่มี

ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสืบทอดศิลปะการแสดงของไทย โดยมีการประกอบพิธีครอบองค์พระพิราพให้แก่ ศิลปินกรมศิลปากรจำนวน ๔ คน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ และต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๒๓ โปรดเกล้าฯ ให้จัดทำพิธีครอบ ครุโขจนละคร และพิธีต่อทำรำเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพอีกครั้งหนึ่ง โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งผู้เป็นประธานพิธี ครอบครุโขจนละครจำนวน ๕ คน

๒. การส่งเสริมการใช้ภาษาไทย

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงพระกรุณาเสด็จพระราช ดำเนินทรงร่วมอภิปราย เรื่อง “ปัญหาการใช้คำไทย” ซึ่งชุมนุมภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ พระราชดำรัสที่พระราชทานในวันนั้นแสดงให้เห็นว่า พระองค์สนพระราชหฤทัยในเรื่องของภาษาและทรงห่วงใยในภาษาไทยเป็นอย่างยิ่ง ทรงมีพระบรมราชาธิบาย ว่า ภาษาทั้งหลายมีความสำคัญ เพราะ “เป็นเครื่องมือของมนุษย์ชนิดหนึ่ง คือ เป็นทางสำหรับแสดงความคิด ความเห็นอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่สวยงามอย่างหนึ่ง เช่น ในทางวรรณคดี เป็นต้น” ทรงเสนอแนะวิธีรักษาภาษาไทย ว่า ต้องออกเสียงให้ถูกต้องชัดเจน ใช้คำให้ถูกต้อง รักษามาตรฐานของภาษา รวมไปถึงทรงตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการบัญญัติศัพท์และการสืบทอดภาษาถิ่นเพื่อเป็นแหล่งในการศึกษาภาษาตั้งเดิม

การเสด็จพระราชดำเนินไปทรงร่วมการอภิปราย ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในครั้งนั้น เป็นเหตุให้เกิดการ ตื่นตัวในการทำนุบำรุงภาษาไทย คณะรัฐมนตรีจึงกำหนดให้วันที่ ๒๙ กรกฎาคม ของทุกปี เป็น “วันภาษาไทยแห่งชาติ”

๓. การสืบทอดและฟื้นฟูพระราชพิธี

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงตระหนักถึงความสำคัญ ของชนบประเพณี เห็นได้จากพระราชพิธี และการ พระราชกุศลต่าง ๆ ที่โปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นนับตั้งแต่ เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ซึ่งมีทั้งพระราชพิธีอันเนื่อง ด้วยพระองค์ พระราชพิธีอันเนื่องด้วยพระบรมวงศานุ วงศ์ พระราชพิธีอันเนื่องด้วยบ้านเมืองและการกุศล เนื่องในพระพุทธศาสนา พระราชพิธีดังกล่าวบางอย่าง เป็นการสืบทอดประเพณีที่มีมาแต่โบราณ เช่น พระ ราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีบางอย่างเลิก ปฏิบัติไปแล้ว และโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ เช่น พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้มีการพระราชพิธีที่จัดขึ้นใหม่ซึ่ง ปรับประยุกต์จากประเพณีตะวันตก โดยไม่ขัดแย้งกับชนบประเพณีที่มีมาแต่โบราณ เช่น พระราชพิธีครอบรอบ วาระการครองราชสมบัติ (พระราชพิธีกาญจนาภิเษก พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี) เป็นต้น

โปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัล แรกนาขวัญ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓

ที่มา : https://www.moac.go.th/royal_ploughing-history

บรรณานุกรม

ประคอง นิมมานเหมินท์; และบรรจบ บรรณรุจิ. (๒๕๕๐). พระราชกรณียกิจด้านการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณี. ใน สารานุกรมไทยฉบับเฉลิมพระเกียรติ ในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี. หน้า ๓๔๓-๓๔๖. กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. (๒๕๕๖). รัตนแห่งจิตรกรรม จิตรกรรมฝาผนังพระพุทธรัตนสถาน ศิลปกรรม สมัยรัชกาลที่ ๙. กรุงเทพฯ: สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์.

ใบความรู้ที่ ๔ เรื่อง โครงการศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้โดยเสด็จ พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ไปทรงเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภูมิภาค ทรงทราบสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรอย่างแท้จริง ได้ทอดพระเนตรเห็นความทุกข์ยากของประชาชนชาวไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร คือ ชาวสวน ชาวไร่ และชาวนา ต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ หลากหลาย เช่น ปริมาณผลผลิตไม่คงที่ ดินฟ้าอากาศแปรปรวน ศัตรูพืช รบกวน บางปีต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วม หรือภัยแล้ง บางครั้งทำการเพาะปลูกไม่ได้ ผลผลิตราคาตกต่ำ ฯลฯ ชาวไทยในชนบทส่วนใหญ่ซึ่งมีอาชีพด้านเกษตรกรรม จึงมีรายได้ไม่แน่นอน เมื่อมีความทุกข์ยากจึงต้องละทิ้งถิ่นฐานของตนไปทำงานรับจ้างในเมืองใหญ่ๆ บางคนต้องขายที่ดินทำกิน ส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศเป็นอันมาก จึงมีพระราชดำริที่จะให้ราษฎรมีอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มรายได้ให้พอเพียงแก่การยังชีพในภาวะปัจจุบัน

ที่มา : <https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=21&chap=6&page=t21-6-infodetail08.html>

สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้ทรงสังเกตเห็นผลงานหัตถกรรมพื้นบ้านหลากหลายประเภทที่ราษฎรในหมู่บ้านชนบทภาคต่างๆ ทำขึ้นเพื่อไว้ใช้สอยตามความจำเป็นของครอบครัว เป็นงานฝีมือพื้นบ้านที่สืบทอดงานศิลปะเป็นเอกลักษณ์ของไทยที่มีมาช้านานแล้ว โดยใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่นของตน โดยเฉพาะงานศิลปะบางอย่างใกล้จะเสื่อมสูญ จึงมีพระราชดำริจะอนุรักษ์ และฟื้นฟูงานศิลปะเหล่านั้นให้ดำรงอยู่ยั่งยืนตลอดไป

สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดสอนหัตถกรรมแทบทุกประเภทแก่บุตรหลานของราษฎรผู้ยากไร้ขึ้น ณ บริเวณสวนจิตรลดา และเปิดสอนสมาชิกในต่างจังหวัดในบริเวณพระราชนิเวศน์ทุกภาค ในเวลาที่พระองค์สมเด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับแรมเพื่อทรงเยี่ยมราษฎร ทรงรับเด็กยากจนที่มีภูมิลำเนาอยู่รอบๆ รวมทั้งผู้ไม่เคยมีประสบการณ์ด้านการช่างใดๆ เข้าเป็นนักเรียนศิลปาชีพ ทรงเสาะหาครูผู้มีฝีมือที่ยังหลงเหลืออยู่มาถ่ายทอดผลงาน ทรงติดตามผลงานทุกชิ้น พระราชทานกำลังใจแก่สมาชิกทุกคนและโปรดที่จะทรงใช้สอยผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพทุกชนิด เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนทั่วไปด้วย

โครงการส่งเสริมหัตถกรรมที่สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวงทรงอำนวยความสะดวกอยู่ได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางต้องทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อโครงการเหล่านี้เป็นจำนวนมากศาล ข้าราชการ บริหารและผู้มีจิตศรัทธาจึงได้รวบรวมเงินจำนวนหนึ่งขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทรงใช้จ่ายในกิจการนี้ และกราบบังคมทูลขอให้ทรงจัดตั้งเป็นมูลนิธิ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้งมูลนิธิขึ้นเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ พระราชทานนามว่า “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ ในพระบรมราชินูปถัมภ์” (ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้

เปลี่ยนชื่อเป็น “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ”) พระราชทานทุนเริ่มแรก และทรงรับเป็นประธานกรรมการบริหารของมูลนิธิฯ ด้วยพระองค์เอง โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ ดังนี้

๑. เพื่อหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้แก่สิริกิติ์ที่ประสบปัญหาในการเพาะปลูก หรือในเวลาว่างจากฤดูเพาะปลูก ให้ได้มีงานทำอยู่กับบ้าน โดยอาศัยวัสดุในท้องถิ่นซึ่งจะส่งผลให้ราษฎรไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานของตนไปทำงานรับจ้างในเมืองใหญ่ๆ อันอาจก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดในระยะยาวต่อไป นับได้ว่าเป็นการช่วยรักษากรรมสิทธิ์ในที่ดินของราษฎรผู้มีรายได้น้อยเหล่านี้ อีกทางหนึ่งด้วย ส่วนชาวไทยภูเขาผู้มีอาชีพปลูกฝิ่นก็ทรงส่งเสริมให้หันไปประกอบงานฝีมือที่ชาวไทยภูเขาที่มีความชำนาญอยู่แล้ว คือ การเป็นช่างเงินช่างทอง

๒. เพื่อธำรงรักษาและฟื้นฟูศิลปหัตถกรรมแบบไทยโบราณที่กำลังจะเสื่อมสูญไปตามกาลเวลา ให้กลับมาแพร่หลาย เช่น การทอผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายโบราณ การทอผ้าแพรวา การจักสานย่านลิเภา การทำเครื่องถมเงินและทอง การทำคร่ำ เป็นต้น ทั้งนี้ เนื่องจากศิลปหัตถกรรมประเภทนี้ต้องใช้ฝีมือ ใช้เวลา และใช้ความอดทนเป็นอย่างมาก จึงหาผู้ที่สนใจสืบทอดวิชาเหล่านี้เป็นอาชีพได้ยากยิ่ง

ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดโรงฝึกศิลปาชีพ ในสวนจิตรลดา ปัจจุบัน คือ “สถาบันสิริกิติ์” ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการฝึกอบรมราษฎรที่ทรงรับมาจากครอบครัวชาวนา ชาวไร่ ผู้ยากจน ไม่มีที่ทำกิน เมื่อครั้งเสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎร และพระราชทานโอกาสให้มาฝึกอบรมงานศิลปาชีพแขนงต่าง ๆ ทรงจัดหาครูและชาวบ้านที่มีฝีมือดีมาถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลังได้ฝึกฝนงานหัตถศิลป์ จากผู้ที่ไม่มีความรู้พื้นฐานงานศิลปะ เริ่มต้นจาก “ศูนย์” ใช้ความวิริยะอุตสาหะพัฒนาทักษะจนกลายเป็น “ช่างสถาบันสิริกิติ์” ซึ่งนอกจากการสร้างคนให้เป็นช่างฝีมือแล้วยังเป็นการรักษาศิลปะไทยโบราณ พัฒนางองค์ความรู้และเทคนิคทางศิลปะขึ้นมาใหม่ เช่น เทคนิคการตกแต่งปีกแมลงทับ ซึ่งเป็นการต่อยอดความหลากหลายของงานศิลปะ ผลงานหลายชิ้นเคยนำไปจัดแสดงในต่างประเทศ กระทั่งบนโต๊ะพระราชทานเลี้ยงพระกระยาหารค่ำในโอกาสที่พระราชอาคันตุกะมาเยือนประเทศไทย ในที่สุดจึงได้มีการจัดนิทรรศการ “ศิลป์แผ่นดิน” ที่รวบรวมผลงานตั้งแต่เริ่มทำในระยะแรกๆ จนถึงผลงานประณีตศิลป์ชิ้นเอก (Masterpiece) ที่ช่างสถาบันสิริกิติ์รังสรรค์อย่างพิถีพิถัน เช่น เรือพระที่นั่งจำลอง บุษบกมาลา สุวรรณหงส์ (เรือสำเภาทอง) สิวีกากาญจน์ (พระราชยานคานหามสำหรับเจ้านายฝ่ายใน) เป็นต้น

สิวกากาญจน์ หนึ่งในผลงานชิ้นเอกของสถาบันสิริกิติ์
ที่มา : <http://www.artsofthekingdom.com/th/blog/sivikakam/>

บรรณานุกรม

- สถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย (องค์การมหาชน). (๒๕๖๑). **มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ**. เข้าถึงเมื่อ ๑ ตุลาคม. เข้าถึงได้จาก <https://www.sacict.or.th/th/detail/AboutSupportFoundationOfHmq>
- พิพิธภัณฑ์ศิลป์แผ่นดิน. (๒๕๖๓). **พิพิธภัณฑ์ศิลป์แผ่นดิน**. เข้าถึงเมื่อ ๑ ตุลาคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.artsofthekingdom.com/th/about-us/>

ใบความรู้ที่ ๕ เรื่อง โครงการศิลปแห่งชาติ

ศิลปแห่งชาติ คือ ศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะอันทรงคุณค่าและแสดงศักดิ์ศรีของชาติ รัฐบาลได้เห็นถึงความสำคัญของศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะ ทั้งด้านทัศนศิลป์ ศิลปะการแสดง และวรรณศิลป์ให้แก่ประเทศไทย ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากนานาชาติว่า มีวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของชาติ จึงสมควรแก่การยกย่องเชิดชูเกียรติ ส่งเสริมสนับสนุน และให้กำลังใจแก่ศิลปิน ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ อันเป็นภูมิปัญญาของแผ่นดินจากศิลปินรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง เพื่อเป็นการเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท ในการรักษามรดกวัฒนธรรมให้คงอยู่และสืบทอดต่อไป โดยในช่วงเวลานั้นมีศิลปินจำนวนมากที่ได้สร้างคุณูปการทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ ให้แก่ประเทศไทย แต่เมื่อศิลปินเหล่านั้นเสียชีวิต ทางราชการก็ไม่ได้มีโครงการช่วยเหลือใด ๆ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ปัจจุบันหน่วยงานนี้คือกรมส่งเสริมวัฒนธรรม สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม) จึงจัดตั้ง "โครงการศิลปแห่งชาติ" ใน พ.ศ. ๒๕๒๗

โครงการศิลปแห่งชาติได้ก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติบุคคลผู้ที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะอันทรงคุณค่า มาเป็นระยะเวลายาวนาน การประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ต้องมีการศึกษาพิจารณาผลงานศิลปะของศิลปินผู้นั้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ให้ปรากฏแน่ชัดว่า ผลงานดังกล่าวมีคุณูปการต่อแผ่นดิน โดยมีได้ถือว่า รางวัลผู้ชนะการประกวดศิลปแห่งชาติ เป็นเหมือนรางวัลอื่นๆ ซึ่งใช้วิธีประกวดผลงานเพียงขึ้นใดขึ้นหนึ่ง นอกจากได้รับการยกย่องเชิดชูด้วยเกียรติและฐานะแล้ว ศิลปินแห่งชาติยังได้รับหลักประกันตามเกียรติและฐานะนั้น โครงการศิลปแห่งชาติได้กำหนดวัตถุประสงค์ ๕ ข้อ ได้แก่

๑. จัดทำทำเนียบศิลปินทุกแขนงทั่วประเทศ
๒. สรรหาศิลปินเพื่อประกาศยกย่องเกียรติคุณขึ้นเป็นศิลปินแห่งชาติ
๓. จัดตั้งกองทุน (มูลนิธิ) สวัสดิการเพื่อศิลปิน
๔. สนับสนุนให้ศิลปินได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงาน
๕. อนุรักษ์และส่งเสริมให้มีการสืบทอดความรู้ความสามารถของศิลปิน

การจำแนกสาขาศิลปะของโครงการศิลปแห่งชาติ ได้สาขาศิลปะ เป็นสาขาใหญ่ ๆ ๓ สาขา และแบ่งสาขาย่อยในสาขาใหญ่ ได้แก่

๑. สาขาทัศนศิลป์ (Visual Arts) หมายถึง ศิลปะที่มองเห็นได้ด้วยตา ทั้งศิลปะ ๒ มิติและศิลปะ ๓ มิติ เป็นผลงานศิลปกรรม ประเภทต่างๆ ที่แสดงถึงภูมิปัญญาของผู้สร้างสรรค์และมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ ภาพถ่าย ภาพวาด การออกแบบ สื่อผสม และศิลปะสถาปัตยกรรม

๒. สาขาศิลปะการแสดง (Performing Arts) หมายถึง ศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการแสดง ซึ่งเป็นได้ทั้งแบบดั้งเดิมหรือพัฒนาขึ้นใหม่ รวมทั้งศิลปะพื้นบ้าน แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ

- ๒.๑ ดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทย
- ๒.๒ ดนตรีสากลและนาฏศิลป์สากล
- ๒.๓ ภาพยนตร์และละคร

๓. สาขาวรรณศิลป์ (Literature) หมายถึง บทประพันธ์ทั้งด้านร้อยกรองและร้อยแก้วที่ปลุกมโนคติของผู้อ่าน ทำให้เกิดจินตนาการ ความเพลิดเพลิน และอารมณ์ต่างๆ ตามเจตนารมณ์ของผู้ประพันธ์ ได้แก่ กวีนิพนธ์ เรื่องสั้น นวนิยาย บันเทิงคดี สำหรับเด็กและเยาวชน อาทิ หนังสือเด็ก วรรณกรรมเยาวชน ที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ รวมถึงวรรณกรรมพื้นบ้าน

สภาวัฒนธรรม องค์การวิชาชีพ สถาบันการศึกษา สถาบันทางศิลปะและ
เครือข่ายทางวัฒนธรรมทั่วประเทศ สามารถเสนอรายชื่อและผลงานของบุคคลที่
สมควรหรือเหมาะสมเป็นศิลปินแห่งชาติ โดยให้หัวหน้าองค์กรหรือหน่วยงานเป็นผู้ลง
นาม นำเสนอผลงานต่อกรมส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อตรวจสอบคุณสมบัติ เอกสาร
หลักฐานต่าง ๆ เมื่อครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว จึงนำเสนอต่อคณะกรรมการคัดเลือก
ศิลปินแห่งชาติในแต่ละสาขา เพื่อเสนอชื่อผู้ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปิน
แห่งชาติ สาขาละ ๓ คน แต่ไม่เกิน ๙ คน ในแต่ละปี โดยนำเสนอต่อคณะกรรมการ
อำนวยการคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ เพื่อพิจารณาถ่วงถ่วงอีกครั้ง จากนั้นนำเสนอต่อ
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติพิจารณาให้ความเห็นชอบและประกาศผลการ
คัดเลือกศิลปินแห่งชาติประจำปี โดยประธานกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเป็นผู้ลง
นามประกาศเกียรติคุณ พร้อมทั้งนำศิลปินแห่งชาติเข้าเฝ้า ฯ พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว เพื่อรับพระราชทานเครื่องหมายเชิดชูเกียรติ อันได้แก่ โล่ และเข็ม เพื่อ
ความเป็นสิริมงคลยิ่งทั้งแก่ตนเองและวงศ์ตระกูลสืบไป

เข็มศิลปินแห่งชาติ
ที่มา :

[https://www.saranukromtha
i.or.th/sub/book/book.php?
book=37&chap=3&page=t3
7-3-infodetail03.html](https://www.saranukromtha
i.or.th/sub/book/book.php?
book=37&chap=3&page=t3
7-3-infodetail03.html)

ตัวอย่างศิลปินแห่งชาติสาขาต่าง ๆ

๑. สาขาทัศนศิลป์

- นายเพ็ญ ทรัพย์พิทักษ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ. ๒๕๒๘
- พลอากาศตรีอาวุธ เงินชูกลิ่น ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (สถาปัตยกรรมไทย) พ.ศ. ๒๕๔๑
- นายจักรพันธ์ โปษยกฤต ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) พ.ศ. ๒๕๔๓
- นายวรนนท์ ชวัลวิภากร ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (ภาพถ่าย) พ.ศ. ๒๕๕๒

๒. สาขาศิลปะการแสดง

- ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย) พ.ศ. ๒๕๒๘
- นางเซอร์รี เสวตนันท์ (สวลี ผกาพันธุ์) ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (เพลงไทยสากล-
ขับร้อง) พ.ศ. ๒๕๓๒
- หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ผู้สร้างภาพยนตร์-กำกับ) พ.ศ. ๒๕๔๔
- นางนิตยา รากแก่น (บานเย็น รากแก่น) ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (การแสดงพื้นบ้าน
หมอลำ) พ.ศ. ๒๕๕๖

๓. สาขาวรรณศิลป์

- พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พ.ศ. ๒๕๒๘
- นายอังคาร กัลยาณพงศ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ (กวีนิพนธ์) พ.ศ. ๒๕๓๒
- นายฉัตรชัย วิเศษสุวรรณภูมิ (พนมเทียน) ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พ.ศ. ๒๕๔๐
- นายสุรชัย จันทิมาธร (หงา คาราวาน) ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พ.ศ. ๒๕๕๓

บรรณานุกรม

สุทธิณี ยาวะประภาส. (๒๕๕๕). ศิลปินแห่งชาติ. ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ใน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ ๓๗. กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราช
ประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (๒๕๖๔). ศิลปินแห่งชาติ. เข้าถึงเมื่อ ๒ ตุลาคม. เข้าถึงได้จาก <http://art.culture.go.th/artist.php>

ใบงาน
เรื่อง ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในสมัยประชาธิปไตย
(พ.ศ.๒๔๗๕ ถึงปัจจุบัน)

คำชี้แจง : ให้นักเรียนศึกษาประเด็นสำคัญของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยในสมัยประชาธิปไตย (พ.ศ.๒๔๗๕ ถึงปัจจุบัน) จากใบความรู้ จากนั้นวิเคราะห์และบันทึกลงในใบงาน

ใบความรู้ที่.....

๑. ใบความรู้ดังกล่าวแสดงถึงภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมอะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในสมัยประชาธิปไตยอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของบุคคลหรือหน่วยงานใดบ้าง และมีบทบาทอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

โครงการจัดทำสื่อ ๖๕ พรรษา
เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

มองโลก มองไทย ในยุคปัจจุบัน

ใบกิจกรรม
เรื่อง เหตุการณ์ความขัดแย้งในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐

ชื่อเหตุการณ์

- สาเหตุและชนวนของสงคราม

.....
.....
.....
.....
.....
.....

- สภาพการณ์ของสงคราม

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

- ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสงคราม

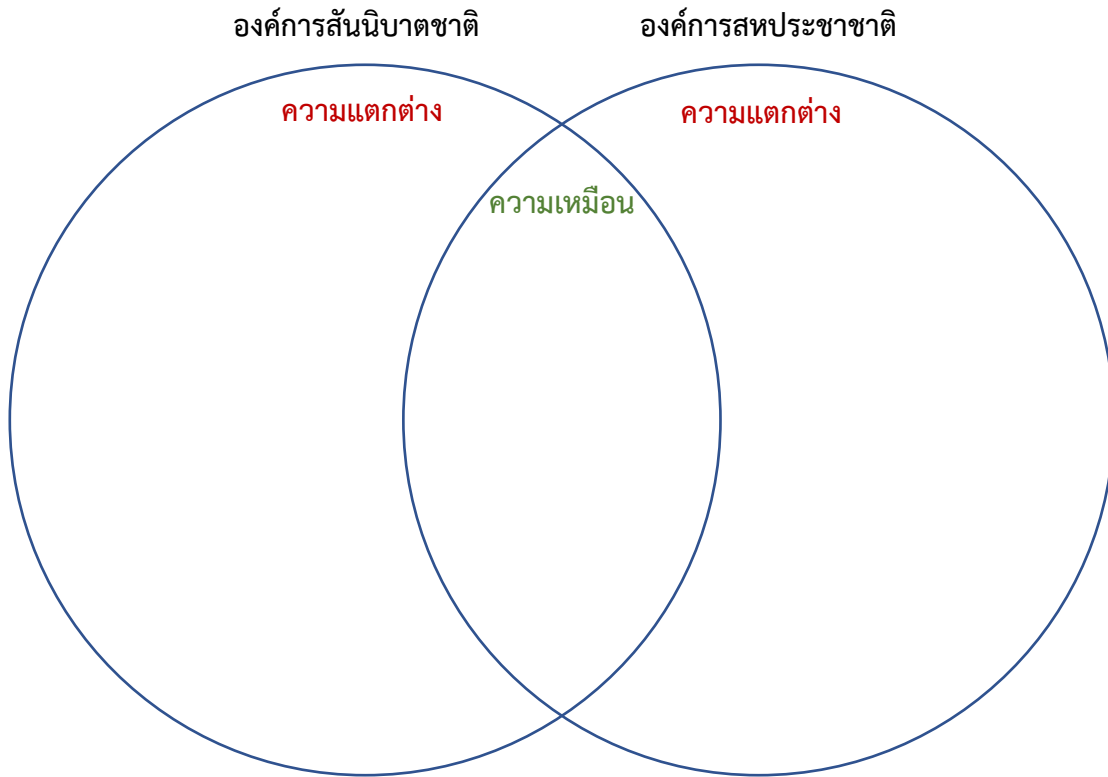
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ใบงาน

เรื่อง องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐

คำชี้แจง : ให้นักเรียนวิเคราะห์เปรียบเทียบองค์การระหว่างประเทศทั้งสอง คือ องค์การสันนิบาตชาติและองค์การสหประชาชาติ จากนั้นบันทึกลงในใบงาน

๑. ความเหมือนและความแตกต่างขององค์การสันนิบาตชาติและองค์การสหประชาชาติ

๒. ทำไมองค์การสันนิบาตชาติจึงประสบความล้มเหลวและองค์การสหประชาชาติประสบความสำเร็จในการรักษาสันติภาพและความมั่นคงของโลก

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ครบรอบ ๑๐๐ ปี สยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑: ย้อนรอยการเลือกข้างเพื่อความอยู่รอด

เผด็จ ข้าเลิศสกุล

นักวิจัยประวัติศาสตร์ หอจดหมายเหตุแห่งชาติอังกฤษ

๒๒ กรกฎาคม ๑๙๑๗ หรือเมื่อหนึ่งศตวรรษที่แล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลางซึ่งนำโดยเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี หลังจากคงท่าที 'เป็นกลางอย่างเคร่งครัด' มาเกือบ ๓ ปี หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ เริ่มต้น การเลือกข้างของสยามในท้ายที่สุด เป็นความจำเป็นทางการเมือง

นี่เป็นก้าวสำคัญในการฟื้นฟูอำนาจอิทธิพลและเสรีภาพในการค้าและการพาณิชย์กับชาติตะวันตก อย่างอังกฤษและฝรั่งเศส เปิดทางสู่การยกเลิกสนธิสัญญาอันไม่เป็นธรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สนธิสัญญา เบาว์ริง ที่มีเรือมาตั้งแต่กลางศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งทำให้ชาติตะวันตกทำการค้าได้โดยเสรี มีเขตแดนภาษีส่งออก และนำเข้าเพียงร้อยละ ๓ รวมไปถึงการตั้งสถานกงสุลอังกฤษในสยามและให้มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

หลังสงครามสิ้นสุด สยามได้ก้าวสู่การเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลก เป็นสมาชิกผู้ก่อตั้งองค์การสันนิบาตชาติ เมื่อปี ๑๙๑๙ และประสบความสำเร็จในการยุติสนธิสัญญาที่มีต่อเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี ตามมาด้วย สนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกาในปี ๑๙๒๐ และกับอังกฤษในปี ๑๙๒๔ และฝรั่งเศสในปี ๑๙๒๕

'ไม่มีความรักให้กับเยอรมนี'

ในช่วงแรกของสงคราม ความคิดเห็นทั่วไปของกลุ่มชนชั้นนำของสยามดูโอนเอนไปทางฝ่าย สัมพันธมิตร ดังจะเห็นได้จากรายงานของราชทูตอังกฤษประจำสยาม เซอร์ เฮอร์เบิร์ต เดอร์ริง ผู้กล่าวว่า "ท่าน [พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว] ไม่มีความรักให้กับเยอรมนี"

อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีความเห็นว่า สยามยังอยู่ห่างไกลจาก สงครามและนโยบายที่เหมาะสมคือการรักษา 'ความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด' ซึ่งจะเห็นได้จากการประกาศเมื่อ วันที่ ๑๗ สิงหาคม ปี ๑๙๑๔ ห้ามไม่ให้มีการสื่อสารบนเรือเดินสมุทรของประเทศคู่สงครามในน่านน้ำสยาม เพื่อป้องกันการละเมิดความเป็นกลางของสยาม รวมถึงการออกกฎอัยการศึกเมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ปี ๑๙๑๔ เพื่อป้องกันการแทรกแซงจากภายนอก และรักษาความมั่นคงภายใน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นว่า ถ้าเยอรมนีชนะสงครามและประสบความสำเร็จในการขยายอิทธิพล สยามจะตกอยู่ในฐานะที่ลำบากเนื่องจากทางรถไฟสายเหนือของสยามซึ่งกำลัง ก่อสร้างยังตกอยู่ใต้อิทธิพลของนายช่างวิศวกรและผู้ควบคุมชาวเยอรมัน และธนาคารของรัฐบาลสยามที่เพิ่ง ก่อตั้งก็ตกอยู่ภายใต้การบริหารของชาวเยอรมันเช่นกัน

สิ่งที่ทำให้สยามเริ่มไม่ไว้วางใจเยอรมนีและเริ่มพยายามหาเหตุผลเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรคือ ข้อมูลจากรายงานลับของ เซอร์ เฮอร์เบิร์ต เดอร์ริง ราชทูตอังกฤษ ที่ส่งกลับไปให้ เซอร์ เอ็ดเวิร์ด เกรย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เมื่อประมาณกลางปี ๑๙๑๕

รายงานนี้อ้างอิงข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ชาวอินเดียประจำกองตำรวจสิงคโปร์ซึ่งเข้ามาสืบข่าวในกรุงเทพฯ เมื่อต้นปี ๑๙๑๕ ซึ่งระบุว่า เจ้าหน้าที่ของสถานทูตเยอรมนีในกรุงเทพฯ เป็นผู้ปลุกปั่นชาวซิกข์ และชาวอินเดีย ที่เดินทางจากสหรัฐอเมริกาเข้ามาในสยามให้กระด้างกระเดื่องต่อจักรวรรดิอังกฤษ ซึ่งมีส่วนช่วยทำให้เกิดการ กบฏของทหารอินเดียในสิงคโปร์ในเดือนกุมภาพันธ์

ในเดือนสิงหาคมของปีเดียวกัน มีรายงานว่าเจ้าหน้าที่ในสถานกงสุลเยอรมนีก็มีส่วนเกี่ยวข้องในการปลุกปั่นชาวอินเดียนที่อาศัยอยู่ในสยามเพื่อที่จะทำการตีอาวูและบุกเข้าไปในพม่า

ด้วยความที่อังกฤษเป็นคู่สงครามพอดี เยอรมนีจึงให้การสนับสนุนกลุ่มเคลื่อนไหวต่อต้านจักรวรรดิอังกฤษซึ่งมีเครือข่ายอยู่ทั่วภูมิภาคเอเชีย

แต่ถึงกระนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังไม่เห็นโอกาสหรือเหตุผลสมควรที่จะประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลาง เนื่องจากยังไม่มีชาวสยามถูกสังหาร ไม่มีเรือสยามที่ถูกโจมตี หรือลูกเรือชาวสยามที่ถูกจับเป็นนักโทษแต่อย่างใด

มีหลักฐานว่า ฝรั่งเศสต้องการจะขอสัมปทานทำทางเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯ กับอินโดจีนของฝรั่งเศส และนี่น่าจะเป็นสาเหตุของฝรั่งเศสในการจะดึงสยามเข้าร่วม โดยฝรั่งเศสก็คงเล็งเห็นอยู่แล้วว่าสยามเองก็ต้องการเข้าร่วมสงครามเพราะนี่จะทำให้สยามมีสิทธิ์และเสียงที่ในการต่อรองมากขึ้นหลังสงครามสิ้นสุดลง

อีกเหตุผลหนึ่งของการเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรคือรัฐบาลสยามมีความกังวลต่อรัฐบาลญี่ปุ่นที่เริ่มมีบทบาทมากขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออก หลักฐานจากจดหมายเหตุแห่งชาติอังกฤษชี้ให้เห็นว่า รัฐบาลญี่ปุ่นมีแผนการที่จะให้มีการอภิเษกสมรสระหว่างรัชกาลที่ ๖ กับหนึ่งในพระราชธิดาของสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่น และมีการจับตัวผู้ต้องสงสัยว่าจะเป็นสายลับของญี่ปุ่นในป่าทางภาคใต้ของสยาม

ด้าน เซอร์ เฮอริเบิร์ต เดอร์ริง ไม่ค่อยเห็นด้วยกับการเข้าร่วมสงครามเพราะอาจเป็นเหตุให้สยามมีข้ออ้างขอแก้ไขสนธิสัญญา ดังจะเห็นได้จากโทรเลขจากกระทรวงต่างประเทศอังกฤษที่มีไปถึง เซอร์ จอร์จ บุกเคนัน เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำเบโตรกราด หรือนครเซนต์ปีเตอส์เบิร์กในปัจจุบัน ว่า "แรงกดดันจากฝ่ายสัมพันธมิตรอาจจะได้รับการตอบสนองที่ไม่พึงประสงค์จากสยามในการที่จะใช้เป็นข้อต่อรองในการแก้ไขเรื่องภาษีศุลกากรและสิทธิพิเศษเหนือดินแดน"

'สยามส่งกองทัพในสงครามโลกครั้งที่ ๑'

ท่าทีรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดของสยามเปลี่ยนไปหลัง เคานต์ โยฮานน์ ฟอน แบนชตอร์ฟ เอกอัครราชทูตเยอรมนีประจำสหรัฐอเมริกาได้ประกาศเจตนารมณ์ที่จะทำสงครามทางเรือดำน้ำแบบไม่มีข้อจำกัด (unrestricted submarine warfare) ซึ่งคือการโจมตีเรือโดยไม่บอกกล่าวก่อนตามธรรมเนียมการสู้รบทางเรือ และเมื่อสหรัฐอเมริกาประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรเลีย-ฮังการี เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ปี ๑๙๑๗

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคาดการณ์ว่า เยอรมนีจะแพ้สงครามและพระองค์ก็ตระหนักถึงประโยชน์ของการเข้าร่วมกับกลุ่มพันธมิตร จากบันทึกลับเรื่องความคิดที่จะให้กรุงสยามเข้าร่วมในสงคราม พระองค์ทรงแจ้งต่อคณะที่ปรึกษาส่วนพระองค์เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ปี ๑๙๑๗ ว่า สยามมีโอกาเสี่ยงต่อการสูญเสียมากกว่าหากยังดำรงความเป็นกลาง ความเป็นไปได้ที่เยอรมนีจะแพ้สงครามและถ้าอังกฤษและฝรั่งเศสตัดสินใจเข้ายึดทรัพย์สินและสิทธิพิเศษของเยอรมนีในสยาม สยามก็จะไม่สามารถทำอะไรได้

แต่หากเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตร สนธิสัญญาใด ๆ ที่สยามทำกับเยอรมนีก็จะถูกยกเลิกไปโดยปริยาย และฝ่ายสัมพันธมิตรอาจยินยอมให้มีการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกันซึ่งมีผลผูกมัดสยามตั้งแต่กลางศตวรรษที่ ๑๙

สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบกและเป็นนายทหารกิตติมศักดิ์ของกองทหารม้าฮุสซาร์ของรัสเซีย และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร อัครราชทูตสยามประจำกรุงปารีส เห็นว่าสยามควรจะเข้าร่วมสงคราม

สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถทรงกล่าวว่า จะเป็นประโยชน์ต่อสยามอย่างมากถ้าส่งกองทหารไปยังทวีปยุโรปเพื่อแสดงให้เห็นถึงความจริงใจและตั้งใจที่จะเป็นพันธมิตรที่แข็งแกร่ง และจะช่วยเพิ่มโอกาสในการปรับแก้สนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ทำได้

๑ มิถุนายน ๑๙๑๗ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายกับคณะที่ปรึกษาส่วนพระองค์ว่า การจะรอให้ฝ่ายสัมพันธมิตรเข้ามาเชิญเพื่อให้เข้าร่วมสงครามคงจะเป็นไปได้ยาก จากนั้นพระองค์ได้กล่าวว่า ถึงเวลาแล้วที่สยามจะดำเนินนโยบายของตัวเอง และในตอนเช้าของวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๑๙๑๗ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าทรงประกาศสงครามกับเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ปี ๑๙๑๗ สยามได้ออกประกาศรับอาสาสมัครเข้าประจำการในกองทหารอาสาสมัครที่จะไปช่วยรบประมาณ ๑,๒๕๐ คน ซึ่งประกอบไปด้วยหน่วยขนส่งยานยนต์ บุคลากรทางการแพทย์ และนักบิน โดยก่อนหน้าที่จะส่งทหารอาสาไปแนวรบด้านตะวันตก(Western Front) ซึ่งเป็นบริเวณการสู้รบหลักของสงครามโลกครั้งที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงส่งคณะทูตทหารซึ่งนำโดย นายพลตรี พระยาพิไชยชาญฤทธิ (ผาด เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ผู้บัญชาการกองพลที่ ๔ ไปประสานงานกับฝ่ายสัมพันธมิตรในยุโรปไปก่อนแล้ว

วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ปี ๑๙๑๗ เรือเอ็มไพร์ซึ่งได้บรรทุกกองทหารอาสาได้เทียบท่าที่ท่าเรือมาร์กเซย ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของฝรั่งเศส หลังจากได้รับการต้อนรับจากผู้บัญชาการทหารภาคที่ ๑๕ ประจำมาร์กเซย กองบินของกองทหารอาสาสยามเดินทางไปฝึกที่โรงเรียนการบินที่เมืองอิสร์ ในเดือนสิงหาคม ปี๑๙๑๗ นักบินสยามที่ผ่านการฝึกอบรมขั้นพื้นฐานก็ถูกส่งไปยังโรงเรียนฝึกอบรมเฉพาะทางอีกหลายแห่ง แต่สงครามโลกครั้งที่หนึ่งก็ยุติลงเสียก่อน

แม้ว่ากองบินของสยามจะไม่ได้ผ่านการต่อสู้ในสงครามแต่กองบินนี้ก็ได้กลายเป็นแกนหลักในการก่อตั้งกองทัพอากาศไทยในเวลาต่อมา

สำหรับกองทหารบกสยามก็ได้ถูกส่งไปโรงเรียนฝึกอบรมที่เมืองลียง และเมืองตุร์ดอง เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ปี ๑๙๑๘ ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ของปีเดียวกัน กองทหารบกสยามก็ได้ถูกส่งไปที่เขตวิลมัวแย็น ซึ่งตั้งอยู่ประมาณ ๕๐ กิโลเมตรจากแนวหน้าสู้รบ เพื่อฝึกอบรมยุทธวิธีทหารเพิ่มเติม

ในระหว่างวันที่ ๑๗ ตุลาคม ถึง ๕ พฤศจิกายน ปี ๑๙๑๘ กองทหารบกสยามประสบความสำเร็จในการขนส่งทหารจำนวน ๓,๖๐๐ นาย รวมทั้งเสบียงอาหารและยุทธภัณฑ์จำนวนมากถึง ๓ พันตันไปที่แนวหน้าสู้รบ จากนั้น กองทหารบกสยามได้ย้ายที่ตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองแวร์เดิง ตั้งแต่วันที่ ๕ พฤศจิกายน จนถึงวันสงบศึกวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ปี ๑๙๑๘

เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ทางกองบัญชาการขนส่งทางบกกองทัพฝรั่งเศส ได้นำเหรียญเกียรติยศฝรั่งเศส คัว เดอ แกร์ (Croix de Guerre) มามอบให้นายทหารสยามในกองทหารบกสยาม และต่อมาในวันที่ ๑๒ ธันวาคม ปี ๑๙๑๘ กองทหารบกสยามได้เดินทางพร้อมกับกองทัพสัมพันธมิตรเพื่อเข้ายึดครองเมืองนอยชัตต์ในเยอรมนี

.....

ที่มา : <https://www.bbc.com/thai/thailand-40670894>

ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒

ดร.โดม ไกรปกรณ์

ประเทศไทยได้เข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อค.ศ. ๑๙๔๑ โดยรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตกลงยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นใช้ประเทศไทยเป็นเส้นทางเดินทัพไปประเทศมาเลเซียและพม่า ต่อมารัฐบาลไทยได้ลงนามใน “กติกาสัญญาทางทหารระหว่างไทยกับญี่ปุ่น” และ “กติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศ” อันนำไปสู่การที่ไทยประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ค.ศ. ๑๙๔๒

หลังจากประกาศเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นและประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เปลี่ยนแปลงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีโดยถอด นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีนโยบายคัดค้านการเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง แล้วแต่งตั้งให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากจุดนี้เองในเวลาต่อมา นายปรีดี พนมยงค์ ได้ก่อตั้งกลุ่มเสรีไทยในประเทศขึ้นเพื่อต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นและรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขณะเดียวกัน ได้มีกลุ่มข้าราชการและชนชั้นนำของไทยที่อยู่ในต่างประเทศและไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐบาลไทยประกาศเข้าร่วมสงครามโลกโดยอยู่ฝ่ายญี่ปุ่น ดังนั้นหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช จึงได้ก่อตั้งกลุ่มเสรีไทยขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา และหม่อมเจ้าศุภสวดีวงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ ได้ก่อตั้งกลุ่มเสรีไทยขึ้นในประเทศอังกฤษ ทั้งกลุ่มเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาและในอังกฤษได้มีนักเรียนไทยเข้าร่วมด้วยเพื่อดำเนินการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย

นอกจากกระแสต่อต้านจากขบวนการเสรีไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังต้องเผชิญกับสถานการณ์การเมืองภายในประเทศที่กลุ่มผู้ใกล้ชิดของนายปรีดี พนมยงค์ ได้ร่วมมือกับกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหัวก้าวหน้า เช่น นายเตียง ศิริขันธ์ นายถวิล อุดล นายจำลอง ดาวเรือง ฯลฯ เคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม อีกทั้งนายปรีดี พนมยงค์ ยังสร้างเครือข่ายสนับสนุนจากกองทัพเรือ ฝ่ายตำรวจ และบางส่วนของกองทัพบก จนสามารถคัดค้านร่างพระราชบัญญัติโอนมัติพระราชกำหนดจัดตั้งเมืองเพชรบูรณ์เป็นเมืองหลวง ที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เสนอเพื่อพิจารณาในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร เมื่อรัฐบาลฝ่ายแพ้ในการลงมติร่างพระราชบัญญัติโอนมัติพระราชกำหนดฉบับนี้ ตามด้วยการฝ่ายแพ้ในการลงมติพิจารณาร่างพระราชบัญญัติโอนมัติพระราชกำหนดพุทธจริมณฑล ที่รัฐบาลเสนอขอตั้งเขตมณฑลทางพุทธศาสนา ดังนั้นในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๔ (พ.ศ. ๒๔๘๗) จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ได้เสนอชื่อ นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี แล้วได้รับการสนับสนุนจากที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร นายควง อภัยวงศ์ จึงได้เป็นนายกรัฐมนตรี หลังจากนั้น รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ได้ออกคำสั่งปลด จอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุด ทำให้การดำเนินงานต่อต้านญี่ปุ่นของกลุ่มเสรีไทยดำเนินไปได้อย่างราบรื่นจนกระทั่งญี่ปุ่นแพ้สงคราม

น่าสนใจที่ว่าเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลง ประเทศไทยซึ่งประกาศเข้าร่วมกับญี่ปุ่นและประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา แต่ฝ่ายผู้นำไทยมีความพยายามที่จะทำให้ประเทศพ้นจากสถานะฝ่ายแพ้สงคราม เช่นเดียวกับญี่ปุ่น ดังที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวว่าเมื่อญี่ปุ่นยอมแพ้สงคราม ตน (นายปรีดี) ในฐานะหนึ่งในผู้สำเร็จราชการแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ใช้วิธีประกาศพระบรมราชโองการใน

พระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าการประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ถือเป็นโมฆะ โดยความพยายามของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ที่จะให้การประกาศสงครามในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นโมฆะ ได้ดำเนินมาตั้งแต่ช่วงที่นายปรีดีและกลุ่มเสรีไทยเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และกองทัพญี่ปุ่น โดยนายปรีดีได้มอบหมายให้นายจำกั๊ด พलगูร์ เป็นผู้แทนของคณะเสรีไทยเดินทางไปติดต่อกับสัมพันธมิตร เพื่อแจ้งให้สัมพันธมิตรทราบว่า มีคณะเสรีไทยภายในประเทศ และให้สัมพันธมิตรรับรองและช่วยเหลือคณะเสรีไทย

มหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตรมีท่าทีที่แตกต่างกันต่อความพยายามของไทยในการทำให้การเข้าร่วมสงครามโลกกับฝ่ายอักษะของรัฐบาลสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นโมฆะ โดยอังกฤษกดดันให้ไทยชดใช้ค่าเสียหายสำหรับความสูญเสียทรัพย์สินของอังกฤษทั้งหมด การได้สิทธิพิเศษในการจัดตั้งฐานทัพของกองกำลังอังกฤษในประเทศไทยอย่างไม่มีกำหนดและได้ข้าวพรีจากไทยจำนวน ๑.๕ ล้านตัน ส่วนฝรั่งเศสนั้นประเทศไทยต้องคืนดินแดนไชยะบุรีและจำปาสักในลาว ดินแดนเสียมราฐและพระตะบอง ที่ญี่ปุ่นคืนกลับมาให้ไทยกลับคืนไปให้ฝรั่งเศสอีกครั้งเพื่อแลกกับน้ำมันสัญญาของฝรั่งเศสที่จะไม่ลงคะแนนยับยั้งการขอเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติของไทย ขณะที่สหรัฐอเมริกาไม่ให้ความสำคัญกับการที่ไทยเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นและประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกา เนื่องจากเห็นว่า การประกาศสงครามของไทยมีลักษณะหลายอย่างที่ไม่ถูกต้องคือ คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทุกคนไม่ได้ลงนามในคำประกาศสงคราม เพราะนายปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้ลงนาม เนื่องจากไม่ได้อยู่ปฏิบัติราชการ อีกทั้งสหรัฐอเมริกายังช่วยกดดันอังกฤษทำให้ข้อเรียกร้องของอังกฤษเหลือเพียงให้รัฐบาลไทยขายข้าวให้อังกฤษ

.....

ที่มา : http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=สงครามโลกครั้งที่_2

สงครามเย็น

จุฬารักษ์สกุล

ระเบียบระหว่างประเทศหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่รู้จักกันว่าสงครามเย็นถูกก่อตัวขึ้นจากพัฒนาการสำคัญ คือ การแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีการทำสงคราม ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ข้ามชาติ การปฏิรูปและการปฏิสังขรณ์ของระบบทุนนิยมโลก และกระบวนการปลดปล่อยแห่งชาติ การต่อสู้แข่งขันระหว่างรัฐและโซเวียตในเรื่องเหล่านี้ได้แบ่งโลกออกเป็น ๒ ขั้วการเมืองและการทหาร และแทบไม่มีประเทศใดที่หลุดรอดจากอิทธิพลของสงครามเย็น

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับผลกระทบอย่างลึกซึ้งจากสงครามเย็น โดยเฉพาะเมื่อสหรัฐมุ่งมั่นจะสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ในเอเชียภายหลังจากชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในจีนเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๙ และสงครามเกาหลีที่ปะทุขึ้นในมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๕๐ สหรัฐเห็นว่าจีนซึ่งเป็นพันธมิตรโซเวียตจะเป็นผู้นำการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในเอเชียและดินแดนที่ตกอยู่ในภัยคุกคามนี้คืออินโดจีนซึ่งมีการต่อสู้เพื่อเอกราชจากฝรั่งเศสในทัศนะผู้นำอเมริกัน หากอินโดจีนตกเป็นของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ประเทศอื่นก็จะล้มตามกันไปทั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จนถึงตะวันออกเฉียงใต้ในที่สุด แนวคิดแบบ “ทฤษฎีโดมิโน” ทำให้สหรัฐเข้ามาสกัดกั้นการขยายตัวของฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างจริงจัง โดยเฉพาะหลังจากที่ฝรั่งเศสถอนตัวออกจาก อินโดจีนในปี ค.ศ. ๑๙๕๔

ประเทศไทยเป็นพันธมิตรที่สำคัญและแข่งขันยิ่งของสหรัฐในการต่อสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ ไทยได้เข้าร่วมกับสหรัฐในสงครามเกาหลี ต่อมาได้ทำข้อผูกพันทั้งพหุภาคีและทวิภาคีกับสหรัฐคือสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ค.ศ. ๑๙๕๔) และข้อตกลงร่วมถนัด – รัศ (๑๙๖๒) ยิ่งกว่านั้นไทยได้ส่งทหารเข้าร่วมรบกับสหรัฐในสงครามเวียดนาม รวมทั้งให้สหรัฐมาตั้งฐานทัพและมีกำลังทหารในประเทศไทยซึ่งเคยมีจำนวนทหารสูงถึง ๕๐,๐๐๐ คน และเครื่องบินกว่า ๖๐๐ เครื่องในฐานทัพ ๗ แห่งในไทย นอกจากนี้ สหรัฐยังให้ความช่วยเหลือแก่ไทยซึ่งครอบคลุมในแทบทุกด้านตั้งแต่การพัฒนากองทัพ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และการปราบปรามการก่อการร้ายภายใน ความช่วยเหลือเน้นในด้านความมั่นคง เห็นได้ว่าตลอดทศวรรษ ๑๙๖๐ ความช่วยเหลือของสหรัฐสูงเกินกว่า ๕๐% ของงบประมาณการป้องกันประเทศของไทย อีกทั้งกองทัพไทยยังพัฒนาโครงสร้างตามความช่วยเหลือที่ให้แก่ด้านการจัดองค์กร การฝึก การวางแผนและการพัฒนากองทัพ รวมทั้งการส่งทหารไปศึกษาและฝึกหัดที่สหรัฐ

พันธมิตรไทย – อเมริกันซึ่งส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อสังคมไทยถูกกำหนดจากทั้งสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศและบริบทการเมืองภายในของไทย ในช่วงที่สงครามเย็นร้อนแรงในทศวรรษ ๑๙๕๐ และ ๑๙๖๐ ระบบระหว่างประเทศมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประเทศเล็กเพราะการที่โลกแบ่งเป็น ๒ ขั้วอำนาจชัดเจนนั้น ทั้งสหรัฐและโซเวียตได้ต่อสู้ดุเดือดเพื่อแสวงหาพันธมิตรเข้าค่ายตนซึ่งปรากฏชัดจากสงครามตัวแทนทั่วโลก ในบริบทเช่นนี้ ประเทศเล็กมีทางเลือกจำกัดมาก โดยเฉพาะหากตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์สำคัญของมหาอำนาจ เห็นได้จากว่าบางประเทศที่ต้องการดำเนินนโยบายเป็นกลางก็ไม่เป็นผล เช่น กัมพูชาในทศวรรษ ๑๙๖๐ เป็นต้น ประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวมีความสำคัญอย่างชัดเจนต่อยุทธศาสตร์ของสหรัฐในภูมิภาคนี้ ดังนั้น โอกาสที่ไทยจะดำเนินนโยบายอย่างอิสระอาจเป็นไปได้ยากยิ่ง

พัฒนาการในภูมิภาคที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายไทย คือ ชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศจีนเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๙ และการต่อสู้เพื่อเอกราชในเวียดนามที่นำโดยฝ่ายคอมมิวนิสต์ หลักฐานที่มักถูกอ้างเพื่อสนับสนุนภัยคุกคามจากจีนคือ การโจมตีรัฐบาลไทยผ่านวิทยุปักกิ่ง การแทรกซึมและเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์

ในหมู่ชาวจีนในประเทศไทย และที่สำคัญคือจนถึงปลายทศวรรษ ๑๙๖๐ รัฐบาลไทยเชื่อว่าจีนเป็นผู้สนับสนุนหลักต่อขบวนการคอมมิวนิสต์ไทย ส่วนภัยคุกคามจากเวียดนามเหนือที่ถูกระบุว่ามาจากการเข้ามาแทรกซึมเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในหมู่ชาวเวียดนามที่อาศัยในภาคอีสาน การให้สถานที่ พักพิงและฝึกอบรมแก่กองกำลังคอมมิวนิสต์ไทย และการขยายอิทธิพลเข้ามาในลาว

ในความเป็นจริง ดูเหมือนไม่เป็นที่ชัดเจนว่าจีนได้ดำเนินนโยบายเป็นปฏิปักษ์ต่อไทยอย่างไร แน่แน่นอนว่าจีนเห็นว่าไทยเป็นปฏิปักษ์เพราะร่วมมือกับสหรัฐเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค ดังที่ผู้นำจีนกล่าวชัดเจนเมื่อตั้งซีโต้ว่าไทยเป็นฐานเตรียมพร้อมให้สหรัฐทำสงครามรุกรานจีน ผู้นำจีนบางคนรวมทั้งเหมาเจ๋อตงได้ประกาศเปิดเผยว่าจีนสนับสนุนสงครามต่อต้านสหรัฐและสงครามปลดปล่อยในประเทศเกิดใหม่ทั่วโลก รวมทั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้จะมีได้กล่าวชัดเจนว่าสนับสนุนอย่างไร ส่วนการสนับสนุนของจีนต่อพรรคคอมมิวนิสต์ไทยนั้นปรากฏชัดในด้านอุดมการณ์ การให้ขวัญกำลังใจ ที่พักพิง และที่ฝึกอบรมแก่พรรค รวมทั้งด้านยุทธปัจจัย

บริบทการเมืองภายในของไทยเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่งต่อการเลือกเป็นพันธมิตรอเมริกัน ในช่วงเวลาเกือบทั้งหมดตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนถึงเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๗๓ ประเทศไทยมีการปกครองโดยรัฐบาลเผด็จการทหาร ดังนั้น ระบบพันธมิตรนี้ก็ถูกกำหนดจากแนวคิดผู้นำทหาร รวมทั้งผลประโยชน์ทั้งของกองทัพและคนในกองทัพ

โดยทั่วไปแล้ว ทหารได้รับการศึกษาอบรมให้มีจิตสำนึกว่ามีหน้าที่ปกป้องรักษาชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ซึ่งทำให้มีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อลัทธิคอมมิวนิสต์โดยพื้นฐานอยู่แล้ว แต่ยิ่งกว่านั้น หน้าที่นี้ถูกนำมาอ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมต่อการยึดอำนาจการเมืองของกลุ่มทหาร เห็นได้จากการใช้สื่อรัฐเผยแพร่โฆษณาอย่างกว้างขวางในระหว่างทศวรรษ ๑๙๕๐ ว่าความจำเป็นต้องยึดอำนาจการเมืองก็เพราะประเทศตกอยู่ในภัยคุกคามของ “ศัตรู” ร้ายแรงคือคอมมิวนิสต์ที่มุ่งทำลายสถาบันหลักของประเทศ การเน้นย้ำนี้ปรากฏชัดเจนในคำประกาศคณะปฏิวัติหลายฉบับตลอดช่วงการปกครองแบบอำนาจนิยมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หลังรัฐประหารปี ๒๕๐๐

แนวคิดต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ได้นำมาซึ่งนโยบายที่ต้องการให้พรมแดนไทยปลอดจากอิทธิพลคอมมิวนิสต์หรือกีดกันศัตรูให้ไกลจากพรมแดนไทยมากที่สุด ในแง่นี้ การเป็นพันธมิตรกับสหรัฐก็สอดคล้องกับทัศนคติและความต้องการของผู้นำทหารไทยเพราะตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๕๔ จนถึงต้นทศวรรษ ๑๙๗๐ สหรัฐให้ความช่วยเหลือไทยโดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การต่อต้านคอมมิวนิสต์จากการรุกรานจากภายนอก และการล้มล้างรัฐบาลจากภายใน และการช่วยพัฒนาด้านเศรษฐกิจเพื่อสนับสนุนโครงสร้างการเมืองที่ดำรงอยู่ ความช่วยเหลือจากสหรัฐนอกจากเป็นประโยชน์ต่อกองทัพแล้ว นายทหารระดับสูงบางคนก็ใช้อิทธิพลจากตำแหน่งเข้าไปมีส่วนในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับโครงการความช่วยเหลืออีกมากมาย

ทั้งนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์และเป็นพันธมิตรอเมริกันส่งผลต่อสังคมไทยที่สำคัญคือ

ประการแรก ความยั่งยืนของระบอบทหาร รัฐบาลทหารได้ใช้ข้อห้ามมีพฤติกรรมเป็นคอมมิวนิสต์ปราบปรามประชาชนอย่างกว้างขวางและรุนแรง กฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ทั้งในสมัยรัฐบาลทหาร ล้วนระบุความหมาย “การกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์” อย่างกว้างขวางที่สุด และบ่อยครั้งข้อหานี้ถูกใช้เพื่อกวาดล้างฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองด้วย ยิ่งในสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จตามมาตรา ๑๗ ของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๒ การลงโทษในข้อหานี้มักได้แก่การประหารชีวิต ขณะเดียวกัน การที่สหรัฐสร้างให้ไทยเป็นฐานการทำสงครามในอินโดจีน และเป้าหมายที่มุ่งให้ไทยมีเสถียรภาพมั่นคงเพื่อเป็นป้อมปราการต่อต้านคอมมิวนิสต์นั้น ในที่สุดแล้วก็แยกไม่ออกจากการสร้างรัฐบาลที่

มันคงด้วย ปัจจัยนี้มีความสำคัญยิ่งที่ทำให้ระบอบทหารไทยสามารถดำรงอยู่ได้ยาวนานและสร้างความโกรธแค้นหรือถึงขั้นเกลียดชังสหรัฐฯในกลุ่มคนไทยที่ต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหาร

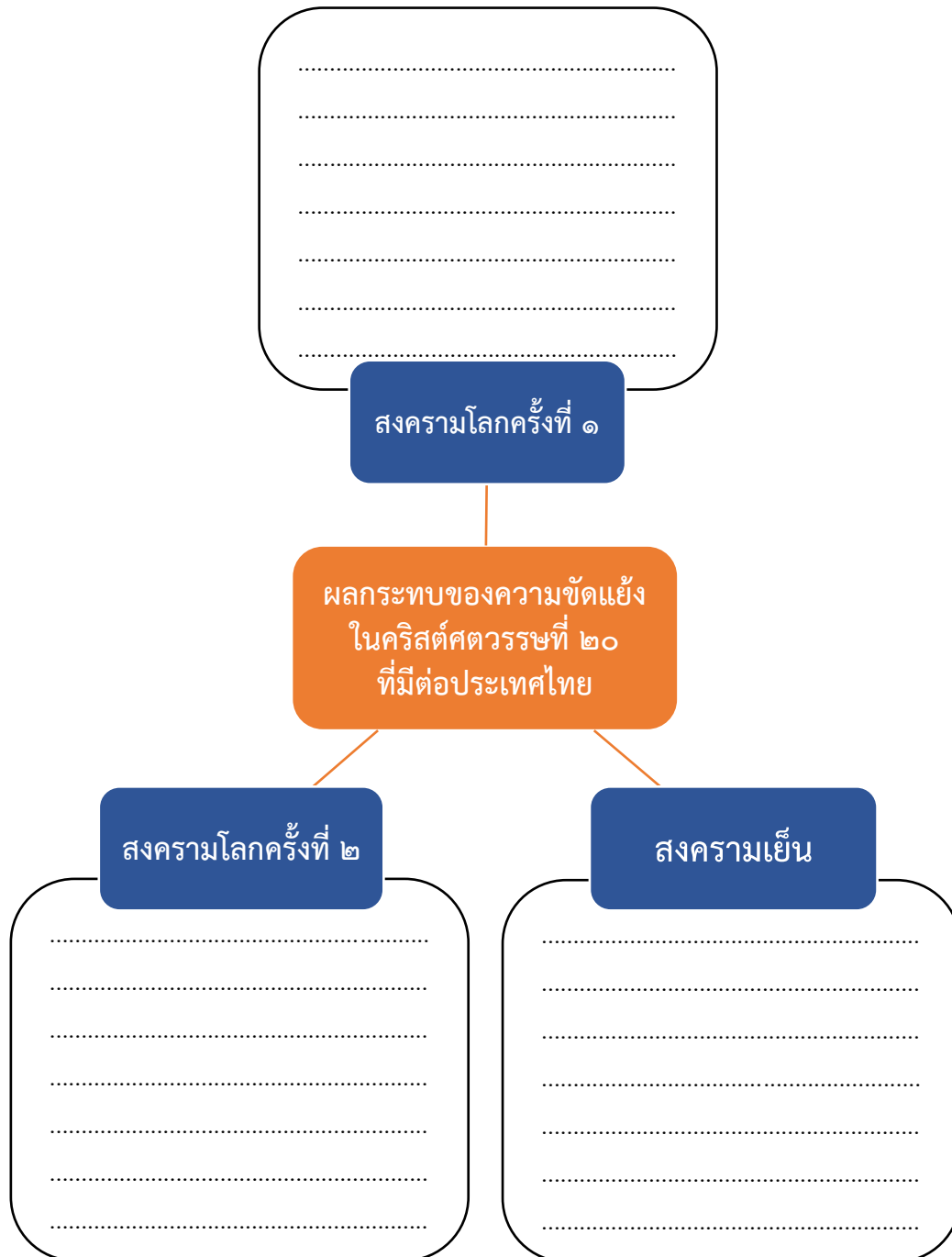
ประการที่สอง ยุคสงครามเย็นได้ส่งผลให้เกิดการแพร่หลายของแนวคิดมาร์กซิสต์ในสังคมไทย คือกลุ่มผู้ใช้แนวคิดนี้วิพากษ์สังคมเพื่อเรียกร้องสังคมที่เป็นธรรม กลุ่มนี้ประกอบด้วยนักคิดนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ซึ่งได้ศึกษาจนเกิดความศรัทธาต่อแนวคิดมาร์กซิสต์และนำมาใช้วิพากษ์สังคมในช่วงประมาณทศวรรษ ๑๙๔๐ ถึงต้นทศวรรษ ๑๙๕๐ ประเด็นสำคัญที่ถูกวิพากษ์หรือ “ต่อต้าน” คือ ระบอบเผด็จการทหารที่ใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมเพื่อมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนกับพวกพ้อง และระบอบจักรวรรดินิยมและทุนนิยมที่นำโดยสหรัฐมีอิทธิพลเหนือรัฐไทย ดังนั้น “ศัตรูของชาติ” ก็คือจักรวรรดินิยมอเมริกาและกลุ่มทหารกับนายทุนที่สนองผลประโยชน์ของสหรัฐ สหรัฐถูกโจมตีอย่างรุนแรงต่อการทำสงครามที่ไร้ศีลธรรมในอินโดจีน ทั้งได้ชักพาให้ไทยเข้าสู่สงครามและเป็นศัตรูกับประเทศเพื่อนบ้าน ยิ่งกว่านั้น ยังได้ตั้งฐานทัพและทหารไว้รวมทั้งแทรกแซงครอบงำกิจการภายในของไทยอย่างกว้างขวาง สภาพเหล่านี้ได้ทำให้ไทยสูญเสียเอกราชและอธิปไตยไปแล้ว กลุ่มนี้เสนอว่าในท่ามกลางการต่อสู้ดุเดือดของมหาอำนาจ ไทยควรดำเนินนโยบายเป็นกลางและเชิดชูสันติภาพ อย่างไรก็ตาม นักคิดนักเขียนเหล่านี้ได้ถูกปราบปรามอย่างรุนแรง แต่กระแสความคิดแนวนี้ก็มีได้สูญหายและจะกลับมารุนแรงยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในหมู่นักศึกษาช่วงปลายทศวรรษ ๑๙๖๐ ถึงต้นทศวรรษ ๑๙๗๐

ประการที่สาม การเติบโตของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ในยุคสงครามเย็น จนถึงทศวรรษ ๑๙๕๐ พคท. ยังมีใช้ภัยคุกคามร้ายแรงต่อรัฐบาลไทย แต่การต่อสู้อันยาวนานก่อนหน้านี้ได้ก้าวเข้าสู่จุดเปลี่ยนสำคัญในยุครัฐบาลทหารที่ พคท. ได้กำหนดแนวทางการต่อสู้ด้วยอาวุธกับรัฐบาลซึ่งเกิดขึ้นครั้งแรกในวันที่ ๑ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๖๕ ในปี ค.ศ. ๑๙๖๙ หลายพื้นที่ใน ๓๕ จังหวัดถูกประกาศให้เป็นเขตแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ การเติบโตของ พคท. เป็นผลจากหลายปัจจัย ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือ นโยบายการปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรงโดยเน้นด้านการทหารเป็นหลัก รวมทั้งการใช้ข้อหาผิดกฎหมายเป็นคอมมิวนิสต์ปราบปรามผู้ต่อต้านรัฐบาลซึ่งทำให้ พคท. กลายเป็นทางเลือกของผู้ที่ต่อต้านรัฐบาลทหาร ทั้งนี้ พคท. ยังแสวงหาแนวร่วมโดยชูประเด็นความร่วมมือระหว่างรัฐบาลทหารกับสหรัฐ ดังปรากฏในยุทธวิธีการทำงานของพรรคที่ระบุการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมอเมริกาและโค่นล้มเผด็จการทหารที่เป็นสมุนอเมริกา นอกจากนี้ พคท. ยังได้รับการสนับสนุนจากพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศ อินโดจีนและจีนในด้านที่เป็นพื้นที่พักพิงและฝึกกองกำลัง มีการศึกษาที่ชี้ว่าการสนับสนุนจากประเทศเหล่านี้ยังเป็นเพราะความร่วมมือระหว่างรัฐบาลทหารไทยกับสหรัฐในการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค

ที่มา : <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=สงครามเย็น>

ใบงาน
เรื่อง ผลกระทบของความขัดแย้งในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ที่มีต่อประเทศไทย

คำชี้แจง : ให้นักเรียนสรุปผลกระทบของความขัดแย้งในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ที่มีต่อประเทศไทย ลงในใบงาน

โครงการจัดทำสื่อ ๖๕ พรรษา
เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

